T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU
(MİLLETLERARASI HUKUK)
ANABİLİM DALI

DEVLETLERİN UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN SORUMLULUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Serhat KAŞIKARA

Ankara - 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU
(MİLLETLERARASI HUKUK)
ANABİLİM DALI

DEVLETLERİN UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN SORUMLULUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Serhat KAŞIKARA

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY

Ankara - 2015

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU

(MİLLETLERARASI HUKUK)

ANABİLİM DALI

DEVLETLERİN UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN SORUMLULUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Serap ALİPEK	Serap Alipek
Yrd. Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY	
Yrd. Doç. Dr. Uğur BAYILLIOĞLU	

Tez Sınavı Tarihi: 15/01/2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (15. / 01. / 2015)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin Adı ve Soyadı:

Mustafa Serhat KAŞIKARA

İmzası:

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i

KISALTMALAR CETVELİ vi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

UZAY FAALİYETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE OLUŞAN HUKUKÎ DURUM

Birinci Kısım

UZAY FAALİYETLERİ

I. Tarihsel Gelişim 5

II. Uzayın Kullanım Alanları 6

III. Uzay Faaliyetlerinin Etkinlik Sahası 8

IV. Uzay Faaliyetlerinin Pratiği 13

A. Uzay Araçları ve Yardımcı Ekipmanlar 13

1. Uydular 14

2. Uzay İstasyonları 15

3. Fırlatma Araçları 17

B. Uzay Araçlarının Konumlandırılması 17

1. Yörünge 17

2. Yörünge Çeşitleri 18

İkinci Kısım

UZAY HUKUKU'NUN KAYNAKLARI

I. Genel Olarak 22

II. Uluslararası Hukuk'un Kaynakları.....25

III. Uzay Hukuku'na İlişkin Uluslararası Anlaşmalar.....28

A. 1967 Tarihli Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma.....30

B. 1968 Tarihli Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Cisimlerin Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma.....32

C. 1972 Tarihli Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme 33

Ç. 1975 Tarihli Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme 36

D. 1979 Tarihli Devletlerin Ay ve Diğer Gökcisimlerindeki Faaliyetlerini Yöneten Anlaşma 38

IV. Uzay Hukuku'nun Genel Esasları 40

V. Uzay Hukuku'na İlişkin Kuralların Niteliği 42

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK'TA SORUMLULUK

Birinci Kısım

ULUSLARARASI SORUMLULUĞUN TEMELİ

I. Giriş 44

II. Sorumluluk Taşıyan Uluslararası Hukuk Kişileri 46

A. Devletler.....47

1. Sorumluluğun Kapsamı 47

2. Sorumluluğun Unsurları 49

a. Hukuku Aykırı Eylem 49

b. Uluslararası Yükümlülüğün İhlâli 50

aa. Kusur Unsuru 50

bb. Zarar Unsuru 51

cc. Zaman Unsuru 51

c. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Hâller 52

B. Uluslararası Örgütler 53

III. Sorumluluğun Hukukî Sonuçları 54

İkinci Kısım

UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI SORUMLULUK

I. Genel Olarak 55

II. Sorumluluğun Muhtevası 58

III. Sorumluluğun Muhatapları 60

A. Devletlerin Sorumluluğu 61

B. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu 64

IV. Sorumluluğun Devlete Atfedilebilmesi 66

A. Kamu Teşebbüsleri Tarafından Gerçekleştirilen Uzay Faaliyetleri 66

B. Özel Teşebbüsler Tarafından Gerçekleştirilen Uzay Faaliyetleri 67

V. Öngörülen Sorumluluk ve Sorumluluğu Yüklenme Biçimi 68

A. Objektif Sorumluluk 69

B. Kusur Sorumluluğu 72

C. Müşterek ve Müteselsil Sorumluluk 76

VI. Zarar 80

A. Zarara Neden Olan Etken Olarak Uzay Aracı 80

1. Kavram 80

2. Uzay Araçlarının Tescili 82

B. Zararın Türleri 88

1. Doğrudan Zarar 89

2. Dolaylı Zarar 90

VII. Nedensellik Bağı 93

VIII. Tazminat 94

A. Tazminat Talebinde Bulunma Yetkisine Sahip Olanlar 95

B. Tazminat Talebinin Muhatabı 99

C. Tazminat Talebinin Usûlü 100

1. Diplomatik Yol 101

2. Zararın Tazminine Yönelik Olarak Kurulacak Talep Komisyonu 102

a. Talep Komisyonu'nun Oluşumu ve Yapısı 103

b. Talep Komisyonu'nun Vereceği Karar 104

c. Zararın Belirlenmesi ve Tazminat Miktarının Hesaplanması 106

Ç. Tazminatın Türü ve Ödeme Şekli 108

D. Rücû Hakkı 109

E. Talepte Bulunma Süresi ve Talep Hakkının Kaybedilmesi 112

F. Tazminat Kararının Niteliği 114

IX. Zararın Sözleşme'ye Dayanmaksızın Talep Edilmesi 115

X. Sorumluluk Konusuna İlişkin Diğer Hükümler 117

A. Yardım Yükümlülüğü 118

B. Devletler Arasındaki Özel Anlaşmalar 118

XI. Sorumluluk Konusuna İlişkin Güncel Tartışmalar 119

A. Fırlatan Devlet Kavramına İlişkin Tartışma 120

B. Uzay Aracı Kavramına İlişkin Tartışma 125

C. Kusur Kavramına İlişkin Tartışma 126

Ç. Zarar Kavramına İlişkin Tartışma 127

D. Tescil Kavramına İlişkin Tartışma 128

E. Yargı Yetkisine İlişkin Tartışma 129

F. Uzay Çöpü Kavramına İlişkin Tartışma 131

G. Uzay Turizmine İlişkin Tartışma 133

SONUÇ 135

YARARLANILAN KAYNAKLAR 139

ÖZET 156

ABSTRACT 157

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	**:** Amerika Birleşik Devletleri
AIAA	**:** American Institute of Aeronautics and Astronautics (Amerikan Havacılık ve Uzay Enstitüsü)
bkz.	**:** Bakınız
C.	**:** Cilt
Çev.	**:** Çeviren
dn.	**:** Dipnot
Ed. / Eds.	**:** Editör / Editörler
Edi.	**:** Edition
ESA	**:** European Space Agency (Avrupa Uzay Ajansı)
EUTELSAT	**:** European Telecommunications Satellite Organization (Avrupa Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü)
GEO	**:** Geostationary / Geosynchronous Orbit (Yer ile Eşzamanlı Yörünge)
GPS	**:** Global Positioning System (Küresel Konumlandırma Sistemi)
HEO	**:** High Earth Orbit (Yüksek İrtifa Yörüngesi)
IADC	**:** Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (Uluslararası Uzay Çöpü Koordinasyon Komitesi)
ISS	**:** International Space Station (Uluslararası Uzay İstasyonu)
LEO	**:** Low Earth Orbit (Alçak İrtifa Yörüngesi)
MEO	**:** Medium Earth Orbit (Orta İrtifa Yörüngesi)
NASA	**:** National Aeronautics and Space Administration (ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)
No: / Nu:	**:** Numara
RG	**:** Resmî Gazete
Rusya	**:** Rusya Federasyonu
s.	**:** sayfa
S.	**:** Sayı
Sovyetler Birliği	**:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)
UAD	**:** Uluslararası Adalet Divanı
UDAD	**:** Uluslararası Daimi Adalet Divanı
UADS	**:** Uluslararası Adalet Divanı Statüsü

UHK	**:** Uluslararası Hukuk Komisyonu
UK	**:** United Kingdom (Birleşik Krallık)
UN	**:** United Nations (Birleşmiş Milletler)
UN DOC	**:** United Nations Document (Birleşmiş Milletler Dokümanı)
UNCOPUOS	**:** United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi)
UNGA RES	**:** United Nations General Assembly Resolution (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı)
US / USA	**:** United States of America [*bkz.* → **ABD**]
Vol.	**:** Volume
vd.	**:** ve devamı
≈	**:** Yaklaşık değer / oran
=	**:** Eşit değer / oran

GİRİŞ

Gökyüzü, eski çağlardan beri insanlığın ilgisini çekmiştir. Merakla karışık bir hayranlıkla göğü seyre dalan eski gökbilimciler, geceleyin ortaya çıkan yıldızların parıltıları arasında hareket eden bazı ışık noktalarını fark etmiş ve onları takibe koyulmuşlar; bu ışık noktalarını da yıldızlardan ayırt etmek için ***amaçsızca dolaşan*** ya da ***gezgin*** anlamlarına gelen «**gezegen**» tabiri ile adlandırmışlardır.[1]

Avrupa'da, ***Karanlık Çağ*** olarak anılan **Orta Çağ**'da, bilimsel anlamda yürütülen birtakım çalışmalar sonucu yaşanan ***Rönesans Hareketleri*** ile bilimsel etkinlikler yoğun şekilde artmış ve sahip olunan bilimsel bilgi, kümülatif olarak daha da ilerlemiştir. Öncü pek çok bilim insanının bilime yaptığı büyük katkılar sonucu[2], gezegenlerarası hareketleri açıklayan temel fizik kuralları keşfedilerek Güneş etrafında dolanan gezegenlerin yörüngeleri doğru bir şekilde hesaplanabilmiştir. 17. yüzyıla gelindiğinde, teleskobun icadı, gökyüzünün keşfi açısından büyük katkılar sağlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında roket teknolojisinde yaşanan gelişmeler ise, ***Uzay Çağı*** olarak adlandırılan dönemin başlamasına neden olmuş; bu gelişmeyle de uzay araçları, Dünya'nın yerçekiminden kurtularak Ay ve diğer gezegenlere yolculuk yapabilme kabiliyetine erişmiştir. Bu süreçte ***Altın Çağ*** olarak adlandırılan **1957** yılı, Güneş Sistemi'nin keşfine yönelik büyük kazanımların yaşandığı bir yıl olmuştur.[3]

---

1 **İBAS, Selahattin:** Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 49.

2 Ayrıntılı bilgi için bkz.: **UNAT, Yavuz:** Türk-İslâm Dünyası'nda Bilim, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Konya Şubesi Yayını, Konya, 2013, s. 29-53.

3 **İBAS**, s. 49.

Sovyetler Birliği yapımı olan ***Sputnik-I***, Dünya yörüngesine oturtulan ilk yapay uydu olarak 1957'de tarihe geçmiştir. Böylece ***Uzay Çağı*** olarak adlandırılan dönem başlamıştır.[4] Uzay yolculuğuna bir insanın eşlik etmesi ise, bundan sadece birkaç yıl sonra, 12 Nisan 1961 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu yolculuk sayesinde Rus kozmonot **Yuri Gagarin**, uzaya giden ilk insan olmuştur. 1969 yılına gelindiğinde, ***Apollo Projesi*** ile insanoğlu, Ay'a ilk defa ayak basmıştır. İnsanoğlunun çıktığı bu uzay serüvenin doğurduğu etkiler büyük yankı uyandırmıştır.

4 Ekim 1957 tarihinde ***Sputnik-I*** 'in uzaydaki yörüngesine yerleştirilmesinden bu yana, Uzay Çağı'nın 58. yılı kutlanmaktadır. Son birkaç on yılda tanık olduğumuz bu türden önemli gelişmeler, hukuksal bağlamda geç de olsa yansımalarını bulmuştur. Çünkü hukuk, yaşayan ve yaşananlarla birlikte gelişen bir kavramdır. Diğer bir deyişle, toplumsal bir bilim olduğu için toplumla beraber doğmuş olan hukuk, ancak onunla beraber yaşamakta, yoğrulmakta ve de gelişmektedir.[5]

Geçen süreçte kat edilen mesafe ve gelinen nokta açısından uzayda yaşanan bu gelişmelerin hukuka doğrudan yansıması, özellikle ***Uluslararası Hukuk*** alanında görülmektedir. Söz konusu gelişmeler, yeni kavramları ve kavramlara ilişkin çeşitli bakış açılarını beraberinde getirmiş ve bu kavramlar da, gerek devletler gerekse uluslararası

---

[4] Aynı görüşte olan: **MERAY, Seha:** Uzay ve Milletlerarası Hukuk (Uzay Hukukunda İlk Adımlar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 186-166, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964, s. iii; **BLOOMFIELD, Lincoln Palmer:** *"The Prospects for Law and Order"*, Outer Space: Prospects for Man and Society, Ed.: Lincoln Palmer BLOOMFIELD, Praeger, 1968, s. 152; **EMME, Eugene M.:** Aeronautics and Astronautics - An American Chronology of Science and Technology in the Exploration of Space (1915-1960), NASA Publications, Washington DC, 1961, s. 89.

[5] **KAŞIKÇI, Osman:** Hukuk İlmine Giriş, Sürat Üniversite Yayınları, İstanbul, 2013.

oluşumlar açısından uluslararası arenada benimsenerek, Uluslararası Hukuk'un birer parçası hâline gelmişlerdir. Bu türden gelişmelerden birisi, ***Uzay Hukuku*** alanına ilişkin olandır. Uluslararası Hukuk bağlamında son 50 yıldır yavaş fakat emin adımlarla ilerlemeye başlayan bu bâkir alan, yapılan uygulamalar neticesinde gittikçe gelişmeye başlamıştır.

Uzay Hukuku'nun önemi, ilk oluşmaya başladığından beri süregelmekte ve uzaya ilişkin ilgi de her geçen gün artmaktadır. Bu popülarite trendinin artışının pek çok nedeni vardır. Bunlar arasında en önemli nedenlerden birisi, devletlerin veya uluslararası kuruluşların bu eldeğmemiş alanda ***ilk olma*** istekleri; başka bir deyişle, bir nevi ***kâşif*** olma tutkularıdır. Diğeri ise, uzayda ileri sürülebilecek ***egemenlik*** beklentileridir. Bu isteklerin doğal ya da mecburî bir sonucu olarak da teknolojik gelişmelerin gerekliliği, hep önplânda tutulmuştur.

Her hareketin bir sonuç doğuracağı bilindiğinde, söz konusu olan uzay faaliyetlerinin de gerek hazırlık, gerek işleyiş ve gerekse yönetim aşamalarında meydana gelebilecek bazı aksaklık ya da problemler dolayısıyla, uzay faaliyetlerini gerçekleştirenlerin sorumluluğunu doğuracak bazı durumlar, doğal olarak karşımıza çıkabilmektedir. İşte bu sorumluluğun sonuçları, çoğu zaman bu tür faaliyetleri gerçekleştiren devlet(ler)in üzerinde kalmaktadır. Diğer taraftan, uluslararası bağlamda doğan bu sorumluluk, uluslararası toplumu ve uluslararası ilişkileri de yakından ilgilendirmektedir. Hukuk düzenlerine genel olarak bakıldığında, «her hakkın bir yükümlülüğünün bulunduğu», «her yetki ya da faaliyetin, kural olarak, sorumluluk doğuracağı» ve «doğacak sorumluluğun, zarar verene ait olduğu» gibi bazı temel ilkeler, devletlerin kendi iç hukuk sistemlerinde geçerli olduğu

gibi, Uluslararası Hukuk bağlamında da geçerli olmaktadır. Dolayısıyla, uzay faaliyetleri, içeriğinde ***hak*** ile birlikte ***sorumluluğu*** da beraberinde getirmektedir.

Yapılan bu çalışmada, yukarıda zikredilen düşünceler doğrultusunda, uzay faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılan uzay araçlarının bizâtihî kendisinin doğurabileceği veya bu araçların genel olarak eylemlerinden doğabilecek diğer zararlar dolayısıyla devletlerin uluslararası bakımdan sorumluluğu incelenmiştir. Toplamda iki bölümden oluşan bu çalışmanın *Birinci Bölüm*'ünde uzay faaliyetlerinin tarihsel gelişimi ve bunun Uluslararası Hukuk'a yansıması; *İkinci Bölüm*'ünde ise, devletlerin sahip oldukları uzay araçlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerden doğan uluslararası sorumluluk ile bu faaliyetler neticesinde meydana gelen zararların, devletler tarafından nasıl tazmin edileceği hususları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

UZAY FAALİYETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE OLUŞAN HUKUKÎ DURUM

Birinci Kısım

UZAY FAALİYETLERİ

I. Tarihsel Gelişim

İnsanoğlu gözlerini gökyüzüne çevirdiğinden beridir gökbilim, onu heyacanlandırıp adeta büyülemiştir. Uzayın derinliklerinde yer alan nesnelerin pek çoğu, keşfedilmeyi beklemektedir. Bunların, Dünya'dan oldukça uzakta olması, araştırmalar açısından şu an için aşılması gereken bir engel olarak önümüzde durmaktadır. Buna rağmen, yakın gelecekte, teknolojik olanakların artması, bu yerlerin keşfedilme olasılığını da artırmaktadır.[6]

Uzay Çağı'nın başlamasındaki en önemli adım, bir uzay aracının Dünya'nın yerçekiminden kurtularak uzaya gönderilebilmesine yarayacak itiş gücüne sahip roketlerin tasarlanması ile atılmıştır.[7] Roket teknolojisi hakkındaki bu çalışmalar, özellikle Rus, Alman ve Amerikalı bilim insanlarının gayretleriyle 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası, Sovyetler Birliği ile ABD arasındasında cereyan eden **Soğuk Savaş** (***Cold War***), uzay faaliyetlerinin «**Uzay Yarışı**» (***Space Race***) hâline gelmesine neden

---

[6] Keşfedilmeyi bekleyen bu tür ***Yeni Dünyalar***'da, insanoğlunun karşısına neler çıkacağı hakkında ise şimdiden bir tahminde bulunmak oldukça erkendir. Bu konudaki bazı düşünceler için bkz.: **MERAY, Seha:** *"Uzay Hukuku Çalışmalarında Bilimsi-Uyduru Denemeleri: Dünyadışı Canlılarla Hukuki İlişkiler Sorunu"*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C: XXII, No: 1, 1967, s. 83-96; **LYALL, Francis / LARSEN, Paul B.:** Space Law - A Treatise, Ashgate, UK, 2009, s. 533-558.

[7] **SORGUCU**, s. 178.

olmuştur. Bu durum beraberinde uzay biliminin ilerlemesini getirmiş ve böylece uzay faaliyetleri giderek hızlanmış ve bu yolda özellikle de uzayın kullanım alanları konusunda büyük gelişmeler elde edilmiştir.[8]

II. Uzayın Kullanım Alanları

Günümüzde uzayın kullanımına yönelik faaliyetler, farklı amaçlarla ve çok çeşitli alanlarda gerçekleştirilebilmektedir. Bu alanlar arasında, evrenin bilimsel anlamda araştırılması; yeryüzünde iletişimin kolay ve sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için uydu haberleşme sistemlerinin devreye sokulması; hava durumu tahminlerine ve iklimsel olaylara ilişkin bilgi edinimi anlamında meteoroloji uydularının kullanılması[9]; coğrafik tanımlama[10], denizcilik, jeodezi (yerölçümbilim) ve uzaktan algılama (*remote sensing*)[11] gibi hususlarda

---

[8] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **MOORE, Patrick / ARNOLD, H. J. P.:** Uzay: İlk 50 Yıl - Küçük Dünyamızın Büyük Macerası, Çev.: Aylin GÜNERİ, Domingo BKZ Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 16-38.

[9] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **KESKİN, Funda:** Uzayın Hukuksal Statüsü ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Uzayın Hukuksal Statüsünün Belirlenmesindeki Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 1990, s. 30-31; ***"An image satellite weather folks check"***, http://www.stuffintheair.com/image-satellite-weather.html (12.12.2014).

[10] Uzaydan, yeryüzünün belli bir bölgesi için sivil gözlem niteliğindeki faaliyetlerde kullanılan bu tür uydulara, «**gözlem uyduları**» (***earth observation satellites***) denilmektedir. Bu uydular, yeryüzünde gözlem yapma amaçlı imâl edilen; casus uydulara benzer nitelikte olan fakat bunlardan farklı olarak ***çevresel izleme***, ***meteoroloji***, ***harita hazırlama*** gibi **askerî olmayan kullanımlar** için tasarlanan uydulardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **PAZARCI (1981):** s. 240-242; **İBAS**, s. 72.

[11] Arada mekanik bir temas olmaksızın bir cisimden yayılan ve/veya yansıtılan ışınımın (*radyasyon*) nitelik ve nicelik yönünden değerlendirilmesi ile cismin özelliklerinin uzaktan ortaya konulması ve ölçülmesine, «**uzaktan algılama**» (***remote sensing***) denilmektedir. Diğer bir deyişle, bir hedefin ya da bölgenin niteliğine ilişkin bilgilerin, onunla temasta bulunmaksızın elde edilme yöntemidir. Böylece yeryüzünün pek çok özelliği tespit edilebilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **SUNAR, Filiz / ÖZKAN, Coşkun / OSMANOĞLU, Batuhan:** Uzaktan Algılama, Birinci Baskı, Ed. Filiz SUNAR, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2320, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1317, Eskişehir, 2011, s. 209; **ÜSTÜNER, Mustafa:** Destek Vektör Makineleri Yöntemi ile Arazi Kullanımı Sınıflandırılmasında Kernel Fonksiyonlarına Ait Karşılaştırmalı Parametre Duyarlık Analizi - Rapideye ve Spot Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2013, Özet kısmı ve s. 5; **De**

seyrüsefer (*GPS*)[12] ile uzaktan algılama uydu sistemlerinin hayata geçirilmesi gibi pek çok alan sayılabilir.[13]

Uzayın, yukarıda sayılan kullanım alanları farklı amaçlara hizmet edebilmektedir. Bu amaçlar arasında uzayın *askerî amaçlı* kullanımı ve *barışçıl amaçlı* kullanımı söz konusudur. 1967 Tarihli Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın 4. maddesinde bu hususta bahsedilmektedir. İlgili hükme göre:

> "Antlaşma'ya taraf devletler, nükleer silâhlar veya diğer çeşit kitle imha silâhları taşıyan cisimleri dünya etrafındaki bir yörüngeye oturtmamayı, bu gibi silâhları gökcisimlerine yerleştirmemeyi ve bu gibi silâhları diğer herhangi bir şekilde uzaya yerleştirmemeyi taahhüt ederler.
>
> Antlaşma'ya taraf bütün devletler Ay ve diğer gökcisimlerini münhasıran barışçıl amaçlarla kullanacaklardır. Gökcisimleri üzerinde askerî üs ve tesisler kurulması ve tahkimat yapılması, her tip silâhın denenmesi ve askerî manevralar yapılması yasaktır. Askerî personelin bilimsel araştırma veya diğer bir barışçıl amaçla kullanılması yasaklanmamıştır. Ay ve diğer gökcisimlerinin barışçıl amaçlarla keşfi için gerekli her türlü teçhizat veya tesisin kullanılması da yasaklanmamıştır."

İlgili hükümden de anlaşılacağı üzere, askerî kullanım[14] amacı taşımayan faaliyetler, genel itibariyle, barışçıl amaçlı kullanım olarak değerlendirilebilecektir.

SAUSSURE, Hamilton: *"Remote Sensing by Satellite: What Future for an International Regime?"*, American Journal of International Law, Vol. 71, Issue 4, 1977, s. 707.

[12] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **UNITED NATIONS OFFICE FOR OUTER SPACE AFFAIRS:** Current and Planned Global and Regional Navigation Satellite Systems and Satellite-based Augmentations Systems of the International Committee on Global Navigation Satellite Systems Provider's Forum, ST/SPACE/50, New York, 2010.

[13] Uzayın kullanım alanları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **İBAS**, s. 96-100; **KESKİN**, s. 24-68.

[14] Uzayın askerî amaçlı kullanımı, genel olarak, haberleşme, keşif ve inceleme, seyrüsefer, uzaktan algılama ve gözlem gibi alanlarda gerçekleştirilmektedir. Özel olarak ise, istihbarat elde etme amaçlı gözetleme ve bilgi

III. Uzay Faaliyetlerinin Etkinlik Sahası

Uzayın tanımlanabilmesi yolunda ilk olarak sorulan *"uzay nedir?"* sorusuyla başlanan keşif yolculuğu, akabinde gelen diğer sorular ve ortaya konan çabalarla, geçmişte olduğu kadar günümüzde de insanlığı derinden meşgul etmektedir. *"Uzay nedir?"* sorusunu sorduğumuzda karşımıza çıkan tablo, aslında *"uzay nerede başlar?"*, *"uzayın sınırı neresidir?"* ya da *"uzayın sınırı var mıdır?"* gibi soruların cevaplarını bulmada bize ışık tutmaktadır. Bu sorular beraberinde hukukun ilgilendiği **uzay sahasının neresi olduğu** sorusunu akla getirmektedir.

Bu gibi sorular ilk olarak, Sovyetler Birliği tarafından 4 Ekim 1957 tarihinde uzaya gönderilen ***Sputnik*** adlı yapay uydu sonrası sorulmuştur. O zamana dek birtakım varsayımlara dayanan uzayın hukuksal rejimi konusu, böylece ciddi şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, özellikle uzayın sınırlarının tespit edilmesi ve böylece hava sahasının son bulup uzay sınırının başladığı yerin neresi olacağı ve bu sınırın ötesindeki uzay sahasının belirlenmesi meselesi yoğun şekilde tartışılmıştır. Bu meseleye ilişkin yapılan tartışmalar ve ileri sürülen pek çok görüşe rağmen bugüne kadar ne öğretide, ne devletler arasında, ne de Birleşmiş Milletler bağlamında tatmin edici herhangi bir somut sonuca ulaşılmıştır.[15]

---

toplama alanlarında yoğunlaşılmaktadır. Uzayın askerî amaçlı kullanımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **LYALL / LARSEN**, s. 499-532; **CARTER, A. B.:** *"The Current and Future Military Uses of Space"*, Seeking Stability in Space Regime, Eds.: Joseph N. NYE / James A. SCHEAR, The Aspen Institute for Humanistic Studies, USA, 1987, s. 29-70. Konu hakkında genel olarak bkz.: **İBAS**.

[15] **KESKİN**, s. 3; **PAZARCI, Hüseyin:** *"Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları"*, Seha L. Meray'a Armağan, C. I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 465, Ankara, 1981, s. 227-228; **AKSAR, Yusuf:** Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 268-269.

Böylesi bir sınırın belirlenememesinin temeli, Dünya'yı saran gaz kütlesinin yani atmosferin üst sınırının kesin olarak belirlenememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yaklaşık 1.000 kilometre[16] kalınlığında olan atmosferin yoğunluğunun yer yüzeyinden yukarılara doğru çıkıldıkça azaldığı belirlenmiştir.[17] Bu yoğunluğun yavaşça incelmesi ve giderek gözden kaybolmasından dolayı atmosfer ile uzay arasındaki sınır, tam mânâsıyla belirlenemediğinden, atmosferin üst sınırının dikey olarak nerede bittiği ve uzay sınırının nerede başladığı hususu henüz bilinememektedir.[18]

Hava sahasının sona erme noktası, aynı zamanda devletlerin münhasır egemenliğinin de sona erdiği nokta anlamını taşıdığından, hava sahası ile uzay sahası ayrımının açıklığa kavuşturulması, meydana gelebilecek ihtilâflar ile hak iddiaları açısından büyük önem arz etmektedir. Uzay faaliyetleri dolayısıyla uzay araçlarının sebebiyet verdiği zararların, Uzay Hukuku kapsamında nasıl telâfi edileceği konusu ise, uzay sınırının belirlenmesi hususunda sorun oluşturabilme ihtimâlini taşıyabilecektir. Çünkü kendi hava

---

[16] **WILLIAMS, David R.:** *"Earth Fact Sheet"*, NASA (Last Updated: 01 July 2013), http://nssdc.gsfc.nasa.gov/planetary/factsheet/earthfact.html (12.12.2014); **İBAS**, s. 18-19.

[17] Atmosfer, kendi içerisinde katmanlara ayrılmaktadır. Bunu belirleyen en önemli unsur, «**sıcaklık**»tır. Dünya Atmosferinin sıcaklığı yükseklikle birlikte değişmektedir. Dolayısıyla Atmosfer, sıcaklık temel alınmak suretiyle bazı katmanlara ayrılmaktadır. Yeryüzünden yükseldikçe sıcaklığın farklılaşması sonucu farklı adlarla anılan bu katmanlar sırasıyla: ***Troposfer***, ***Stratosfer***, ***Mezosfer***, ***Termosfer*** ve ***Ekzosfer*** şeklindedir. Bu katmanların sınırlarının belirlenmesinde ***ısı*** ya da ***basınç*** gibi bazı değişik ölçütlere yer verilebilmektedir. Bununla birlikte, katmanlar arasındaki mevcut durum, mevsimlere veya günün saatlerine göre değişiklikler gösterebildiğinden, yalnızca yüksekliğin esas alındığı bir sınır tanımlamasının yapılması sağlıklı bir yaklaşım olmaz. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **GÜNEL, Reşat Volkan:** "Açık Semalar" Antlaşmaları Sürecinde Uluslararası Havacılık Hukuku (Eleştirel Yaklaşım), 1. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24-25; **SORGUCU, Ayhan:** Hava ve Uzay Hukuk (Air & Space Law), Birinci Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s. 6. **İBAS**, s. 19; **TUNA, Taşkın:** Uzayın Sırları, Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 8-9.

[18] **İBAS**, s. 18-19.

sahasında münhasıran egemenliğe sahip olan devletler, tüm devletlerin kullanımına açık olan uzay sahasında bu egemenliğe sahip **değildir**.

Diğer taraftan, uzayın nerede başladığına ilişkin soru, Uluslararası Hukuk bağlamında hava sahası ile yakından ilgilidir. «**Hava sahası**» kavramıyla, yeryüzünden başlayan ve uzaya doğru giden, içerisinde hava tabakalarının bulunduğu alan ifade edilmektedir.[19] Hava sahası, ***ulusal*** ve ***uluslararası hava sahası*** olarak iki şekilde ele alınmaktadır. «**Ulusal hava sahası**» denildiğinde, bir devletin ülkesi üzerinde yer alan hava sahası ifade edilmektedir. «**Uluslararası hava sahası**» denildiğinde ise, ulusal hava sahası dışında kalan hava sahası ifade edilmektedir.[20]

Uluslararası Uzay Hukuku bağlamında çok önemli bir husus olan «**egemenlik alanı**», diğer bir deyişle, ***ulusal hava sahasının son bulduğu ve uluslararası uzay alanının başladığı yükseklik***, net olarak tanımlanıp **belirlen(e)memiştir**.[21]

«Uzay sahası» (*outer space*) ile «hava sahası» (*air-space*) arasındaki sınırın belirlenmesi konusunda pek çok görüş öne sürülmüştür. **(1)** Uyduların en düşük irtifadaki yörüngesi, **(2)** uçakların çıkabileceği en yüksek irtifa, **(3)** yerçekimi etkisinin kalmadığı yükseklik gibi görüşler bunlar arasında sayılabilir. Günümüzde süren tartışmaya rağmen,

---

[19] **GÜNEL**, s. 9.

[20] **PAZARCI, Hüseyin:** Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 298. Ayrıca bkz.: **LYALL / LARSEN**, s. 156-163.

[21] Bkz.: **PAZARCI (1981):** s. 227.

hava sahasının sona ererek uzayın başladığı sınırın yeryüzünden itibaren 150-200 mil (≈242-322 kilometre) arasında bir yükseklik olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir.[22]

Genel itibariyle, Uluslararası Hava Hukuku bağlamında karşılaşılabilecek sorunlara yönelik kurallar oluşturulmuş ve bazı düzenlemeler yapılmış olsa da, Uluslararası Uzay Hukuku'nda böylesi bir sistem henüz oturtulamamıştır. Bunun temelinde yatan sebep ise, uzay sahasının, hava sahasından çok daha geniş bir bölgeyi ifade etmesidir. Uzayın, keşfedilmesine yönelik çaba ve çalışmalar devam ettikçe, ortaya çıkan yenilikler, doğal olarak bazı sorunları da beraberinde getirecektir. Bu sorunların oluşturacağı ihtilâflar karşısında ise, Uzay Hukuku bağlamında yapılacak ciddi düzenlemelere ihtiyaç duyulacağı kaçınılmaz bir

---

[22] **AKSAR**, s. 268-269. Uzaya ilişkin bir sınırın belirlenmesi konusunda ayrıntılı değerlendirme ve görüşler için bkz.: **SHAW, Malcolm N.:** International Law, Sixth Edition, Cambridge University Press, UK, 2008, 543-544; **LYALL / LARSEN**, s. 163-173; **CHENG, Bin:** Studies in International Space Law, Oxford University Press, 1997, s. 426-444; **DIEDERIKS-VERSCHOOR, I. H. Philepina / KOPAL, Vladimir:** An Introduction to Space Law, Third Revised Edition, Kluwer Law International, The Netherlands, 2008, s. 17 vd.; **GOEDHART, Robert F. A.:** The Never Ending Dispute: Delimitation of Air Space and Outer Space, Editions Frontières, 1996, s. 6-8; **GOROVE, Katherine M.:** *"Delimitation of Outer Space and the Aerospace Object: Where is the Law?"*, Journal of Space Law, Vol. 28, 2000, s. 11-28; **GOROVE, Stephen:** *"Aerospace Object: Legal and Policy Issues for Air and Space Law"*, Journal of Space Law, Vol. 25, 1997, s. 102; **GOROVE, Stephen:** *"Legal and Policy Issues of the Aerospace Plane"*, Journal of Space Law, Vol. 16, 1988, s. 150; **MARTIN, J. C. / LAW, G. W.:** Suborbital Reusable Launch Vehicles and Applicable Markets, U.S. Department of Commerce, Office of Space Commercialization, 2002, s. 4 vd.; **NEGER, THOMAS / Walter Edith:** *"Space Law: An Independent Branch"*, Outer Space in Society, Politics and Law, Eds.: Christian BRÜNNER, Alexander SOUCEK, Springer, 2011, s. 241; **ODUNTAN, Gbenga:** Sovereignty and Jurisdiction in the Airspace and Outer Space: Legal Criteria for Spatial Delimitation, Routledge, 2012, s. 285-293; **REINHARDT**; **WASSENBERGH, Henri A.:** Principles of Outer Space Law in Hindsight, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, s. 18; **KOPAL, Vladimir:** *"The Question of Defining Outer Space"*, Journal of Space Law, Vol. 8, No. 2, 1980, s. 154-173; **COOPER, John Cobb:** *"Roman Law and the Maxim «Cujus est solum» in International Air Law"*, McGill Law Journal, Fall, Vol. 1, 1952, s. 23-65; **CRANE, Robert:** *"Soviet Attitude Toward International Space Law"*, American Journal of Space Law, Vol. 56, 1962, s. 685-723; **McDOUGAL, Myres S. / LIPSON Leo:** *"Perspectives for a Law of Outer Space"*, American Journal of International Law, Vol. 52, Issue 3, 1958, s. 407-431; **REINHARDT, Dean N.:** The Vertical Limit of State Sovereignty (Master Thesis), Institute of Air and Space Law, McGill University, Montreal, Canada, 2005, s. 50-74; **ROSENFIELD, Stanley:** *"Where Air Space Ends and Outer Space Begins"*, Journal of Space Law, Vol. 7, Issue 2, 1979, s. 137-148; **BAL, Ali:** *"Hava–Uzay Araçlarının (Aerospacecraft) Hukukî Rejimi"*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y: 2013, C: 15, Özel Sayı, İzmir, s. 1473 vd.; **ERDEM, Merve:** Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014, s. 116-134.

gerçek olarak ortaya çıkacaktır.[23] Bu nedenle, uzay açısından böylesi bir sınırın belirlenmesinin yararlı olacağı unutulmamalıdır. Çünkü gelişen teknolojiyle birlikte hem havada hem de atmosfer-ötesi yüksekliklerde uçabilen araçların[24] yakın gelecekte kullanıma sunulması plânlanmaktadır. Bir sınırın belirlenmiş olması, devletlerin egemenliğindeki «hava sahası» ile devletlerin tümünün kullanımına açık olan «uzay sahası» arasında bir sorunun vuku bulması durumunda, hukuksal bağlamda tereddütlerin oluşmasını engelleyecektir. Ayrıca böylesi bir sınır, devletlerin egemenliğinin üst sınırını da tanımlayacağından, ilgili devletin ulusal hava sahasının güvenliğini koruma altına alarak devletler arasında çıkabilecek herhangi bir çatışmayı da önleyecektir.[25] Böylece, geçmişte 1976 tarihli **Bogotá Bildirisi**'nde olduğu gibi herhangi bir egemenlik iddiası da yeniden ileri sürülemeyecektir. Bu bakımdan, belirlenecek bir sınır, aşırı ülkesel iddialarda bulunabilecek devletlerin konumunu zayıflattığı gibi, bazı devletlerin yanaşmadıkları uzay faaliyetleri için kendi hava sahalarının ihlâline ilişkin savları dile getirebilmelerini de engelleyecektir. Dolayısıyla, uzay araçlarından kaynaklanacak herhangi bir zararın tazminine ilişkin olarak Uzay Hukuku kuralları ve Sorumluluk Sözleşmesi, tartışmasız olarak uygulanacaktır. Diğer taraftan, uluslararası uyuşmazlıkların doğma ihtimâlini ortadan kaldırıcı etkide bulanacak olan sınır belirleme işlemi, böylece, uzay teknolojisinin gelişimini de kolaylaştıracaktır.

---

[23] **SORGUCU**, s. 2. *"Devletlerin üzerinde münhasır egemenlik sahibi olduğu alan; kara, deniz ve hava ülkesi olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır. Diğer devletlerin egemenlik sahalarından ayırt edebilmek ve uyuşmazlık konusu olmamak bakımından, devletlerin sınırlarının kesin surette tespit edilmesi son derece önemlidir."* **AKSAR**, s. 271.

[24] Bunlar, «**hava-uzay araçları**» (***aero-spacecraft***) olarak adlandırılmaktadır.

[25] Ayrıca bkz.: **SILVER, Justin:** *"Houston, We Have a (Liability) Problem"*, Michigan Law Review, Vol. 112, s. 833-837.

IV. Uzay Faaliyetlerinin Pratiği

Uzay faaliyetleri, teknolojinin gelişmesiyle daha olanaklı bir hâl almıştır. Bu faaliyetlerin günlük hayata yansıması, onların fiiliyatta nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin hususları barındırmaktadır. Dolayısıyla, teorinin pratiğe dönüşmesi, bu tür faaliyetlerin gittikçe ilerlemesine ve geliştikçe de daha mümkün hâle gelmesine neden olmaktadır. Bu noktada, uzay araçlarının kendisi kadar onların fırlatılması, uygun koşullardaki bir yörüngeye yerleştirilmesi, bu yerleştirilme sonrası kontrol ve denetiminin sağlıklı bir şekilde yapılması, uzay faaliyetlerinin başarı kazanması bakımından olduğu kadar zarar doğurucu durumların önceden fark edilerek hukukî ihtilâflara sebebiyet verilmemesi bakımından da üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

A. Uzay Araçları ve Yardımcı Ekipmanlar

Uzayın keşfedilmesi, iletişimin yaygınlaştırılması ve gözlem yapılması gibi pek çok amaç doğrultusunda uzaya çok çeşitli araçlar yollanabilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanları ise uydular ve uzay istasyonlarıdır.

Yardımcı ekipmanlar olarak ifade edilebilecek, uzay yolculuğunun ilk basamağını oluşturan bileşenler, uzay aracının fırlatılışından uzaya ulaşmasına kadar geçen süreçte büyük rol oynamaktadır. Fırlatma roketi, fırlatma rampası ve yakıt doldurma istasyonu gibi unsurları içeren ve genel tanımıyla «fırlatma araçları» olarak adlandırılan bu ekipmanlar, uzay aracının uzaya gönderilmesinde ortaklaşa iş gören yardımcı bileşenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Uydular

Genel anlamıyla, bir merkezî cismin kütleçekimi etkisi altında kalarak onun çevresinde dolanan cisimlere «**uydu**» (***satellite***) denilmektedir. Diğer bir ifadesiyle, bir gökcisminin, özellikle de bir gezegenin, çevresinde dönen cisimler, «**uydu**» olarak adlandırılmaktadır.[26]

Uydular, insanlığın sahip olduğu teknik bilgi ve beceriler sayesinde inşa edilen ve sonrasında da Dünya'nın veya diğer gezegenlerin yörüngesine yerleştirilen araçlardır. Genellikle yarı bağımsız bilgisayar kontrollü sistemler vasıtasıyla işletilen bu uydular, oldukça karmaşık teknik altyapılara sahiptir. Bu uyduların geliştirilmesi, teknik açıdan yoğun bilgi birikimini gerektirdiği gibi, maliyet açısından da sağlam bir birikim gerektirmektedir. Dolayısıyla, bir yapay uydu projesinin tasarım, üretim ve fırlatılış aşamaları, devletlerin ortak çabaları ve gerçekleştirdikleri amaç–iş birlikteliği sonucu, daha kolay hayata geçirilmektedir.

İlk uydu denemeleri, 1957 yılında Sovyet Rusya tarafından fırlatılan ***Sputnik-1*** ile başarılı olmuştur.[27] Fırlatılan ilk uydu unvanına sahip olan ***Sputnik-1***'den bu yana, yüzlerce uydu Dünya'dan uzaya fırlatılmıştır.

---

[26] Bkz.: http://www.bulutsu.org/sozluk/?sno=926&dil=tr (12.12.2014).

[27] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **MOORE / ARNOLD**, s. 28-32.

2. Uzay İstasyonları

Astronotların uzayda bulundukları müddetçe içlerinde yaşayabilmelerini olanaklı kılmak için inşa edilen yapılara, «**uzay istasyonu**» (***space station***) denilmektedir. Çeşitli amaçlarla yapılan ve özellikle de bilimsel amaçlar için kullanılan bu tür yapılar, sahip olduğu teknoloji sayesinde, astronotların uzun süre uzayda barınabilmelerine imkân tanımaktadır.

Uzay istasyonları, bir uzay taşıtı **olmadığından**, kendi başlarına iniş veya kalkış yeteneğine sahip **değildir**. Uzayda, genellikle birden çok parçanın (modül) bir araya getirilmesiyle oluşturulan uzay istasyonlarının, gerek kendisini oluşturan bu parçaların uzayda bir araya getirilip işlevsellik kazanmalarında, gerek uzaydaki bir yörüngeye konuşlandırılmalarında ve gerekse bu istasyonlara astronotların gidiş ve gelişlerinin sağlanmasında, diğer uzay araçlarından yararlanılmaktadır. Dolayısıyla uzay istasyonları, tam oluşmuş yekpare bir yapıda ve de tek fırlatışta uzaya gönderilmemekte; aksine, farklı zaman aralıklarına yayılmış bir plân dâhilinde modüllerin teker teker uzaya gönderilerek uzayda bir istasyon oluşturacak şekilde sistemli olarak bir araya getirilip bütünleştirilmesiyle meydana gelmektedir.

19 Nisan 1971 tarihinde uzaya gönderilen Sovyetler Birliği yapımı ***Salyut–1***, ilk uzay istasyonu modülü olarak tarihe geçmiştir. 1971–1982 yılları arasındaki süreçte ise, ***Salyut Uzay Programı*** kapsamında toplam sekiz modül uzaya yollanarak ***Salyut Uzay İstasyonu*** meydana getirilmiştir.[28] ABD tarafından NASA bünyesinde tasarlanan ***Skylab Uzay İstasyonu***, ilk modülünün 14 Mayıs 1973 tarihinde uzaya gönderilmesiyle

[28] **SUNAR / ÖZKAN / OSMANOĞLU**, s. 28.

oluşturulmaya başlanmış ve 16 Kasım 1973 tarihinde son modülünün gönderilmesiyle de tamamlanmıştır.[29] Bu istasyonun görevi 1979 yılında sonlandırılmıştır.[30] Sovyetler Birliği'nin uzayda inşa ettiği ikinci uzay istasyonu olan ***Mir Uzay İstasyonu***'nun ilk modülü, 19 Şubat 1986 tarihinde yörüngeye oturtulmuştur. Mir, astronotların dünyadışı ortamda uzun süre bulunarak araştırma yaptıkları ilk istasyon olmuştur. Bu istasyon, gerçekleştirilen uluslararası işbirliği sonucu pek çok devletin astronotlarının kullanımına açılarak bilimin ilerlemesine büyük katkıda bulunmuştur. 2001 yılına değin uzayda faaliyet gösteren Mir Uzay İstasyonu'nun görevi, 23 Mart 2001 tarihinde sonlandırılmıştır.[31] Tüm bu süreçlerden sonra, uzay istasyonları açısından en kayda değer gelişme, ***Uluslararası Uzay İstasyonu*** (***International Space Station: ISS***) ile olmuştur. Çünkü ISS, uzaya gönderilen en büyük istasyon olarak karşımıza çıkmakla birlikte, uluslararası işbirliği sonucu meydana getirilmiş bir uzay istasyonu mahiyeti de taşımaktadır. 1998 yılında yapımına başlanan ISS, şimdiye kadar yapılagelen en büyük uzay istasyonudur.[32] 2011 yılında yapımı tamamlanan ISS'in, 2020 yılına kadar görevine devam edeceği öngörülmektedir.[33]

---

29 **SUNAR / ÖZKAN / OSMANOĞLU**, s. 28.

30 Bkz.: ***"Skylab"***, http://www.nasa.gov/mission_pages/skylab/ (12.12.2014).

31 **SUNAR / ÖZKAN / OSMANOĞLU**, s. 28.

32 **SUNAR / ÖZKAN / OSMANOĞLU**, s. 28.

33 **SIMBERG, Rand:** *"The Uncertain Future of the International Space Station: Analysis"*, Popular Mechanics, http://www.popularmechanics.com/science/space/nasa/4275571 (12.12.2014); **BOLDEN, Charlie:** *"Statement of NASA Administrator"*, NASA Budget Press Conference, USA, 2010, http://www.nasa.gov/pdf/420994main_2011_Budget_Administrator_Remarks.pdf (12.12.2014).

3. Fırlatma Araçları

«**Fırlatma araçları**» (***launch vehicles***), *fırlatma roketi (taşıyıcı roket)*, *fırlatma rampası* ve *yakıt doldurma istasyonu* gibi fırlatma aracını oluşturan kısımları içeren ve uzay aracını uzaya göndermede birlikte işlev gören yardımcı ekipmanları ifade etmektedir. «**Fırlatma rampası**» (***launch pad***) ise, uzay araçlarını ve özellikle de uzay mekiklerini fırlatmak için oluşturulan yapılara denilmektedir. Bu türden rampalarının bulunduğu bölgeler, «**fırlatma kompleksi**» (***launch complex***) ya da «**uzay limanı**» (***spaceport***) olarak adlandırılmaktadır.[34]

Esasında bir uzay aracı olmasa da, onların uzaya gönderilmesinde yardımcı olan bu tür yapılar, uzay aracı kapsamında mütalâa edilmektedir.[35]

B. Uzay Araçlarının Konumlandırılması

1. Yörünge

Uzay araçlarının fırlatılışı kadar onların uzayda doğru şekilde konumlandırılması da çok önemli bir konudur. Uzun uğraşlar ve malî yatırımlar sonucu uzaya çıkartılabilen bir araçtan beklenilen faydanın elde edilebilmesi, ancak bu faaliyetin tamamıyla başarıya ulaşmasına bağlı olmaktadır. Bu bakımdan uzay araçları, önceden belirlenmiş hassas doğrultularda olacak şekilde uzayda konumlandırılmak üzere programlanmaktadır. Bunun

---

[34] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **GOROVE, Stephen:** *"Toward a Clarification of the Term "Space Object" - An International Legal and Policy Imperative?"*, Journal of Space Law, Vol. 21, Issue 1, 1993, s. 12-13.

[35] **GOROVE (1993)**, s. 16-25. Ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın ***İkinci Bölüm***'üne bakınız.

yanı sıra, uyduların konumlandırılması meselesi bazı ihtilâfları ya da olumsuz olayları gündeme getirebileceğinden, bunun hukuka yansıması da söz konusu olacaktır.[36]

«**Yörünge**» (***orbit***), uzay araçlarının uzaydayken herhangi bir gökcismi çevresinde dolanırken bu gökcisminin kütleçekimi etkisi altında izlediği yol olarak tanımlanmaktadır. Bu izlek, *elips*, *çember*, *parabol* ya da *hiperbol* şeklinde olabilmektedir. Bir gökcisminin yörüngesinin üzerinde bulunduğu hayâlî düzlem ise, «**yörünge düzlemi**» (***ecliptic***) olarak adlandırılmaktadır.[37]

2. Yörünge Çeşitleri

Yörüngeler; *yükseklik*, *dönüş yönü* ve *Dünya'nın* ya da *Güneş'in dönüşü* ile ilişkilerine göre bazı kategorilere ayrılmaktadır. Bu yüzden, Dünya'ya tâbi uyduların tümü, aynı yörüngelerde yer almamakta, kullanım amacına göre genellikle farklı yörüngelerde bulunmaktadır.[38]

---

[36] Uzay araçlarının yanlış konumlandırılması sonucu uzayda meydana gelebilecek kazalar ile bu kazalar sonucunda oluşan zararların tazminine ilişkin konular, buna örnek olarak verilebilir. Uzay faaliyetleri nedeniyle yörüngelerin artan kullanımı karşısında, özellikle uyduların konumlandırılması açısından «**uzay trafiği**» (***space traffic***) olarak adlandırılan bir kavram ortaya atılmıştır. Buna göre, mevcut ve gelecekteki uzay faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi ve bir sistematiğe oturtulması düşünülmektedir. Kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **LYALL / LARSEN**, s. 173 ve s. 300; **ERDEM**, s. 160-161.

[37] Bkz.: ***"What Is Orbit"***, http://www.nasa.gov/audience/forstudents/5-8/features/what-is-orbit-58.html (12.12.2014); ***"Orbit"***, http://gcmd.nasa.gov/add/ancillaryguide/platforms/orbit.html (12.12.2014); **SUNAR / ÖZKAN / OSMANOĞLU**, s. 210.

[38] Yörüngeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **LYALL / LARSEN**, s. 245-274; **KESKİN**, s. 46; **ŞAHİNER, Oktay:** Hava ve Uzay Hukukunun Gelişimi Açısından Türkiye'nin Yeri (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Diyarbakır, 2006, s. 7-8.

Dünya çevresinde yer alan, diğer bir deyişle, kütleçekimi merkezi olarak Dünya'yı temel alan yörüngeler, «**Dünya Merkezli Yörüngeler**» (***Geocentric Orbits***) olarak adlandırılmaktadır.[39] Söz konusu yörüngelerde yer alan gökcisimlerinin en bilineni, Dünya'nın çevresinde dolanan ve onun doğal bir uydusu olan ***Ay***'dır. Yine, ***ISS***; ***haberleşme ve meteoroloji uyduları***; ***askerî casusluk ve istihbarat uyduları***, bu yörüngelerde dolanan uydulara örnek olarak verilebilir.[40]

Ekvator üzerinde yaklaşık 35.888 kilometre (22.300 mil) yükseklikte bulunan yörünge, uydular açısından oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. «**Yer ile Eşzamanlı Yörünge**» (***Geosynchronous Orbit*** ya da ***Geostationary Orbit: GEO***) olarak adlandırılan bu yörünge[41], yeryüzüne göre durağan yapıda olan ya da yeryüzüyle eşzamanlı bir şekilde hareket eden yörüngeyi ifade ettiği için uydular açısından özel bir durum teşkil etmektedir. Çünkü bu yörüngede, başka bir uyduya ihtiyaç duyulmaksızın tek bir uydu ile

---

[39] Dünya Merkezli Yörüngeler, bulunduğu yüksekliklere göre kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır. Yeryüzünden 160 ilâ 2.000 kilometre (≈100 ilâ 1.243 mil) yükseklikte yer alan ***Alçak İrtifa Yörüngesi***'dir (***Low Earth Orbit: LEO***). Bu yörüngede genellikle ***fotoğraf***, ***keşif***, ***seyir*** ve ***meteoroloji*** uyduları bulunmaktadır. Yeryüzünden 2.000 ilâ 35.786 kilometre (≈1.243 ilâ 22.236 mil) yükseklikte yer alan ***Orta İrtifa Yörüngesi***'dir (***Medium Earth Orbit: MEO***). Bu yörüngede genellikle ***seyrüsefer***, ***haberleşme***, ***uzay doğabilim*** ve ***jeodezik*** uyduları bulunmaktadır. Yeryüzünden 35.786 kilometre ve üzeri (≈22.236 mil ve üzeri) yükseklikte yer alan ***Yüksek İrtifa Yörüngesi***'dir (***High Earth Orbit: HEO***). Bu yörüngede genellikle ***meteoroloji*** ve ***haberleşme*** uyduları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **LYALL / LARSEN**, s. 245-247; **KESKİN**, s. 46-47; **ŞAHİNER**, s. 7-8.

[40] Union of Concerned Scientists'in 31.07.2014 tarihli uydu veri tabanı bilgilerine göre, Dünya yörüngesinde operasyonel olarak işlevde bulunan uydu sayısı **1235**'tir. Bu uyduların çeşitleri, aidiyetleri, işlev ve özellikleri açısından ayrıntılı bilgi için bkz.: ***"UCS Satellite Database"***, http://www.ucsusa.org/nuclear_weapons_and_global_security/space_weapons/technical_issues/ucs-satellite-database.html (12.12.2014).

[41] **SHAW**, s. 552; **LYALL / LARSEN**, s. 248-250; **TÜTÜNCÜ, Ayşenur:** *"Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediği İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış"*, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı: 1-2, İstanbul, 2001, s. 982, dn. 7.

yeryüzündeki bir merkezle istenilen işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Diğer taraftan, üzerinde yer alan cismin dönüş hızının, Dünya'nın kendi ekseni etrafındaki dönüş hızıyla aynı olduğu bu yörüngede bulunan uydular, her zaman Dünya'nın **aynı bölgesini** görmektedir. Bu nedenle söz konusu uydular, yeryüzündeki bir bölgeyi devamlı olarak izleme ve o bölge hakkında sürekli bilgi toplama olanağı sağlamaktadır.[42] GEO'nun sahip olduğu bahsi geçen özel konumu sebebiyle, bu yörüngeye konuşlandırılabilecek uydu sayısı oldukça **sınırlıdır**. Bu nedenle, söz konusu yörünge, «**sınırlı doğal kaynak**» (***finite resource***) olarak kabul edilmektedir.[43]

---

[42] Bkz.: **ŞAHİNER**, s. 8; **KESKİN**, s. 46; **LYALL / LARSEN**, s. 248-250; **BAŞLAR, Kemal:** The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1998, s. 191.

[43] Bu husus, «Malaga-Torremolinos Sözleşmesi» olarak da bilinen 1973 Tarihli Uluslararası Telekomünikasyon Sözleşmesi'nde (*International Telecommunications Convention*) yer almaktadır. Sözleşme'nin *"Radyo Frekans Bandının ve Sabit Yer Uydularına (Geostationnaires) ait Yörüngenin Rasyonel Kullanılması"* başlıklı 33. maddesinin II. fıkrasına göre: ***"Uzay Radyo haberleşmeleri için radyo frekans bandlarının kullanılması sırasında Üyeler frekansların ve sabit yer uydularına ait yörüngenin, Radyokomünikasyon Tüzüğü hükümleri uyarınca, bu yörünge ile bu frekansları kullandıkları teknik vasıtalar ve ihtiyaçlarına göre muhtelif ülkelere veya ülke gruplarına eşit bir dağılım sağlamak amacıyla, etkili ve ekonomik bir şekilde kullanılması zorunlu bulunan sınırlı doğal kaynaklar olduğunu hesaba katarlar."***. Sözleşme metni için bkz.: ***"25 Ağustos 1977 Tarihli ve 2105 Sayılı Kanunla Onaylanması Uygun Bulunan İlişik Uluslararası Telekomünikasyon Sözleşmesinin Onaylanması Hakkında Karar"***, RG, 04.06.1978, S: 16306, http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16306.pdf (12.12.2014). Konu hakkında ayrıca bkz.: **CHRISTOL (1982):** s. 451; **SHAW**, s. 552. GEO hakkında, Ekvatorda yer alan ve aralarında ***Brezilya***, ***Ekvador, Uganda***, ***Endonezya***, ***Zaire***, ***Kongo***, ***Kolombiya*** ve ***Kenya***'nın bulunduğu sekiz devletin 1976 yılında deklare ettiği «**Bogotá Bildirisi**» ile şu hususlar dile getirilmiştir:

(1) Dünya Merkezli Yörünge, bir doğal kaynaktır.

(2) Ekvator devletlerinin bu yörünge üzerinde egemenlik hakları vardır.

(3) Açık deniz üzerindeki yörünge üzerinde ise, bir iddiaları yoktur. Bu bölge, devletlerin ulusal yetkilerinin ötesinde ve insanlığın ortak mirası (*common heritage of mankind*) sayılmaktadır.

(4) Uzay Antlaşması, uzayın araştırılması ve kullanılması konusunda bir son belge değildir. Uzayın tanımlanmamış olması, bir eksikliktir ve bu eksiklik, devletlerin burada ulusal hak elde etmelerine izin vermektedir.

(5) Uzay Antlaşması, özel olarak Dünya Merkezli Yörünge'de ulusal haklar elde edilmesini yasaklamamıştır. Bildiri'yi hazırlayan devletler, Dünya Merkezli Yörünge'nin, egemen bölgenin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul ettirmek için ellerinden geleni yapacaklardır.

Ayrıntılı bilgi için bkz.: **CHRISTOL**, s. 465-467'den nakleden **KESKİN**, s. 17; **LYALL / LARSEN**, s. 253-256; **BAL**, s. 1481-1482, dn. 53. Diğer devletler, bu bildiriye şiddetle karşı çıkarak bu yörüngede ilgili devletlerin hak iddiasında bulunamayacaklarını dile getirmişlerdir. Dolayısıyla, Ekvator bölgesinde yer alan söz konusu devletlerce ileri sürülen bu tez, uluslararası toplum bakımından kabul edilebilir **bulunmamıştır**. Mevcut durum ele alındığında açıkça görüleceği üzere, uydu kullanım ihtiyacının giderek artması karşısında söz konusu yörüngenin sınırlı doğal yapısı, bu yörüngenin nasıl kullanılacağına ve denetleneceğine ilişkin hususların bir an önce düzenleme altına alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bkz.: **SHAW**, s. 552. GEO'ya yerleştirilebilecek tahmini uydu sayısı hakkında bkz.: **TÜTÜNCÜ**, s. 982, dn. 7. Diğer taraftan, söz konusu yörünge, «**insanlığın ortak mirası**» (***common heritage of mankind / res communis humanitatis***) olarak kabul edilebilir niteliktedir. *"İnsanlığın ortak mirası (İOM) kavramı ile ilgili olarak üzerinde oydaşma sağlanmış bir tanım yoktur. Bununla birlikte kavramın uygulandığı çeşitli alanlarda ortak bazı temel ilkeler, her ne kadar bu ilkeler arasında kimi kaçınılmaz çelişki ve gerilimler göze çarpsa da, kendini göstermektedir. Bunlar, ülkesel egemenlik veya özel mülkiyete konu olmama, işletim veya yönetimin eşit katılımlı bir düzenle sağlanması, yönetimde uluslararası kurumsallaşma, İOM olarak belirlenmiş alan ve kaynakların işletilmesinden sağlanan faydanın hakkaniyete uygun paylaşımı, silâhtan arındırma, barışçıl kullanım ve gelecek kuşaklara aktarım için korumadır."* **KIVILCIM, Zeynep:** Uluslararası Kamu Hukuku'nda İnsanlığın Ortak Mirası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 2-3. *"Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere paralel biçimde, Kutup bölgeleri, uzay ve doğal zenginlikleri keşfedilmiştir. Dolayısıyla, uluslararası hukuk söz konusu alanların hukukî niteliği konusunda düzenleme yapmak zorunda kalmıştır. Uluslararası hukukun gelişimi, çevre bilincinin oluşumu ve insanlığın ortak geleceğinin dikkate alınması; Antarktika, Kuzey Kutbu, Ay ve diğer gökcisimleri dâhil uzayın, bireysel düzeyde devletlerin egemenliğine dâhil edilmemesini, söz konusu alanların barışçıl amaçlarla ve tüm insanlığın yararına kullanılmasını işaret etmektedir. Bu düşünceden hareketle uluslararası hukukta insanlığın ortak mirası doktrini geliştirilmiştir ve hiç şüphesiz bu anlayış, içinde bulunulan yüzyılın en önemli uluslararası hukuk konusu olmaya devam edecektir."* **AKSAR**, s. 271-272. Uzay Hukuku açısından «**insanlığın ortak mirası**» kavramının değerlendirilmesi hakkında bkz.: **SHAW**, s. 533-534; **BAŞLAR**, s. 159-204; **CHRISTOL, Carl:** *"The Common Heritage of Mankind Provision in the 1979 Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies"*, International Law, Vol.14, 1980, s. 429-483; **LARSCHAN, Bradley / BRENNAN, Bonnie:** *"The Common Heritage of Mankind Principle in International Law"*, Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 21, 1982-1983, s. 305-337; **ODUNTAN, Gbenga:** *"Imagine There are No Possessions: Legal and Moral Basis of the Common Heritage Principle in Space Law"*, Manchester Journal of International Economic Law, Vol. 2, 2005, s. 30-58.

İkinci Kısım

UZAY HUKUKU'NUN KAYNAKLARI

I. Genel Olarak

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte uzay faaliyetlerinin yoğunlaşması ve yoğunlaşan bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde devletlerin gerek işbirliği anlamında gerekse rekabet ortamında biraraya gelmeleri, doğal olarak çok farklı hukukî ilişkilerin gün yüzüne çıkmasına ve böylece devletler arasında hukukî münasebetlerin artmasına neden olmuştur. Bunun sonucu, genel olarak Uluslararası Hukuk bağlamında, özel olarak da Uzay Hukuku bağlamında bazı hukuksal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

Uzay Hukuku'nun gelişimi, ilk defa Sovyetler Birliği'nin 1957 yılında uzaya bir uydu göndermesi ile başlamıştır. Sonrasında, Soğuk Savaş döneminin beraberinde getirdiği rekabet sürecinde ABD de uzaya uydu ve astronot göndererek Uzay Yarışı'ndaki yerini almıştır. Devam eden süreçte, karşılıklı olarak yeni uzay araçları geliştirilmiş, uzay istasyonları inşa edilmiş ve pek çok uydu Dünya yörüngesine yerleştirilmiştir. Bunun sonucunda da Uzay Hukuku'nun Uluslararası Hukuk'taki yerini alması oldukça hızlı olmuştur.[44]

Yaşanan gelişmeler karşısında Birleşmiş Milletler, Uzay Hukuku'nun meydana getirilmesinde öncü rol üstlenmiştir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler bünyesinde 1958 yılında **Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi** (***United***

[44] **AKSAR**, s. 269.

Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space: UNCOPUOS) kurulmuştur. Uzay Hukuku'nun şekillenmesine yön veren taslak anlaşma metinleri hazırlayan bu Komite, Uzay Hukuku'na ilişkin genel kuralların belirlenmesinde de tavsiyelerde bulunmuştur.[45]

Uzay Hukuku açısından devletlerin genel olarak uluslararası sorumluluğunun ve özel olarak da malî sorumluluğunun ele alınmasına ilişkin ilk öneri, öğreti tarafından 1958 yılında ileri sürülmüştür. Buna göre, **(1)** uzay aracını fırlatan devletin herhangi bir olası zarardan sorumlu olacağı kabul edilecek, **(2)** mücbir sebeplerin varlığı hâlinde bazı çekinceler devletlerce ileri sürülebilecek ve **(3)** uyduların neden olduğu zararlar için uluslararası anlaşmalar haricinde bir uluslararası garanti fonunun oluşturulması sağlanacaktır.[46] 1960'larda ABD tarafından UNCOPUOS Hukuk Alt Komitesi'ne sunulan taslak metinde ise, **(a)** kusur ispatına yönelik genel kuralın, sorumluluk açısından bir önşart ya da gereksinim olarak aranmaması, **(b)** zarardan mağdur olanlar açısından uygun ve ödenebilir bir tazminata hükmedilmesi noktasında bazı standartların belirlenmesi, **(c)** zararının giderilmesi talebinde bulunan açısından, genel uygulamanın aksine, iç hukuk yollarının tüketilmesi (*exhaustion of domestic remedies*) şartının aranmaması, **(ç)** çözüme ilişkin müzakereler hakkında özel bir zamanaşımı süresinin koyulması ve **(d)** yapılacak taleplere binaen taraflara tavsiye niteliğinde karar verebilecek tarafsız bir komisyonun ihdas edilmesi gerektiği gibi öneriler ileri sürülmüştür.[47]

---

45 **AKSAR**, s. 269-270.

46 **LEE, Ricky J.:** *"State Responsibility and Liability for Compliance with International Space Law"*, Law and Regulation of Commercial Mining of Minerals in Outer Space, Springer Science+Business Media B.V., 2012, s. 137.

47 **LEE**, s. 138-139. Ayrıca bkz.: UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.8.

Gerek Uzay Antlaşması'nın gerekse Sorumluluk Sözleşmesi'nin kabul edilmesine kadarki geçen süreçte başta ABD[48] olmak üzere, Belçika[49] ve Macaristan[50] tarafından yukarıda değinilenler dışında bazı taslak metinler de sunulmuş ve bunlar tartışmaya açılmıştır. Bu metinlerde öne sürülen görüşlerin de besleyip yönlendirmesi sonucu pek çok devletin kabulüyle yürürlüğe giren uzaya ilişkin anlaşmalar aracılığıyla devletlerin uzay faaliyetlerinden doğabilecek sorumlulukları, uluslararası metinlerde yer bulmuştur. Buna yönelik Birleşmiş Milletler nezdinde özel nitelikte anlaşmalar akdedilmiş ve bazı önemli kararlar alınmıştır. Bunlar içerisinde en önemlisi olarak *1963 Tarihli ve 1962 Sayılı Uzayın Keşfi ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuksal İlkeler Bildirgesi* gösterilebilir. Bu bildirge, kendisinden sonra akdedilecek olan *1967 Tarihli Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma*'nın hazırlanmasına da vesile olmuştur.[51] Bu antlaşma ise, Uzay Hukuku açısından «**anayasa**» olarak nitelendirilebilecek değerdeki bir **uluslararası temel metin** hâline gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak söz konusu antlaşma, kendisinden sonra akdedilen *1968 Tarihli Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Cisimlerin Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma*, *1972 Tarihli Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme*, *1975 Tarihli Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme* ile *1979 Tarihli Devletlerin Ay ve Diğer*

---

48 UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.4; UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.8.

49 UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.7.

50 UN DOC, A/AC.105/C.2/L.10.

51 **AKSAR**, s. 269-270.

Gökcisimlerindeki Faaliyetlerini Yöneten Anlaşma[52] gibi pek çok anlaşmanın esasını oluşturmuş ve bunların içeriğinin belirlenmesine önemli derecede yön vermiştir.[53]

II. Uluslararası Hukuk'un Kaynakları

Genel anlamı itibariyle «**kaynak**» kavramı, bir şeyin doğduğu veya meydana çıktığı yeri ifade etmek için kullanılmaktadır.[54] Hukuksal anlamda «**hukukî kaynak**» dendiğinde ise, bir hukuk kuralının nasıl veya ne şekilde ortaya çıktığı kastedilmektedir.[55] Uluslararası Hukuk'ta ***kaynak*** denildiğinde ne anlaşılması gerektiği konusunda, diğer bir deyişle, Uluslararası Hukuk'un kaynaklarının neler olduğu konusunda ise, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesine bakmak gerekmektedir. Uluslararası Hukuk'un kaynaklarının açıkça ifade edildiği söz konusu maddeye göre:

> "**(1)** Kendisine sunulan uyuşmazlıkları Uluslararası Hukuk'a uygun olarak çözmekle görevli olan Divan:
>
> **a.** Uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası anlaşmaları;
>
> **b.** Hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası teamül kurallarını;
>
> **c.** Uygar uluslarca kabul edilen hukukun genel ilkelerini;

---

52 **AKSAR**, s. 271.

53 Uzay Hukuku'nun kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **LYALL / LARSEN**, s. 31-52.

54 **TÜRKÇE SÖZLÜK:** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 11. Baskı, Hazırlayan: Şükrü Halûk AKALIN ve diğerleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara, 2011, s. 1367; **YILMAZ, Ejder:** Hukuk Sözlüğü (Öğrenciler İçin), Yenilenmiş 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 408.

55 **BOZKURT, Enver / KÜTÜKÇÜ, M. Akif / POYRAZ, Yasin:** Devletler Hukuku, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 61.

> **d.** 59. madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adlî kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.
>
> **(2)** Bu hüküm, tarafların görüş birliğine varmaları hâlinde, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisini zedelemez.**"**

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesi, esasen Uluslararası Adalet Divanı'nın önüne gelen bir uyuşmazlıkta uygulanacak hukuk kurallarını saymaktadır. Söz konusu hukuk kurallarının kaynakları arasında «**aslî nitelikte**» ve «**yardımcı nitelikte**» olanlar maddede sayılmıştır. Bunlardan aslî nitelikte olanlar; ***uluslararası anlaşmalar***, ***teamül kuralları*** ve ***hukukun genel ilkeleri***dir. ***Yargısal kararlar*** ve ***öğreti*** ise, yardımcı kaynaklar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, herhangi bir kuralın, Uluslararası Hukuk kuralı olarak kabul edilebilmesi için bahsi geçen aslî kaynaklar arasında yer alması gerekmektedir. Yargısal kararlar ve öğreti ise bu bağlamda, ***yardımcı kaynaklar*** arasında yer aldığından, Uluslararası Hukuk'ta **doğrudan** uygulanma kabiliyetine sahip **değildir**.[56]

Uluslararası Hukuk'un temel kaynakları arasında «**uluslararası anlaşmaların**» önemli bir yeri vardır. Uluslararası Hukuk'ta olduğu gibi, Uluslararası Hukuk'un özel bir alanını teşkil eden Uzay Hukuku'nda da uluslararası anlaşmalar, büyük önem taşımaktadır. Bu anlaşmalar, birçok devletin aktif katılımı ve Birleşmiş Milletler'in etkin rolü ile tesis edilmiştir.

[56] **BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ**, s. 63.

Uzay Hukuku'nda, uluslararası anlaşmalar gibi bir diğer aslî kaynak olarak, ***uluslararası teamüller*** ile karşılaşılmaktadır.[57] Devletlerce, belli olay ve ilişkilerde sürekli olarak tekrarlanan bazı tutum ve davranışların uluslararası toplumun geneli tarafından kabul görmesi ve böylesi bir uygulamaya yönelik inanç ve kanaatin diğer devletler açısından da oluşması sonucu (*opinio juris*), devletler arasında artık hukuksal yönden bağlayıcı bir nitelik taşımaya başlayan bu kurallar, «**uluslararası teamül kuralları**» olarak adlandırılmaktadır.[58]

Uzay Hukuku'na yön veren aslî kaynakların sonuncusu ise, ***hukukun genel ilkeleri***dir. «**Hukukun genel ilkeleri**» dendiğinde, pek çok devletin kendi ulusal hukuk düzeninde var olan kuralların Uluslararası Hukuk'a yansımasında, gerek hukukun genel mantığı açısından gerekse devletlerin değer yargıları bakımından herhangi bir olumsuz hususun bulunmaması dolayısıyla, devletlerin **ortak bir hukuk değeri** olarak uluslararası toplumda kabul ettiği kurallar kastedilmektedir.[59] Aynen Uluslararası Hukuk'ta olduğu gibi Uzay Hukuku açısından da bu türden kurallar uygulama alanı bulabilmektedir.

Aslî kaynaklara değindikten sonra, Uzay Hukuku'na ilişkin yardımcı kaynaklara da değinmek faydalı olacaktır. Bunlardan ilki, «**yargı kararları**»dır. Uygulamada, uzay faaliyetleri ve bunların sonuçlarına ilişkin yargı kararlarına da rastlanmaktadır. Fakat uzay faaliyetlerinin başlangıcından günümüze değin gelinen süreçte uzay araçlarından kaynaklanan kazaların ve bunların meydana getirdiği zararların büyük çoğunluğunda yargı

---

[57] **ÖKTEM, Emre:** Uluslararası Teamül Hukuku, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 1; **SORGUCU**, s. 204.

[58] Kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **ÖKTEM**, s. 49 vd.; **BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ**, s. 86-89; **AYBAY, Rona:** Kamusal Uluslararası Hukuk, Birinci Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 121-128.

[59] **BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ**, s. 90.

yoluna başvurulup çözüm aranması yerine, devletler arasında oluşturulan özel protokoller ya da anlaşmalar yoluyla tarafların karşılıklı olarak uzlaşıp çözüm arama yoluna gittikleri görülmektedir.[60]

Uzay Hukuku'na ilişkin yardımcı kaynakların sonuncusu, «**öğreti**»dir. Uzay Hukuku'nun ilk yıllarından itibaren uluslararası alanda yetkinliği olan birçok yazarın kaleme aldığı eserleri ile bunlarda ifade etme fırsatı buldukları çok önemli öncü görüşleri, Uzay Hukuku'na ilişkin uluslararası kuralların oluşturulmasında yol gösterici olmuş ve olmaya da devam etmektedir.[61]

III. Uzay Hukuku'na İlişkin Uluslararası Anlaşmalar

Uzay Hukuku alanında, 2015 yılına değin gelinen süreçte, genel itibariyle uzay faaliyetleri konusuna ilişkin yapılmış uluslararası anlaşmaların sayısı, toplamda **on altı** tanedir. Bunlardan beş tanesi Birleşmiş Milletler nezdinde imzalanmış uluslararası anlaşmalardan, geri kalanları ise bazı devletlerin veya kurumların kendi aralarında imzaladıkları uluslararası anlaşmalardan oluşmaktadır.[62]

---

[60] Aynı görüşte olan: **SORGUCU**, s. 204.

[61] **SORGUCU**, s. 204.

[62] Birleşmiş Milletler nezdinde akdedilmeyen bahsi geçen diğer uluslararası anlaşmalar şunlardır:

- 1963 Tarihli Atmosfer, Uzay ve Sualtında Nükleer Silâh Testlerinin Yasaklanmasına İlişkin Antlaşma (*Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water*).
- 1971 Tarihli Uluslararası Telekomünikasyon Uydu Organizasyonu'na (ITSO) İlişkin Anlaşma (*Agreement Relating to the International Telecommunications Satellite Organization [ITSO]*).
- 1971 Tarihli Uzay İletişiminin Uluslararası Sistem ve Organizasyonu INTERSPUTNIK'in Kurulmasına Dair Anlaşma (*Agreement on the Establishment of the INTERSPUTNIK International System and Organization of Space Communications*).

Uzay faaliyetlerine yönelik olan ve Uzay Hukuku açısından büyük önem arz eden söz konusu anlaşmalardan burada yalnızca Birleşmiş Milletler nezdinde akdedilenlere genel hatlarıyla değinilecektir. Bu çalışmanın temelini oluşturan, uzay araçlarının verdiği zararlardan dolayı sorumluluk hususu ile söz konusu zararların tazmini konusunda önemli hükümler içeren sözleşmeye ise, çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak değinilecektir.

- 1971 Tarihli Uydu Aracılığıyla İletilen Program Taşıyıcı Sinyallerin Dağıtımına İlişkin Sözleşme (*Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite*).
- 1975 Tarihli Bir Avrupa Uzay Ajansı'nın Kurulmasına İlişkin Sözleşme (*Convention for the Establishment of a European Space Agency [ESA]*).
- 1976 Tarihli Uzay İletişimi İçin Arap Şirketi (ARABSAT) Anlaşması (*Agreement of the Arab Corporation for Space Communications [ARABSAT]*).
- 1976 Tarihli Uzayın Barışçıl Amaçlar İçin Keşif ve Kullanımında İşbirliğinin Yapılmasına (INTERCOSMOS) Dair Anlaşma (*Agreement on Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for Peaceful Purposes [INTERCOSMOS]*).
- 1976 Tarihli Uluslararası Mobil Uydu Organizasyonu'na İlişkin Sözleşme (*Convention on the International Mobile Satellite Organization*).
- 1982 Tarihli Avrupa Telekomünikasyon Uydu Organizasyonu'nun (EUTELSAT) Kurulmasına İlişkin Sözleşme (*Convention Establishing the European Telecommunications Satellite Organization [EUTELSAT]*).
- 1983 Tarihli Meteorolojik Uyduların Kullanım ve İşletimi İçin Bir Avrupa Organizasyonunun (EUMETSAT) Kurulmasına Dair Sözleşme (*Convention for the Establishment of a European Organization for the Exploitation of Meteorological Satellites [EUMETSAT]*).
- 1992 Tarihli Uluslararası Telekomünikasyon Teşkilâtı ve Buna Dair Sözleşme (*International Telecommunication Constitution and Convention*).

Söz konusu anlaşmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **UNITED NATIONS COMMITTEE ON THE PEACEFUL USES OF OUTER SPACE LEGAL SUBCOMMITTEE:** Status of International Agreements Relating to Activities in Outer Space as at 1 January 2014, http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014).

A. 1967 Tarihli Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma

Birleşmiş Milletler'in 19 Aralık 1966 Tarih ve 2222 (XXI) Sayılı Kararına ek olarak hazırlanan ***Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma***[63], 10 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Uzay Antlaşması'na 27 Mayıs 1968 tarihinde taraf olmuştur.[64] Aralık 2014 tarihi itibariyle Antlaşma, 103 devlet tarafından onaylanmış, 25 devlet tarafından da imzalanmıştır.[65]

UNCOPUOS'un erken dönem çalışmalarının bir meyvesi olan Uzay Antlaşması, Uzay Hukuku bağlamında ayrıntılı ve kapsamlı hükümlere nazaran daha genel nitelikli hükümlere ve bazı temel ilkelere yer vermektedir. Bunun nedeni olarak, o dönemdeki uzay faaliyetlerinin ve bunlara ilişkin ortaya çıkabilecek ihtilâfların fazla olmaması ile yaşanan gelişmelere hızlı ayak uydurulamaması gibi hususlar gösterilebilir.[66]

Toplamda on yedi maddeden oluşan Antlaşma ile güdülen esas düşünce, **uzayın barışçıl amaçlarla keşfedilmesi ve kullanılmasıdır.**[67] Uzayın keşif ve kullanılmasının ise, tüm insanlık için taşıdığı ortak yararı göz önünde bulundurularak iktisadî ve bilimsel

---

[63] Söz konusu antlaşma, bundan sonra «**Uzay Antlaşması**» olarak anılacaktır.

[64] Bkz.: ***"6/9999 Sayılı Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Barışçı Amaçlarla Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Anlaşmasının Onaylanmasına Dair Karar"***, RG, 01.06.1968, S: 12913, http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12913.pdf (12.12.2014).

[65] Bkz.: ***"Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/en/SpaceLaw/treatystatus/index.html (12.12.2014). Status of international agreements relating to activities in outer space, as at 1 January 2014: http://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014).

[66] **LEE**, s. 98.

[67] Uzay Antlaşması, Giriş kısmı ve madde 3.

kalkınma dereceleri ne olursa olsun, bütün halkların menfaati için yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir.[68] Söz konusu amacın gerçekleştirilmesinde, bilimsel olduğu kadar hukukî bakımdan da geniş ölçüde uluslararası işbirliğinin sağlanarak karşılıklı anlayışın geliştirilmesi vurgulanmış; böylece, devletler ve halklar arasındaki dostane ilişkilerin kuvvetlendirilmesi arzu edilmiştir.[69] Bunların yanı sıra, Antlaşma ile devletlerin, nükleer silâh taşıyan veya herhangi bir türden kitle imha silâhı taşıyan cisimleri Dünya yörüngesine konuşlandırmasının yasaklanması öngörülmüştür. Ayrıca, bahsi geçen türden silâhların, devletlerce uzaydaki gökcisimlerine yerleştirilmelerinin söz konusu olamayacağı kararlaştırılmıştır.[70]

Söz konusu Antlaşma ile yukarıda sayılanların yanı sıra Uzay Hukuku'na ilişkin pek çok ilke devletler tarafından benimsenmiştir. Uzay faaliyetlerinin gerek sivil yanı gerekse askerî yanı açısından büyük öneme sahip olan bu Antlaşma, şimdiye kadar uzay konusunda akdedilen anlaşmaların ilki ve de en kapsamlısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, uzayın keşfi ve kullanılmasına ilişkin temel esasları oluşturarak kendinden sonra gelen hukuksal rejimin altyapısını ortaya koyan Uzay Antlaşması, Uzay Hukuku açısından bir nevi «**Magna Carta**» ya da «**Anayasa**» olarak nitelendirilmektedir.[71]

---

[68] Uzay Antlaşması, madde 1.

[69] Uzay Antlaşması, madde 3.

[70] Uzay Antlaşması, madde 3 ve 4.

[71] **COCCA, Aldo Armando:** *"Historical Precedents for Demilitarization"*, Maintaining Outer Space for Peaceful Uses, Ed.: Nandasiri JASENTULIYANA, The UN University, Tokio, Japan, 1984. s. 44'ten nakleden **İBAS**, s. 222; **SORGUCU**, s. 206.

B. 1968 Tarihli Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Cisimlerin Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 1967 tarihli ve 2345 (XXII) Sayılı Kararı ile kabul edilen ***Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Cisimlerin Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma***[72], 22 Nisan 1968 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Aralık 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 1968 yılında imzalanan bu Anlaşma, 29 Nisan 2004 tarihinde uygun bulunmuş ve beyanda bulunulmak suretiyle 21 Eylül 2006 tarihinde onaylanmıştır.[73] Aralık 2014 tarihi itibariyle Anlaşma, 94 devlet tarafından onaylanmış, 24 devlet tarafından da imzalanmıştır.[74]

Kurtarma Anlaşması, Uzay Hukuku açısından uluslararası bağlamda kabul edilmiş beş anlaşmadan ikincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşma'nın yapılmasında başat aktörlerden birisi Sovyetler Birliği olmuştur. Çünkü o dönemlerde Sovyetler Birliği, sahip olduğu uzay araçlarını ve bunlarda görev yapan astronotlarını yeryüzüne ulaştırma noktasında, böylesi bir anlaşmanın yapılmasına oldukça önem vermiştir.[75]

Toplamda on maddeden oluşan Kurtarma Anlaşması ile güdülen esas amaç; kaza, tehlikeli durum veya zorunlu iniş hâllerinde, astronotlara mümkün olan her türlü yardımın

---

[72] Söz konusu anlaşma, bundan sonra «**Kurtarma Anlaşması**» olarak anılacaktır.

[73] Bkz.: ***"Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma'nın Beyanda Bulunulmak Suretiyle Onaylanması Hakkında Karar"***, RG, 07.10.2006, S: 26312, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061007-5.htm (12.12.2014).

[74] Bkz.: ***"Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/en/SpaceLaw/treatystatus/index.html (12.12.2014). Status of international agreements relating to activities in outer space, as at 1 January 2014: http://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014).

[75] **SORGUCU**, s. 207.

yapılması, astronotların derhâl ve güvenlik içerisinde dönüşlerinin sağlanması ve uzaya fırlatılmış araçların geri verilmelerinin sağlanmasıdır.[76] Bu amaç, Uzay Antlaşması'nda da yer almış[77] ve kendisinden sonra gelen Kurtarma Szöleşmesi bakımından tekrar vurgulanmıştır.

Kurtarma Anlaşması'nın sahip olduğu içerik ile amacı bir arada değerlendirildiğinde, Anlaşma'nın esasında uzay faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi noktasında devletler arasında güven artırıcı bir rol oynadığı görülecektir. Bu durum ise, nihayetinde, uzay faaliyetlerine olumlu yansımalarda bulunarak bu tür faaliyetlerin yaygınlaşması açısından girişimcilerin yanı sıra devletlere de cesaret verici etki yapmış ve onları desteklemiştir.

C. 1972 Tarihli Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme

Uzay Hukuku'na yönelik temel sorunlardan birisi olarak duran uzay araçlarından kaynaklanan zararlara ilişkin sorumluluk konusu ve bunun temel prensipleri, UNCOPUOS tarafından erken dönemlerde tartışılarak kodifiye edilmeye çalışılmıştır. Uzay araçlarının karıştığı kazalarda nasıl bir sorumluluğun olması gerektiğine dair bir taslak metin, 1962 yılında ABD tarafından sunulmuştur.[78] Bunu, Belçika[79] ve Macaristan'ın[80] sunduğu diğer taslak metinler izlemiştir. Arjantin, Avusturalya, Kanada, Japonya ve Hindistan tarafından bazı değişiklikler ve alternatif öneriler de izleyen yıllarda teklif edilmiştir. 1971 yılına değin

---

[76] Kurtarma Anlaşması, madde 1 ve devamındaki maddeler.

[77] Uzay Antlaşması, madde 5.

[78] UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.8.

[79] UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.7.

[80] UN DOC, A/AC.105/C.2/L.10.

ileri sürülen pek çok taslak metin olmuş ve bu metinlerde öne sürülen görüşler tartışılarak diğer devletler tarafından da üzerinde uzlaşılan bir metin ortaya çıkmış ve bu da, UNCOPUOS'a bir taslak anlaşma metni olarak sunulmuştur. Bu taslak anlaşma metni, ***Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme***[81] adı altında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1971 tarihli ve 2777 (XXVI) Sayılı Kararı sonucu 29 Mart 1972 tarihinde imzaya açılarak 1 Eylül 1972 tarihinde kabul edilip yürürlüğe girmiştir.[82]

Türkiye, Sözleşme'yi, 28 Nisan 2004 tarihinde kabul etmiş ve Sözleşme, 20 Aralık 2006 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.[83] Aralık 2014 tarihi itibariyle Sözleşme, 91 devlet tarafından onaylanmış, 22 devlet tarafından da imzalanmıştır.[84]

Toplamda 28 maddeden oluşan Sorumluluk Sözleşmesi ile güdülen esas amaç, uzay faaliyetleri esnasında meydana gelebilecek herhangi bir zararın hakkaniyete uygun olarak zarar görene ödenmesini ve zararın tazmin edilmesini sağlamaktır.[85] Bu doğrultuda, Sözleşme ile zararın tazminine ilişkin ayrıntılı hükümler getirilmiş ve böylece zararın tazmini

---

81 Söz konusu sözleşme, bundan sonra «**Sorumluluk Sözleşmesi**» olarak anılacaktır.

82 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı, 2777 (XXVI). **LEE**, s. 105.

83 Bkz.: ***"2006/11285 Sayılı Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme'ye Beyanla Katılmamıza İlişkin Karar"***, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061220-1.htm (12.12.2014).

84 Bkz.: ***"Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/en/SpaceLaw/treatystatus/index.html (12.12.2014). Status of international agreements relating to activities in outer space, as at 1 January 2014: http://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014).

85 **AKGÜL, İbrahim:** *"Uzay Hukuku"*, Dünyadaki Uzay Faaliyetleri ve Türkiye'nin Potansiyeli, 1. Uluslararası Uzay Sempozyomu, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2001, http://ibrahimakgül.av.tr/uzayhukuku.html (12.12.2014).

meselesi, etkin usûllere bağlanarak hem güvenceye kavuşturulmuş hem de uluslararası anlamda hukukî koruma sağlanmıştır.[86]

Uzay faaliyetleri bağlamında kabul edilen diğer uluslararası anlaşmalarla karşılaştırıldığında Sorumluluk Sözleşmesi, bünyesinde tazminata ilişkin pek çok hüküm barındırmasından dolayı Uzay Hukuku'nda, özel hukuk benzeri düzenleme ve kavramların yer aldığı ilk ve tek uluslararası anlaşma olarak göze çarpmaktadır.[87] Yine, Uzay Hukuku açısından Sorumluluk Sözleşmesi, «fırlatan devlet» ve «zarar» gibi kavramlara değinen ve bunların içeriğini açıklayan ilk uluslararası metin olmuştur.[88]

Sorumluluk Sözleşmesi'nin ana temasını, fırlatan devlet tarafından uzaya gönderilen veya gönderilmeye teşebbüs edilen uzay araçlarından kaynaklı[89] herhangi bir zarar sonucu oluşan ve bunun karşılığında ödenmesi gereken tazminat hususu oluşturmaktadır.[90] Bu gibi durumlarda, Sözleşme'de belirtilen «fırlatan devlet» terimi kapsamında, bir veya birden çok devlet fırlatma faaliyetinde yer alabilmektedir.

Tek bir devlet eliyle gerçekleştirilen fırlatmada, doğal olarak, oluşan zarardan bu devlet sorumlu olacaktır. Birden fazla devletin ortaklaşa gerçekleştirdikleri fırlatmada ise, oluşan zarardan bu devletler, birlikte ve müteselsilen sorumlu olacaklardır.[91]

---

86 **SORGUCU**, s. 208.

87 **HAANAPPEL, Peter P. C.:** The Law and Policy of Air Space and Outer Space - A Comparative Approach, Kluwer International Law, The Netherlands, 2003, s. 97'den nakleden **ERDEM**, s. 45.

88 Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1.

89 Bu zararı oluşturabilecekler arasında, bir uzay cismini meydana getiren kısımlar ile fırlatma aracı ve onu oluşturan kısımlar da yer almaktadır. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1/d.

90 Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1.

91 **LEE**, s. 106.

Tazminatı ödeyen devlet, birlikte ve müteselsilen sorumlu oldukları diğer devlete karşı, ödemiş olduğu bu tazminat bakımından kendisine destek verilmesi talebinde bulunabilecektir. Diğer taraftan, fırlatan devletler, tazminatın ödenmesine ilişkin olarak kendi aralarında oluşan sorumluluğu bölüştüren bir anlaşma (*agreement on the apportionment of liability*) üzerinde herhangi bir zamanda uzlaşabileceklerdir.[92]

Türkiye, söz konusu Sözleşme'yi imzalamakla, hâlihazırda sahip olduğu ve ileride sahip olacağı uzay araçları açısından, başka bir devletin gerçek veya tüzel kişilerinin uzay araçlarından kaynaklanabilecek bir kaza veya sair bir durum sonucu herhangi bir zararın meydana gelmesi hâlinde, söz konusu zararın uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş usûl ve esaslara göre tazmin edilebilmesi noktasında uluslararası anlamda etkin bir hukukî koruma sağlamıştır.[93]

Sorumluluk Sözleşmesi, işbu çalışmanın ana konusunu oluşturduğundan, Sözleşme'nin bağlam ve içeriği ile Sözleşme'ye ilişkin yapılacak değerlendirmelere, çalışmanın ***"İkinci Bölüm"***ünde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Ç. 1975 Tarihli Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, 12 Kasım 1974 tarihli ve 3235/29 (XXIX) Sayılı Kararı ile kabul edilen ***Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme***[94], 14

---

92 **LEE**, s. 106. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 5/II.

93 Aynı görüşte olan: **SORGUCU**, s. 208.

94 Söz konusu sözleşme, bundan sonra «**Tescil Sözleşmesi**» olarak anılacaktır.

Ocak 1975 tarihinde imzaya açılmış ve 15 Eylül 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Tescil Sözleşmesi'ni 03 Mayıs 2004 tarihinde uygun bulduğuna dair bir kanunla onaylamıştır.[95] Aralık 2014 tarihi itibariyle Sözleşme, 60 devlet tarafından onaylanmış, 4 devlet tarafından da imzalanmıştır.[96]

Tescil Sözleşmesi, esas itibariyle, Uzay Antlaşması'nın 8. maddesi hükmüne dayanmakla birlikte bu maddenin daha ayrıntılı ve de genişletilmiş hâlidir.[97] Dolayısıyla, Uzay Antlaşması'nın tamamlayıcısı durumundadır.[98]

Toplamda 12 maddeden oluşan Sözleşme ile güdülen esas amaç, uzaya fırlatılan cisimler hakkında ulusal ve uluslararası bağlamda olmak üzere ikili bir tescil sisteminin oluşturulmasıdır. Bu sistem vasıtasıyla, uzayda hâlihazırda faaliyette bulanan veya ileride

---

[95] Bkz.: ***"2006/10386 Sayılı Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Sözleşmesine Beyanla Birlikte Katılmamız Hakkında Karar"***, RG, 11.05.2006, S: 26165, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060511-1.htm (12.12.2014).

[96] Bkz.: ***"Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/en/SpaceLaw/treatystatus/index.html (12.12.2014). Status of international agreements relating to activities in outer space, as at 1 January 2014: http://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014). Ayrıca, ESA, EUTELSAT ve EUMETSAT, Tescil Sözleşmesi'nde yer alan hak ve yükümlülükleri kabul ettiğini deklare etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2014/CN.428.2014-Eng.pdf (12.12.2014).

[97] Uzay Antlaşması, madde 8:

(1) Uzaya fırlatılan bir aracı tescil edilmiş bulunduğu Antlaşma'ya taraf bir devlet, söz konusu araç ve bu aracın personeli üzerindeki yargı hakkı ve denetlemesini, bu araç uzayda veya bir gökcisminde bulunduğu sırada da muhafaza edecektir.

(2) Bir gökcismine indirilmiş veya bu araca yerleştirilmiş bulunanlar da dâhil olmak üzere, uzaya fırlatılan araçlar ve bunları meydana getiren parçalar üzerindeki mülkiyet hakkı, bu araçlarla bunların parçalarının uzayda veya bir gökcisminde bulunmaları veya yeryüzüne geri dönmüş olmaları dolayısıyla haleldar olmayacaktır.

(3) Tescil edilmiş bulundukları antlaşmaya taraf devletin sınırları dışında bulunan bu gibi araçlar ile bunları meydana getiren parçalar bu devlete iade olunacak ve bu devlet, vâki talep üzerine, iadelerinden önce, söz konusu araçlar ve bunları meydana getiren parçaların teşhisine yarayacak bilgileri vermekle mükellef olacaktır.".

[98] **SORGUCU**, s. 210.

bulunacak olan uzay cisimleri hakkında sağlıklı bir kayıt ve bilgi sisteminin kurulması düşünülerek uzayın barışçıl amaçlı kullanılması ve araştırılmasının, Uluslararası Hukuk'un uygulanması ve geliştirilmesine katkı sağlayacağı da belirtilmiştir. Ayrıca, söz konusu tescil sistemi, uzay araçlarından kaynaklanan herhangi bir zararda, zararı veren uzay aracını fırlatan devletin tespit edilerek verilen bu zararın tazmininin sağlanmasına yönelik olarak düşünülmüştür.[99] Diğer taraftan, standart bir bilgilendirme usûlü tesis edilerek uzayın barışçıl kullanımına aykırı faaliyetlerin önlenmesi de amaçlanmıştır.[100]

D. 1979 Tarihli Devletlerin Ay ve Diğer Gökcisimlerindeki Faaliyetlerini Yöneten Anlaşma

Birleşmiş Milletler'in 5 Aralık 1979 tarihli ve 34/68 Sayılı Kararına ek olarak hazırlanan ***Devletlerin Ay ve Diğer Gökcisimlerindeki Faaliyetlerini Yöneten Anlaşma***[101], 18 Aralık 1979 tarihinde imzaya açılmış ve 11 Temmuz 1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[102] ***6147 Sayılı Devletlerin Ay'da ve Diğer Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşmaya Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*** ile 23 Şubat 2011 tarihinde Türkiye tarafından beyanda bulunulmak suretiyle anlaşmaya katılım uygun

---

99 **ERDEM**, s. 55.

100 Askerî uzay faaliyetlerinin takip edilmesi; uzayda silâh (kitle imha silâhları veya nükleer silâhlar) bulundurulmasının veya uzaya doğrudan ya da dolaylı şekilde yerleştirilmesinin (ki bu durum, Uzay Antlaşması tarafından yasaklanmıştır) önlenmesi gibi hususlar buna örnek olarak gösterilebilir.

101 Söz konusu anlaşma, bundan sonra «**Ay Anlaşması**» olarak anılacaktır.

102 **SHAW**, s. 548; **CHRISTOL, Carl Q.:** *"The Moon Treaty Enters into Force"*, American Journal of International Law, Vol. 79, 1985, s. 163.

bulunmuştur.[103] Aralık 2014 tarihi itibariyle Anlaşma, 15 devlet tarafından onaylanmış, 4 devlet tarafından da imzalanmıştır.[104]

Ay Anlaşması, yukarıda değinilen diğer dört anlaşmadan sonraki bir tarihte kabul edildiği için, önceki *Uzay Antlaşması*, *Kurtarma Anlaşması*, *Sorumluluk Sözleşmesi* ve *Tescil Sözleşmesi*'ni kendisine referans alarak bunların hükümlerine genel olarak atıflarda bulunmuş[105] ve bunlarda yer alan bazı hükümlere ayrıntılı açıklamalar getiren yeni düzenlemelerle katkıda bulunmuştur.

Toplamda 21 maddeden oluşan Ay Anlaşması'nın Ay ile ilgili hükümleri, esas itibariyle, **Güneş Sistemi içinde yer alan, Dünya hariç diğer tüm gökcisimleri için** geçerli kabul edilmektedir. Söz konusu gökcisimleri için herhangi bir özel düzenleme yürürlüğe girmedikçe Ay Anlaşması'nın geçerliliğini sürdüreceği ifade edilmiştir.[106]

Uzay faaliyetlerine ilişkin şu ana kadar akdedilen *son anlaşma* olarak karşımıza çıkan Ay Anlaşması, sınırlı sayıda devletin Anlaşma'yı kabul etmesine rağmen, uzay faaliyetlerinin yürütülmesine yönelik barındırdığı hükümler sebebiyle, Uzay Hukuku açısından büyük öneme sahiptir. Anlaşma, Ay'ın kullanımı ve Ay'da faaliyetlerin yürütülmesi hususlarında

---

[103] Bkz.: ***"Devletlerin Ay'da ve Diğer Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma'ya Katılmamız Hakkında Karar"***, RG, 12.03.2011, S: 27872, bkz.: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110611M1-9.htm (12.12.2014).

[104] Bkz.: ***"Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/en/SpaceLaw/treatystatus/index.html (12.12.2014). Status of international agreements relating to activities in outer space, as at 1 January 2014: http://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014).

[105] Ay Anlaşması'nın giriş kısmı.

[106] Ay Anlaşması, madde 1/I. Ayrıca bkz.: **SHAW**, s. 549.

Uzay Antlaşması'ndaki bazı boşlukları doldurmuştur.[107] Dolayısıyla da, Uzay Antlaşması'nın Ay ve diğer gökcisimleri ile ilgili hükümlerini geliştirip tamamlayan nitelikteki bir anlaşma olmuştur.[108]

IV. Uzay Hukuku'nun Genel Esasları

Uzay Hukuku'nun oluşumu ve gelişimi, genel itibariyle çok taraflı uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır. Özellikle devletler bakımından bu anlaşmaları akdetme ve onlara uyma konusunda gösterilen çabalar, Birleşmiş Milletler'in uluslararası çok taraflı yapısından kaynaklanmaktadır.[109]

Uzay Hukuku'na ilişkin farklı içerikteki konulara ve düzenleme alanlarına sahip olan yukarıda zikredilen anlaşmalar, devletlerin gerçekleştirdiği uzay faaliyetlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Söz konusu anlaşmalar, Uluslararası Hukuk'un gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Bunların sonucunda, Uzay Hukuku'na yönelik uluslararası toplumca kabul gören bazı genel esaslar belirlenmiştir. Bahsi geçen anlaşmaların genelinden çıkartılabilecek bu esaslar, şu şekilde özetlenebilir:

- Gökcisimleri de dâhil olmak üzere uzayın tamamı, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, uzayda veya gökcisimlerinde egemenlik iddiasında bulunmak söz konusu değildir.

---

[107] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **SHAW (2008):** s. 548-549.

[108] **SORGUCU**, s. 212.

[109] **LEE**, s. 98.

- Uzay ve gökcisimlerinin keşif ve kullanımında uluslararası işbirliği esas olacaktır.
- Uzay ve gökcisimlerinin keşfi veya kullanımı, Uluslararası Hukuk'un temel prensiplerine göre gerçekleştirilecektir.
- Uzayın barışçıl kullanımı, her türlü uzay faaliyetinin gerçekleştirilmesinde temel prensip olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla, askerî üslerin inşa edilmesi ve bunlarda askerî tatbikat veya silâh denemelerinin yapılması yasaklanmıştır.
- Uzayda bilimsel çalışma serbestisi esastır.
- Uzay araştırmalarına yönelik yürütülen faaliyetler, ancak insanlık namına ve yararına yapılacaktır.
- Uzayda veya gökcisimlerinde, herhangi bir potansiyel zarar doğuracak ya da potansiyel zarar riski içerecek deneylerden kaçınılacaktır.
- Devletlerin, uzaya gönderdikleri, uzayda konuşlandırdıkları veya Dünya'ya tekrar geri dönüşlerini sağladıkları uzay araçları üzerinde egemenlik hakları vardır.
- Gerek uzay faaliyetlerinin yürütülmesinden kaynaklanan zararlardan dolayı, gerekse bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kendisinden yararlanılan uzay araçlarından kaynaklanan zararlardan dolayı, devletlerin Uluslararası Kamu Hukuku bağlamında sorumlulukları söz konusudur.
- Uzay faaliyetlerinin yürütülmesinde, gerek uzaya gönderilirken, gerek uzayda konuşlandırıldıklarında ve gerekse Dünya'ya tekrar geri dönüşlerinde meydana gelebilecek her türlü kaza, acil iniş veya benzeri tehlikeli durumlarda, her devletin,

uzay aracı personeline yardımda bulunması Uluslararası Hukuk bağlamında temel prensiptir.[110]

V. Uzay Hukuku'na İlişkin Kuralların Niteliği

Hukukun genel ilkeleri arasında yer alan ve temellerine Roma Hukuku'nda da rastlanan ***"lex specialis derogat legi generali"*** prensibine göre, bir konu hakkında özel düzenlenmiş olan kurallar, genel kurallardan farklı düzenlemelere sahip olsalar bile, *lex specialis* gereği, genel kurallara tercih edilirler ve öncelikle uygulanırlar.[111] Bu durum, Uluslararası Hukuk pratiğinde de geçerli kabul edilmektedir.[112] Bu nedenledir ki, öğretide genel olarak kabul gören görüşe göre, Uluslararası Hukuk'un *lex generali* niteliği karşısında Uzay Hukuku'nun mevcut yapısı, *lex specialis* nitelik taşımaktadır. Hukukî düzenlemeler bütünü ve normlar hiyerarşisi göz önünde bulundurulduğunda, mevcut *lex specialis* kuralların, *lex generali* kurallara göre daha üst seviyede olduğu ve bunun sonucunda da, *lex specialis* kuralların öncelikle uygulanacağı görüşü sonucu, Uluslararası Hukuk'un diğer genel

---

[110] Bkz.: **SORGUCU (2012):** s. 203; **AKSAR**, s. 270-271.

[111] Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **ERKİNER, Hakan Hakkı:** Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 291-294.

[112] Devletlerin sorumluluğu konusunda Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 10 Ağustos 2001 tarihinde kabul edilen ***Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemler Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler***'in 55. maddesi:

> ***Lex Specialis***
>
> Uluslararası Hukuk'a aykırı eylemin varlığına ilişkin şartlar veya Devletin uluslararası sorumluluğunun içerik ya da uygulanması Uluslararası Hukuk'un özel kuralları tarafından düzenlendiğinde ve bu ölçüde bu maddeler uygulanmaz.

kuralları, Uzay Hukuku kuralları karşısında doğrudan değil, ikincil olarak uygulanacaktır.[113] Fakat söz konusu ikincil uygulanma durumu, Uluslararası Hukuk'un genel ilkelerinin tamamen dışlanması anlamına **gelmemektedir**.[114] Çünkü Uzay Antlaşması'nın 3. maddesinde[115] açıkça ifade edildiği üzere, Uluslararası Hukuk'un genel ilkeleri, uzaydaki faaliyetler açısından da doğrudan uygulama alanı bulacaktır.[116]

---

[113] Diğer bir deyişle, ilgili anlaşmalar ile kabul edilmiş olan Uzay Hukuku'na ilişkin ilkeler, bahsi geçen genel kurallara nazaran *lex specialis* niteliğinde olup öncelikle uygulanacaktır.

[114] **ERKİNER**, s. 292. Devletlerin sorumluluğu konusunda Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 10 Ağustos 2001 tarihinde kabul edilen ***Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemler Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler***'in 56. maddesi:

"***Bu Maddeler Tarafından Düzenlenmeyen Devlet Sorumluluğu Konuları***

Uluslararası Hukuk'a aykırı eyleme ilişkin bir devletin sorumluluğunu ilgilendiren konuları, bu maddeler tarafından düzenlenmediği ölçüde Uluslararası Hukuk'un uygulanabilir kuralları düzenlemeye devam eder."

Aynı anlaşmada, ***"Birleşmiş Milletler Antlaşması"*** başlığıyla yer alan 59. maddeye göre ise:

"Bu maddeler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na halel getirmez."

[115] Uzay Antlaşması, madde 3:

"Antlaşma'ya taraf devletlerin Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzayın keşif ve kullanılması ile ilgili faaliyetleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve uluslararası işbirliği ve anlayışın teşviki amacıyla Birleşmiş Milletler Antlaşması da dâhil olmak üzere uluslararası hukuka uygun bir şekilde yürütülmelidir."

[116] Aynı görüşte olan: **LEE**, s. 127-128.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK'TA SORUMLULUK

Birinci Kısım

ULUSLARARASI SORUMLULUĞUN TEMELİ

I. Giriş

«**Sorumluluk**», genel anlamıyla, ***"uyulması gereken bir kurala aykırı bir davranışın hesabını verme***[117]***; tazminatla yükümlü tutulma; işlenmiş bir suçun gerektirdiği cezayı çekme"***[118] ya da ***"kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; sorum; mesuliyet"***[119] olarak tanımlanmaktadır.[120]

Temeli ne olursa olsun –*ahlâksal, dinsel* ya da *hukuksal*– herhangi bir kurala dayalı herhangi bir yapı yahut sistem, mantıksal gereklilik olarak *sorumluluk* kavramını içinde barındırmaktadır.[121]

---

[117] Diğer bir ifadesiyle, ***"riayeti lâzım kaideye aykırı hareketin hesabını verme hâli"*** olarak tanımlanmaktadır. Bkz.: **TÜRK HUKUK LÜGATİ:** Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1998, s. 230.

[118] **YILMAZ**, s. 675-676.

[119] **TÜRKÇE SÖZLÜK**, s. 2142.

[120] «**Sorumluluk**» sözcüğünün Latince kökü ise, ***"karşılık verme; tepki gösterme kapasitesi"*** gibi anlamlara da gelebilmektedir.

[121] **UZUN, Elif:** Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu, Birinci Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s. 1.

Sorumluluk kurumu, Uluslararası Hukuk'ta da kabul edilmiştir. Böylece sorumluluk kurumu, uluslararası düzenin korunması ve devam ettirilebilmesinin ana aracı olarak işlev görmektedir. Uluslararası Hukuk çerçevesinde «uluslararası sorumluluk» (*international responsibility*) nedir dendiğinde, *«bir Uluslararası Hukuk kişisinin neden olduğu Uluslararası Hukuk'a aykırı fiillerin ya da Uluslararası Hukuk'a uygun faaliyetlerinden kaynaklanan belirli birtakım zararların etkilerini zarar gören Uluslararası Hukuk kişisine karşı ortadan kaldırma amacına yönelik bir Uluslararası Hukuk kurumu»* şeklinde bir tanım verilebilir.[122]

Uluslararası Hukuk'ta doğrudan yansımasını bulan sorumluluk kurumu ve buna bağlı olarak gelişen **«devletlerin sorumluluğu ilkesi»**, yine Uluslararası Hukuk'ta yer alan **«devletlerin egemenliği ilkesi»** gibi kadim bir uygulamaya sahiptir. Bunun nedeni ise, devletlerin uluslararası sorumluluğunun, devletlerin egemenliklerinin ve devletlerin eşitliklerinin hem zorunlu hem de doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Şayet devletler, diğer devletler karşısında eşit iseler, söz konusu bu eşitlik, haklarda olduğu kadar yükümlülükler açısından da eşitlik doğurucu etki yapmaktadır.[123] İşte bu yüzden, uluslararası toplum açısından söz konusu olan sorumluluk

[122] **PAZARCI, Hüseyin:** Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 401; **UZUN**, s. 5. Sorumluluk, uluslararası hukukun doğasından kaynaklanmaktadır. Bkz.: **BROWNLIE, Ian:** Principles of Public International Law, Fifth Edition, Oxford University Press, United States of America, 2002, s. 436.

[123] **DE VISSCHER, Charles:** La responsabilité des Etats, C. II, Bibliotheca Visseriana, Leyde, 1924'ten nakleden **ERKİNER**, s. 75.

ilkesi, bahsi geçen egemen eşitliğin bir yansıması olmaktadır. Böylece, herhangi bir devlet, diğer bir devlete zarar verdiğinde, bu zarar dolayısıyla hukuken sorumluluk taşıyacaktır.[124]

II. Sorumluluk Taşıyan Uluslararası Hukuk Kişileri

«Uluslararası toplum» (*international community*)[125] denilen ortamda meydana gelen ve yine bu ortamda işlevini sürdüren bir hukuk dalı olarak karşımıza çıkan Uluslararası Hukuk, bu toplumun üyeleri arasındaki uyuşmazlık konularını çözüme bağlamakta veya bunların arasında vuku bulan ilişkileri düzenlemektedir. Bu yüzden, Uluslararası Hukuk'un kişileri olarak karşımıza «uluslararası toplumun üyeleri» çıkmaktadır. [126]

«Uluslararası Hukuk kişileri» dendiğinde, uluslararası düzeyde hak sahibi olabilen, yükümlülük altına girebilen ve haklarını uluslararası alanda savunabilen varlıklardan bahsedilmektedir. Dolayısıyla, «kişi» (süje) olarak kabul görülme sonucu bazı haklar ve yükümlülükler söz konusu olmaktadır. Uluslararası Hukuk kişilerinin, Uluslararası Hukuk kurallarını ihlâl etmesiyle de uluslararası sorumluluk gündeme gelmektedir.[127]

---

[124] Aynı görüşte olan: **ERKİNER**, s. 75.

[125] *"Uluslararası topluluğun, kendisini oluşturan ögelerden (birimlerden) ayrı ve bağımsız bir kişiliği olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur. Uluslararası topluluk deyimi, bu topluluğu oluşturan birimlerin (en başta devletlerin) birbirleriyle çeşitli ilişkilere girmek zorunda oldukları ve bu ilişkilerle ilgili davranışlarında, temel birtakım hukuk kurallarına uymak konusunda anlaşmış oldukları varsayımına dayanır. Kamusal Uluslararası Hukuku ile ilgili geleneksel görüş, uluslararası topluluğun «devlet» niteliğindeki varlıklardan ve sadece onlardan oluştuğunu kabul eder.* (...) *Günümüzde devletler, yine Kamusal Uluslararası Hukuku'nun temel ögesi olarak kabul edilmekte ise de, devletlerin yanı sıra, tam anlamıyla devlet niteliğinde olmayan varlıklar ve uluslararası örgütler gibi başka oluşumlar da uluslararası toplumun üyeleri olarak kabul edilmekte; dolayısıyla uluslararası hukukun kişisi sayılmaktadır."* **AYBAY, Rona:** Kamusal Uluslararası Hukuk, Birinci Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 13-14.

[126] **AYBAY**, s. 13.

[127] **AKSAR**, s. 175.

Uluslararası Hukuk, geleneksel anlamda yalnızca «devletler» bağlamındaki ilişkileri inceleyip düzenlerken, günümüzde ise bu aktörler genişlemiş ve devletlerin yanı sıra bu aktörlere «uluslararası örgütler», «devlet niteliğinde olmayan kuruluşlar» gibi oluşumlar da eklenmiştir. Böylece bunlar da Uluslararası Hukuk'un birer kişisi olarak ele alınmaktadır.[128]

A. Devletler

1. Sorumluluğun Kapsamı

Devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin olarak Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 10 Ağustos 2001 tarihinde ***Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemler Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler***[129] kabul edilmiştir. Taslak Maddeler'e göre, bir devletin Uluslararası Hukuk'a aykırı her bir eylemi, o devletin uluslararası sorumluluğunu doğuracaktır.[130]

Taslak Maddeler'de yer alan «Uluslararası Hukuk'a aykırı eylem» kavramından ne anlaşılması gerektiği, Uluslararası Hukuk'un genel kurallarına ve ilgili devletin taraf olduğu anlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerine göre belirlenecektir.[131]

---

[128] **AYBAY**, s. 14.

[129] Bkz.: ***"Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts"***, Report of International Law Commission, 53. Session, UN DOC, A/56/10. Söz konusu metin bundan sonra «**Taslak Maddeler**» olarak anılacaktır.

[130] **AKSAR**, s. 176. Bkz.: Taslak Maddeler, madde 1. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **UZUN**, s. 59-91.

[131] **AKSAR**, s. 176. *"Diğer bir ifadeyle, hemen hemen tüm devletlerin tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Antlaşması ile 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri gibi evrensel düzeyde kabul gören uluslararası hukuk düzenlemeleri hariç, her bir devletin uluslararası yükümlülüğü akdettiği iki veya çok taraflı antlaşmalarla tespit edilmektedir. Günümüz itibariyle, uluslararası hukuka tüm devletlerin yükümlülüklerini içeren tek bir*

Bir devletin uluslararası sorumluluğunun doğuş nedenine bakıldığında, bu devletin başka bir devlete karşı üstlenmiş olduğu herhangi bir uluslararası yükümlülüğü yerine getirmemiş olmasından dolayı ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu yükümlülüğün ise, bu devletler arasındaki bir anlaşmadan, örf ve âdet kuralından ya da bağlayıcı niteliğe sahip yargı kararının taraflarca yerine getirilmemesinden kaynaklandığı söylenebilir.[132]

İç hukuk sistemleri açısından ele alındığında sorumluluk türleri, sorumluluğun kaynaklanmasına neden olan duruma göre farklı şekillerde sınıflandırılabilmektedir.[133] Ancak, Uluslararası Hukuk bakımından böylesi bir ayrıma gidilmemektedir.[134] Bu hususa, Taslak Maddeler'de de değinilmiştir.[135]

---

yazılı metin veya kaynak bulunmamaktadır. Her ne kadar devletlerin sorumluluklarının kapsamı her bir devlet açısından farklılık gösterse de, (...) *sorumluluğun tesisine ilişkin şartları veya sorumluluğu ortadan kaldıran sebepler genel bir nitelik arz etmektedir."* **AKSAR**, s. 176-177.

[132] **AKSAR**, s. 177. *"*(...) *uluslararası hukukla bağlantılı her olayın mutlaka devletin uluslararası sorumluluğunu doğuracağını söylemek doğru değildir. Bu kapsamda, uluslararası hukuk kurallarının ihlâlinden doğan devletin sorumluluğu ile ulusal hukukun ihlâlinden doğacak sorumluluk birbirinden farklıdır. Birisinin, diğerinin yerine geçmesi mümkün değildir. Örneğin, bir devlete karşı ticarî bir faaliyet sebebiyle ulusal bir mahkemede dâva açılması durumunda, uluslararası hukuk kurallarının devlet dokunulmazlığının kapsamı, kararların zorla uygulanması konusunda bir rol oynamasına karşın, dâva konusu olay sözleşmeye uygulanacak hukuk çerçevesinde çözümlenecektir."* **AKSAR**, s. 177-178.

[133] *"Örneğin, Türk hukuk sisteminde ceza kanunlarının ihlâli cezaî sorumluluk doğururken özel hukuk anlamında tazminat sorumluluğu, sözleşmeden, haksız, fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanmaktadır."* **AKSAR**, s. 178.

[134] *"Nitekim, Rainbow Warrior Dâvası'nda hakemlik mahkemesi bu hususu şu şekilde dile getirmiştir: 'Uluslararası Hukuk sahasında sözleşmeden ve haksız fiilden doğan sorumluluklar arasında herhangi bir farklılık olmamasından dolayı, devletin sorumluluğunu ilişkin uluslararası hukukun genel ilkeleri, antlaşmadan doğan yükümlülüklerin ihlâli durumunda aynı şekilde uygulanır. Bu sebeple, kaynağı ne olursa olsun herhangi bir yükümlülüğün devlet tarafından ihlâli, devletin sorumluluğunu doğuracaktır.' Benzer şekilde Uluslararası Adalet Divanı, Macaristan ile Slovakya arasındaki Gabcikovo-Nagymaros Project Dâvası'nda, bir devletin, yükümlüğünün niteliği ne olursa olsun (whatever the nature of obligation), uluslararası hukuka aykırı bir fiilinin olması durumunda uluslararası sorumluluğunun doğacağını açıkça ifade etmiştir."* **AKSAR**, s. 178.

[135] **AKSAR**, s. 178. Bkz.: Taslak Maddeler, madde 12.

2. Sorumluluğun Unsurları

Genel olarak bakıldığında, sorumluluk doğuran Uluslararası Hukuk kurallarının ihlâli, devletin bir eylemi veya ihmâli sonucu meydana gelebilmektedir. Dolayısıyla, devletin bir uluslararası yükümlülüğünün ihlâli şeklinde tezahür eden ve sorumluluk doğuran eylem ile bu eylemi gerçekleştiren devlet arasında bir bağlantının kurulması gerekmektedir. Böylece sorumluluk, ilgili devlete yüklenebilecektir.[136]

a. Hukuku Aykırı Eylem

Uluslararası sorumluluğun doğabilmesi, meydana gelen Uluslararası Hukuk'a aykırı eylemin bu eylemi yapan devletle ilişkilendirilmesi, diğer bir deyişle, devlete yüklenebilmesi (*imputability* ya da *attribution*) gerekmektedir. Uluslararası Hukuk çerçevesinde, bir devlet adına hareket eden organların veya organların kontrolü altında hareket eden kişi veya varlıkların eylemleri, kural olarak, ilgili devlete yüklenebilecektir. Dahası, bir devletin kendi görevlileri veya organları dışındaki kişilere veya organları denetimi altında yetki vermesi sonucu gerçekleştirilen eylemler nedeniyle de, ilgili devletin sorumlu tutulması söz konusu olabilecektir.[137]

---

[136] **AKSAR**, s. 179.

[137] **AKSAR**, s. 180-182. *"Öte yandan, devletle hiçbir bağı olmayan, onun adına hareket etmeyen bireylerin veya grupların gerçekleştirdikleri davranışlardan dolayı, kural olarak, devletin sorumluluğu doğmaz. Ancak, bireylerin gerçekleştirdiği eylemler, devletin kontrolü veya yetkisi altında veya devletin söz konusu davranışları onaylaması veya teşvik etmesi durumunda devletin sorumlu olacağı aşikârdır."* **AKSAR**, s. 181-182; **UZUN**, s. 37-42; **ERKİNER**, s. 99-105; **ACER, Yücel / KAYA, İbrahim:** Uluslararası Hukuk - İngilizce Özetli Ders Kitabı, 1. Baskı, İstanbul, 2012, s. 355-359. Ayrıca bkz.: Taslak Maddeler, madde 8, 9 ve 11.

b. Uluslararası Yükümlülüğün İhlâli

Yükümlülüğün ihlâli, bir anlaşmaya aykırı davranıştan kaynaklanabileceği gibi bir örf ve âdet kuralına aykırı davranıştan da kaynaklanabilmektedir. Söz konusu olan yükümlülüğün niteliği ya da neden doğduğu hususu ise, ihlâlin oluşumu açısından önem arz etmemektedir.[138]

aa. Kusur Unsuru

Bir devletin, gerçekleşen eylem nedeniyle Uluslararası Hukuk bağlamında sorumluluğundan bahsedilebilmesi için kusurun (*fault*) aranması konusunda, öğretide farklı görüşler bulunmaktadır. «**Sübjektif görüş**» olarak adlandırılan görüşe göre, devletin ilgili eylemden dolayı sorumlu tutulabilmesi için devlet hesabına iş gören görevlilerin kusurlu davranışlarının söz konusu olması gerekmektedir. «**Objektif görüş**» olarak adlandırılan görüşe göre ise, böylesi bir kusurun aranması gerek olmadan da sorumluluk söz konusu olacaktır. Taslak Maddeler'in konuyla alâkalı olan 2 ve 12. maddelerinde de, bu duruma ilişkin açık bir belirlemede **bulunulmamıştır**. Öğretide, gerçekleşen bir eylem bakımından kusurun aranıp aranmayacağı konusunda Uluslararası Hukuk'ta herhangi bir genel kuralın bulunmadığı ve bu yüzden her olayın kendi özellikleri ve şartları gereğince değerlendirilmesinin yararlı olacağı ifade edilmektedir.[139]

---

[138] **AKSAR**, s. 186; **UZUN**, s. 42-46; **ERKİNER**, s. 146-159; **AKSAR**, s. 353-355.

[139] **AKSAR**, s. 186-187; **UZUN**, s. 31-35; **ERKİNER**, s. 114-115.

bb. Zarar Unsuru

Uluslararası sorumluluğun doğabilmesi için ortada mutlaka bir zararın (*damage* ya da *injury*) varlığının gerekip gerekmeyeceği öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre, uluslararası sorumluluğun doğabilmesi için ortada mutlaka bir zararın bulunması gerekmektedir. Diğer bir görüşte ise, devletin sorumluluğu için uluslararası yükümlülüğün ihlâlinin yeterli olacağı ifade edilmektedir. Taslak Maddeler'de konuya ilişkin net bir düzenleme **bulunmamaktadır**. Bu yüzden, uluslararası sorumluluğun doğabilmesi için ortada bir zararın varlığını öngören genel bir koşul söz konusu değildir. Bunun sonucu olarak ise öğretide, kusur konusunda olduğu gibi zarar konusunda da her durumun kendi şartlarına göre değerlendirilip (**1**) yalnızca yükümlülüğün ihlâlinde ya da (**2**) ancak zararın varlığında sorumluluğun söz konusu olabileceği görüşü savunulmaktadır.[140]

cc. Zaman Unsuru

Her olay veya durum, gerçekleştiği dönemde mevcut ve geçerli olan hukuk kurallarına binaen değerlendirilmek zorunluluğundadır. Bu yaklaşım, «**intertemporal law doktrini**» olarak Uluslararası Hukuk'a da yansımıştır. Bu yaklaşımın sonucu olarak, bir devletin sorumlu tutulabilmesi, o devletin o dönemde yürürlükte olan kurallar çerçevesinde bir yükümlülüğe sahip olması ve bu yükümlülüğünü ihlâl etmesi ile mümkün olmaktadır. Bu

[140] **AKSAR**, s. 187-188; **UZUN**, s. 35-36; **ERKİNER**, s. 109-114.

nedenle, ilgili devlet açısından yükümlülüğün ne zaman söz konusu olduğu hususunun belirlenmesi önem arz etmektedir.[141]

Bu başlık altında değineceğimiz bir diğer husus ise, bir uluslararası yükümlülüğün doğumundan evvel var olup da devamlılık arz eden hukuka aykırı durumlarda nasıl bir uygulamanın yapılacağıdır. İhlâlin devamlılık arz ettiği böylesi durumunda, hukuk kuralının sonradan yürürlüğe girmesine rağmen devletin sorumluluğuna gidilmesi, Uluslararası Hukuk'ta temel bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır.[142]

c. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Hâller

Hukuka Uygunluk Sebepleri olarak da adlandırılabilen «**hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâller**», bir davranışın, uluslararası yükümlülüğü ihlâl etmesine rağmen, ilgili devlet açısından sorumluluk doğurmadığı durumları belirtmektedir. Bu sebepler, «rıza» (*consent*)[143], «meşru müdafaa» (*self-defence*)[144], «mücbir sebep» (*force majeure*)[145],

---

[141] **AKSAR**, s. 188. Bkz.: Taslak Maddeler, madde 13.

[142] **AKSAR**, s. 188. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **UZUN**, s. 39-41.

[143] *"İç hukuk sistemlerinde hukuken geçerli olmak kaydıyla mağdurun veya zarar görenin rızası (consent), failin veya zarar verenin sorumluluğunu ortadan kaldırdığı gibi, benzer şekilde uluslararası hukuk sisteminde bir devletin geçerli bir rızasının varlığı hâlinde buna uygun hareket eden devletin de sorumluluğu olmamaktadır. Devletin rızasının hukuka aykırılığı ortadan kaldırabilmesi için, gösterilen rızanın uluslararası hukuk açısından geçerli olması gerekir."* **AKSAR**, s. 189.

[144] *"Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun şekilde kullanılan meşru müdafaa (self-defence) hakkının devletin sorumluluğuna vücut vermeyeceği açıktır."* **AKSAR**, s. 189-190.

[145] *"Ulusal hukuk sitemlerinde olduğu gibi, Uluslararası Hukuk sisteminde de mücbir sebep (force majeure) bir hukuka uygunluk sebebidir. En genel anlamda mücbir sebep, önceden öngörülemeyen öngörülse dahi önlenemeyen bir durumu ifade eder.* (...) *Eğer, mücbir sebebin oluşumunda, devletin katkısı var ise veya devletin adı geçen riski önceden öngörmesi ve hesaplaması söz konusu ise sorumluluktan kurtulamayacaktır."* **AKSAR**, s. 190. Bkz.: Taslak Maddeler, madde 23.

«zorunluluk» (*necessity*)[146], «zaruret hâli» (*distress*)[147] ve «karşı önlemler» (*countermeasures*)[148] olarak ifade edilebilir.[149]

B. Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütlerin Uluslararası Hukuk kişiliği ilk defa Uluslararası Adalet Divanı'nın 1949 tarihli *Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Tazmini Dâvası*'na ilişkin danışma görüşü sonucu kabul edilmiştir. Böylece uluslararası örgütler, uluslararası anlamda hak sahibi olarak bu haklarını savunma kabiliyetine erişmiş ve onlar açısından hak sahibi olmanın beraberinde getirdiği sorumluluk taşıma yükümlülüğü de söz konusu olmuştur.[150]

2009 yılına gelindiğinde, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından Taslak Maddeler düzenlemesi örnek alınarak uluslararası örgütlerin sorumluluğu hakkında bir metin hazırlanmış ve bu metin ***Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler*** olarak kabul edilmiştir.[151] Bu düzenlemeye göre, bir uluslararası örgüt,

---

146 **UZUN**, s. 54-56; **ERKİNER**, s. 176-177.

147 *"Ulusal hukuk uygulamalarından bilindiği üzere, zaruret hâli, kişinin kendisini veya bir başkasını tehlikeden korumak amacıyla başka birisine veya malvarlığına zarar vermesini ifade etmektedir. Uluslararası hukuk uygulamasında da aynı gerekçelerle devletin sorumluluğunun doğmaması mümkündür."* **AKSAR**, s. 190-191. Bkz.: Taslak Maddeler, madde 24 ve 27.

148 **UZUN**, s. 51-53; **ERKİNER**, s. 171-174.

149 **AKSAR**, s. 189. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **UZUN**, s. 46-58; **ERKİNER**, s. 164-182; **ACER / KAYA**, s. 359-361.

150 **AKSAR**, s. 209.

151 **AKSAR**, s. 209.

gerçekleştirdiği eylemler dolayısıyla uluslararası sorumluluk taşıyacaktır.[152] Ayrıca, uluslararası örgütün kararları doğrultusunda **(1)** başka bir uluslararası örgütün organlarının veya ajanlarının ya da **(2)** bir devletin organlarının gerçekleştirdiği ve üzerinde bu uluslararası örgütün etkin kontrolünün bulunduğu eylemler söz konusuysa, bu eylemler uluslararası örgüte atfedilebilecek ve böylece uluslararası örgütün sorumluluğu gündeme gelecektir.[153]

III. Sorumluluğun Hukukî Sonuçları

Uluslararası Hukuk pratiğinde, mevcut sorumluluğun bir sonucu olarak genellikle karşılaşılan uygulama, zarar görenin uğradığı zararların zarar veren tarafından tazmin edilmesidir. Bu bağlamda, gerek devletler açısından gerek uluslararası örgütler açısından Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan taslak metinlerde, Uluslararası Hukuk'a aykırı eylemin verdiği zararlar nedeniyle sorumlunun, zararları tazmin yükümlülüğü kabul edilmiştir.[154]

---

[152] Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler, madde 8.

[153] **AKSAR**, s. 211-212. Uluslararası örgütlerin sorumluluğu hakkında bkz: **UZUN**, s. 12-14.

[154] Bkz.: Taslak Maddeler, madde 28 vd.. *"Taslak Maddeler düzenlemesi ikinci bölümde de belirtildiği üzere, sorumluluğun hukukî sonuçları çok değişik şekillerde olabilmektedir ve sadece zarara uğrayan devletin dâva açması veya talepte bulunması ile de sınırlı değildir.* (...)*Uğranılan zararın karşılanması çoğunlukla maddî anlamda olmakla birlikte, özür dileme, hukuka aykırı elde edilen malların iadesi veya bunların birkaçının birlikte uygulanması şeklinde de olabilir.* (...) *Devletin sorumluluğu kapsamında yukarıda belirtilen yollar dışında başka hukukî sonuçların ortaya çıkması da kuvvetle muhtemeldir. İhlâl edilen uluslararası yükümlülüğün yerine getirilmesi, hukuka aykırı duruma son verilmesi, uğranılan zararların tazmini ve sorumlu uluslararası hukuk kişisinin uluslararası hukuka uygun hareket etmesini sağlamak amacıyla karşı önlemlere başvurulması (misilleme, zararla karşılık vb.) söz konusu olabilir."* **AKSAR**, s. 212-213. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **UZUN**, s. 93-125; **ERKİNER**, s. 183-290.

İkinci Kısım

UZAY FAALİYETLERİNDEN DOĞAN ULUSLARARASI SORUMLULUK

I. Genel Olarak

Bir sistem dâhilinde ele alınan temel bir müessese olarak karşımıza çıkan *sorumluluk*, Uzay Hukuku açısından da merkezî öneme sahiptir. Bu öneme binaen, uluslararası nitelikte olan ve bağlayıcılık içeren düzenlemelere yer verilmektedir.[155]

Uzay araçlarından kaynaklanan zararlar konusunda ya da genel itibariyle uzay faaliyetlerinden doğacak sorumluluk konusunda, temel bazı uluslararası metinler söz konusudur. Uzay faaliyetlerinin uluslararası niteliği gözetilmek suretiyle, doğabilecek sorumluluğun hukuksal bağlamda ele alınması, Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan çalışmalar ile hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla, hayata geçen bu metinler, Uzay Hukuku'nu doğrudan ilgilendiren Uluslararası Hukuk'un temel metinleri olarak karşımıza çıkmaktadır.[156] Uzay araçları bakımından devletlerin sorumluluğu konusunu işleyen ve bu çalışma kapsamında incelenen mevcut düzenlemelerden bazıları şunlardır:

---

[155] Konu hakkında ayrıca bkz.: **KOVUDHIKULRUNGSRI, Lalin / NAKSEEHARACH, Duangden:** *"Liability Regime of International Space Law: Some Lessons from International Nuclear Law"*, Journal of East Asia and International Law, Vol. 4, Issue 2, s. 315.

[156] **ÖNEN, Mesut:** *"Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Sorumluluk"*, İÜSBFD, Yıl: 2, Sayı: 2, İstanbul, s. 167.

- 1963 Tarihli ve 1962 Sayılı Uzayın Keşfi ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuksal İlkeler Bildirgesi[157] (***Hukuksal İlkeler Bildirgesi***),
- 1967 Tarihli Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma (***Uzay Antlaşması***),
- 1972 Tarihli Uzay Cisimlerinin Neden Olduğu Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Sözleşmesi (***Sorumluluk Sözleşmesi***).[158]

Uzay araçlarının doğuracağı sorumluluğa ilişkin ilkeler, ilk olarak, Hukuksal İlkeler Bildirgesi'nin 5 ve 8. bendlerinde yer almıştır. Bu ilkeler daha sonra Uzay Antlaşması'nın 6, 7 ve 13. maddelerinde zikredilmek suretiyle Uluslararası Uzay Hukuku'nun birer parçası hâline gelmiş ve takip eden süreçte de sorumluluk konusu, akdedilen Sorumluluk Sözleşmesi ile daha ayrıntılı bir şekilde ele alınarak düzenlenmiştir.[159] Konuya ilişkin zikredilen 5 ve 8. bendlere göre:

> "**(5)** İster Hükûmet organları, ister Hükûmetdışı kuruluşlarca yürütülsün, Devletlerin, uzaydaki ulusal faaliyetlerden dolayı uluslararası sorumlulukları vardır ve Devletler ulusal faaliyetlerin, işbu Bildiri'de ifade edilen ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesini gözetmekle yükümlüdürler. Uzayda Hükûmetdışı kuruluşların faaliyetleri için, ilgili Devletin müsaadesi ve sürekli gözetimi gereklidir. Uzayda bir uluslararası örgüt tarafından

---

[157] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 1963 Tarihli ve 1962 (XVIII) Sayılı Kararı ile kabul edilen söz konusu bildirge, bundan sonra «**Hukuksal İlkeler Bildirgesi**» olarak anılacaktır. Bildirge'nin İngilizce orijinal metni için bkz.: ***"Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space"***, http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_18_1962.html (02.11.2014). Bildirge metninin resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz.: **ERDEM**, s. 229-230.

[158] **ÖNEN (1984):** s. 167.

[159] **ÖNEN (1984):** s. 167.

yürütülen faaliyet hâlinde, işbu Bildiri'de ifade edilen ilkelere uyma sorumluluğu, uluslararası örgüte ve ona katılmış bulunan Devletlere aittir.

(...)

(8) Uzaya bir araç fırlatan veya fırlattıran her Devlet, ve ülkesi veya tesisleri bir araç fırlatılmasına hizmet eden her Devlet, söz konusu aracın veya onu oluşturan parçaların, yeryüzünde, atmosferde veya uzayda yabancı bir Devlete veya, onun gerçek veya tüzel kişilerine verilen zararlardan, uluslararası açıdan sorumludur."[160]

Sorumluluk Sözleşmesi'ne bakıldığında ise:

"Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler,

(...) Uzay aracı fırlatma faaliyetinde bulunan devletler ve uluslararası örgütlerce alınacak tedbirlere rağmen, bu araçların zarara sebebiyet vermelerinin ihtimâl dâhilinde olduğunu hesaba katarak,

Uzay araçlarının sebep olduğu zarardan dolayı sorumluluk hakkında etkin uluslararası kurallar ve usûller hazırlamanın ve özellikle, bu Sözleşme çerçevesinde zarar görenlere âdil, tam ve zamanında tazminat ödenmesini sağlamanın gerekliliğini kabul ederek,

Bu kurallar ve usûllerin tesisinin, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ve araştırılması konusundaki uluslararası işbirliğini kuvvetlendirdiğine inanarak, (...)"[161]

ifadeleri yer almıştır. Böylece, daha Sözleşme'nin giriş kısmında, uzay faaliyetlerinin niteliğine ve bunların ortaya çıkarabileceği zararlı sonuçlara değinilmiştir. Görüldüğü üzere, uzay faaliyetleri doğrultusunda uzaya gönderilen uzay araçlarının doğuracağı zarar verici sonuçlar, Uzay Hukuku açısından büyük önem taşımaktadır.

[160] **ÖNEN (1984):** s. 168.

[161] Sorumluluk Sözleşmesi'nin giriş kısmı.

II. Sorumluluğun Muhtevası

Uzay Hukuku'nun yeni gelişmeye başlayan dönemlerinde, uzay araçlarından meydana gelebilecek zararların olabileceğinden bahisle, devletler tarafından kararlaştırılan ilk meseleler arasında, devletlere yüklenilecek uluslararası sorumluluk (*international responsibility*) ile bu sorumluluğunun içeriğinin ne olacağı yer almıştır. Bunun nedeni, uzay faaliyetlerinin bir ***hak*** olarak her devlete açık olmasının yanında, böylesi bir hakkın ***yükümlülükleri*** de beraberinde getireceği doğal olarak düşünülmüştür.

Yabancı literatürde, Uzay Hukuku'nda devletlerin sorumluluğu konusunda, «sorumluluk» kavramının niteliğine ilişkin bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışma, Uzay Antlaşması ile Sorumluluk Sözleşmesi'nde yer verilen ve sorumluluğa işaret eden bazı terimlerin anlamı ve yorumuna yönelik yapılmıştır. Bahsi geçen anlaşmaların İngilizce orijinal metinlerine bakıldığında, devletlerin sorumluluğu konusunda farklı ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birisi «**responsibility**», diğeri ise «**liability**» kavramlarıdır. İlk dönemlerde, bazı yazarlar tarafından, Uzay Antlaşması'nın 6. maddesinde belirtilen «responsibility» terimi ile yine Antlaşma'nın hem 7. maddesinde hem de Sorumluluk Sözleşmesi hükümlerinin genelinde geçen «liability» teriminin farklı anlamlar içerdiğinden bahisle, bunların ayırt edilmeleri gerektiği savunulmuştur.[162]

Türk Hukuk Sisteminde her iki kavramın tek bir kelimeyle, «**sorumluluk**» şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Yukarıda zikredilen tartışmanın geçtiği yabancı literatür açısından genel olarak bakıldığında, «responsibility» ya da «liability» terimi,

[162] **LEE**, s. 129, dn. 154.

anlam olarak zarar veren ile zararın giderilmesi arasında var olan gereklilik bağını ifade etmektedir. Söz konusu olan bu hukukî rabıta (*vinculum juris*), salt bir vazife ya da yükümlülük olarak anlaşılmamalıdır. Yine bu rabıta, bir şeyin yapılmasının iyi olacağına dair değil, o şeyin yapılması gerektiğine ve bunun zorunlu olduğuna dair bir göstergeyi ifade etmektedir.[163] Diğer taraftan, her iki kavram da esasında hukukî sorumluluk (*legal responsibility*) içeren bir anlama sahip olmakla birlikte, «liability» kavramı çoğu zaman, meydana gelmiş bir zarar sonucu hukuken doğan malî sorumluluğa (*legal accountability*) işaret ederek sorumluluğun bu veçhesini vurgulamaktadır.[164] Yukarıda, bir anlam farklılığının olduğuna yönelik bahse konu olan görüş açısından duruma bakıldığında, Uzay Antlaşması'nın 6. maddesinde, malî tazmini içermeyen türden bir sorumluluk (yani, *liability* yerine *responsibility*) düzenlemesine gidildiği ve bunun da devletler açısından bir dayatma veya zoraki yükleme (*imposition*) şeklinde anlaşıl(a)mayacağı ileri sürülmektedir. Fakat son zamanlarda dile getirilen bir başka görüşe göre, kullanılan söz konusu terimlerin, Uzay Antlaşması'nın amacına uygun yorumlanması[165] noktasında, terimlerin diğer dillerdeki karşılıkları ile hukuken eşit şekilde yasal geçerliliğe sahip olacağı (*equally authentic*) vurgulanmaktadır. Bu yüzden, her iki terimin de zararın tazminini içeren bir sorumluluğu

---

[163] **SALMOND, John:** Jurisprudence, Ed.: Glanville L. WILLIAMS, 10th Edition, Sweet&Maxwell Ltd., UK, 1947, s. 364'ten nakleden **GARNER, Bryan A.:** Black's Law Dictionary, 9th Edition, USA, 2009, s. 997. Ayrıca bkz.: **GRANT, John P. / BARKER, J. Craig:** Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law, Second Edition, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, New York, US, 2004, s. 480-482'deki «state responsibility» ile, s. 436-437'deki «responsibility» terimlerinin anlamları.

[164] Diğer bir deyişle, hukukî bir mesuliyet sonucu doğan zararın, malî açıdan tazmin edilmesi gerektiğine ilişkin sorumluluğu ve böylesi bir mesuliyetin hukuken hesap verilebilir olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: **GARNER,** s. 997'deki «liability» ile, s. 1427'deki «responsibility» terimlerinin anlamları.

[165] 1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, madde 31, 32 ve 33.

kapsadığının kabulü, söz konusu anlaşmaların yorumlanmasında, anlaşmalarca gerçekleştirilmeye çalışılan amaca uygun olacaktır.[166] Böylesi bir kabulün sonucunda, ister *responsibility* ister *liability* terimi kullanılsın, her iki durumda da devletler, kamusal ve özel kuruluşların gerçekleştirdiği uzay faaliyetlerinden oluşan zararlardan uluslararası sorumluluğa sahip olacaktır.[167]

III. Sorumluluğun Muhatapları

Gerek Uzay Antlaşması'nda gerekse Sorumluluk Sözleşmesi'nde açıkça ifade edildiği üzere, uzay araçlarının verdikleri zararlardan doğan sorumluluk, «**uluslararası sorumluluk**» olarak karşımıza çıkmaktadır.[168] Zikredilen Uluslararası Hukuk metinlerine göre, söz konusu sorumluluğun *muhatabı* olanlar, diğer bir deyişle, *sorumlusu* olanlar ise, «**devletler**» veya «**uluslararası örgütler**»dir.[169]

---

[166] Uzay Antlaşması'nın 17. maddesinin I. fıkrasında, *"Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça metinleri aynı derecede geçerli sayılacak işbu antlaşma* (...)*"* ifadesi yer almaktadır. 1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 33. maddesinin I ile III. fıkralarında ise, *"(1) Bir anlaşma iki veya daha fazla dilde tevsik edildiği zaman, görüş ayrılığı hâlinde, belirli bir metnin üstün tutulacağını metnin kendisi öngörmedikçe veya taraflar öyle kararlaştırmadıkça, her bir dildeki metin aynı şekilde geçerlidir.* (...) *(3) Antlaşma hükümlerinin her bir geçerli metinde aynı mânâyı taşıdığı farz edilir."* ifadesi yer almaktadır. Her iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde, hukuken eşdeğer geçerli olan (*equally authentic*) anlaşma metinleri arasında bir anlam ayrımına gidilmediği görülmektedir.

[167] **LEE**, s. 129-130 ve s. 129, dn. 155.

[168] Uzay Antlaşması, madde 6; Sorumluluk Sözleşmesi.

[169] **ÖNEN (1984):** s. 171. Bkz.: Uzay Antlaşması, madde 6 ve 13; Sorumluluk Sözleşmesi, madde 2 ve 22. Unutulmamalıdır ki, Uzay Antlaşması ve Sorumluluk Sözleşmesi'ne göre doğacak uluslararası sorumluluğun, ilgililerin bu anlaşmalara taraf olması ile doğacağı, bahsi geçen anlaşmalarda açıkça zikredilmiştir. Dolayısıyla, bahsi geçen anlaşmalara taraf olmayanlar açısından doğacak sorumluluk, Uzay Hukuku'na ilişkin olarak değil, Uluslararası Hukuk'un sorumluluğa ilişkin genel kurallarına binaen doğacaktır.

A. Devletlerin Sorumluluğu

Uluslararası Hukuk'ta genel sorumluluğun işlendiği bir üst kısım başlığı altında ifade edildiği gibi, devletler, gerçekleştirdikleri uzay faaliyetleri dolayısıyla, Uzay Hukuku bağlamında da sorumluluk taşımaktadırlar. Uzay Antlaşması'nın 6 ve 7. maddelerine göre:

> "**Madde 6:** Antlaşma'ya taraf devletler, Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzayda gerek hükûmet teşekkülleri, gerek hükûmetlerdışı teşekküller tarafından yürütülen millî faaliyetlerde ve millî faaliyetlerin işbu Antlaşma'da yer alan hükümler uyarınca yürütülmesinde uluslararası sorumluluk taşırlar. Hükûmetlerdışı teşekküllerin Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzaydaki faaliyetleri ilgili devletin müsaadesine ve devamlı nezaretine tâbi olmalıdır.
>
> Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzaydaki faaliyetlerin bir uluslararası teşkilât tarafından yürütülmesi hâlinde, işbu Antlaşma hükümlerine riayetten doğan sorumluluk uluslararası teşkilât ile, söz konusu teşkilâta mensup bulunan bu antlaşmaya taraf devletlere ait olacaktır.
>
> **Madde 7:** Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzaya bir araç fırlatan veya fırlattıran her taraf devlet ve ülkesinden veya tesislerinden bir araç fırlatılan her taraf devlet, Antlaşma'ya taraf diğer bir devlete veya bu devlete tâbi gerçek veya tüzel kişilere karşı, söz konusu aracın veya bu aracı meydana getiren parçaların yeryüzünde, hava sahasında veya Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzayda oluşturdukları zararlar için uluslararası bakımdan sorumludur."

Antlaşma hükümlerinde görüldüğü üzere, ister hükûmet kuruluşları ister hükûmetdışı kuruluşlar tarafından yapılsın, uzay faaliyetlerinden ve bunların Antlaşma hükümlerine binaen gerçekleştirilmesinin denetim ve gözetiminden dolayı, Antlaşma'ya taraf olan ilgili devlet sorumlu olacaktır. Uzay araçlarının verdikleri zararlardan ise, uzay aracını fırlatan veya fırlattıran devlet veya uluslararası örgüt, uluslararası bakımdan sorumluluk taşıyacaktır. Uzay Antlaşması'nda sorumluluğa ilişkin olarak öngörülen bu

durum, uzay araçlarının verdikleri zararlardan dolayı «**fırlatan devletin**» sorumluluk taşıyacağı biçiminde, Sorumluluk Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Sözleşme'nin 1. maddesine göre:

> "Bu Sözleşme'de yer alan:
> **b)** «Fırlatma» terimi, fırlatma teşebbüsünü de içerir.
> **c)** «Fırlatan Devlet» terimi,
> **i -** Bir uzay aracını fırlatan veya fırlattıran devleti,
> **ii -** Ülkesinden veya tesislerinden uzay aracı fırlatılan devleti,
> ifade eder." [170]

İlgili hükme göre «**fırlatan devlet**» deyiminden:

- Uzay aracını bizzat kendisi uzaya gönderen,
- Uzay aracını fırlattıran,
- Uzay aracının fırlatılmasında ülke topraklarının kullanılmasını sağlayan,
- Uzay aracının fırlatılması için tesislerini kullandıran,

devlet kastedilmektedir.[171]

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 1. maddesi ile Uzay Antlaşması'nın 7. maddesinde yer alan «**fırlatan devlet**» tanımı göz önünde bulundurulduğunda, uzay faaliyeti ister bir kamu kuruluşu tarafından ister özel teşebbüs tarafından yapılsın, bu faaliyet dolayısıyla uzay

[170] Ayrıca bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 2, 3 vd..

[171] **LEE**, s. 106.

araçlarının verdikleri zararlardan uluslararası bir sorumluluk doğacak ve bu uluslararası sorumluluk da ***fırlatan devlet*** üzerinde olacaktır.[172]

Önceleri, uzay faaliyetleri doğrudan tek bir devletin müdahale ve kontrolünde gerçekleştirilmekte iken, bu durum son zamanlarda değişmiştir. Günümüzde birden fazla devletin dâhil olduğu uzay faaliyetlerinde, fırlatmanın her bir aşamasını birden çok devlet veya teşebbüs bir arada üstlenebilmektedir. Dolayısıyla, eski dönemlerde genel itibariyle sorun teşkil etmeyen sorumluluk meselesi, uzay faaliyetlerinde farklı aktörlerin yer alması ve bu faaliyetlerin geniş kitlelerin katılımıyla gerçekleştirilmesi sonucu, artık oldukça karmaşık bir hâl almıştır.

Sorumluluk Sözleşmesi'nin ilk maddesi incelendiğinde, «fırlatan devlet» deyimi içerisinde duruma göre tek bir devlet mütalâa edilebileceği gibi, birden çok devletin mütalâa edilebilme ihtimali de söz konusudur. Örneğin, bir uzay aracını A devleti adına üreten B devleti, söz konusu aracı, aracın fırlatılmasını yönetecek olan C devletinin D devletinde yer alan fırlatma tesisinden uzaya göndertecek olması durumunda, olayda birden fazla «fırlatan devlet» yer almaktadır.

[172] **ÖNEN (1984):** s. 172-173.

B. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu

Uzay Hukuku'na ilişkin akdedilen uluslararası metinlere taraf olmak, doğrudan doğruya devletlere tanınmakla birlikte, söz konusu anlaşmalarda yer alan bazı hükümlere binaen[173] uluslararası örgütlerin de bu anlaşmalara taraf olabilmeleri mümkündür.[174]

Diğer taraftan, uluslararası örgütlerin eylemlerinin Uluslararası Hukuk açısından sorumluluk doğuracağı tartışmasız şekilde kabul edilmektedir.[175] Uzay Antlaşması'nın 6. maddesine göre, bir uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen uzay faaliyeti de beraberinde uluslararası sorumluluğu getirmektedir. Doğan bu sorumluluk ise, söz konusu uluslararası örgüte ve bu örgüt üyesi olan ve Uzay Antlaşması'na taraf devletlere ait olacaktır.

Benzer nitelikteki bir düzenleme, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 22. maddesinde yer almaktadır. Bu hükme göre, Sözleşme bünyesinde sorumluluğa ilişkin hükümlerde yer alan «devlet» tabirine yapılan atıflar, uzay faaliyetlerinde bulunan uluslararası örgütleri de muhteva edecektir. Çünkü Sözleşme'ye göre, Sözleşme kapsamında belirtilen hak ve

---

[173] Uzay Antlaşması, madde 13; Kurtarma Sözleşmesi, madde 6; Sorumluluk Sözleşmesi, madde 7; Tescil Sözleşmesi, madde 7; Ay Anlaşması, madde 16.

[174] **LEE**, s. 101. Söz konusu durumun bir örneği olarak ESA, bazı uluslararası anlaşmalara doğrudan taraf olmuştur.

[175] **SUR, Melda:** Uluslararası Hukukun Esasları, Tıpkı 6. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 149 vd.; **BOZKURT / KÜTÜKÇÜ / POYRAZ**, s. 159 vd. ile s. 273; **PAZARCI (2003):** s. 184 vd. ile s. 413-414; **AKSAR**, s. 209; **SHAW**, s. 782; **BROWNLIE (2002)**, s. 686-687; **MENON, P. K.:** *"States, International Organizations and Individuals as Subjects of International Law"*, The Korean Journal of Comparative Law, Vol. 20, s. 115-130. *"Uluslararası hukukun hukuk kişiliği tanıdığı ve uluslararası hukuk çerçevesinde sorumluluk yüklediği anlamda uluslararası örgüt, devletlerin genellikle bir antlaşmayla hukuka uygun amaçlarını gerçekleştirmek için kurdukları, kendisine özgü organları olan ve kendisini kuran birimlerden ayrı yetkileri ve kişiliği hâiz bulunan uluslararası hukukî varlıktır.* (...) *UAD, Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Giderilmesi'ne ilişkin istişârî mütalâasında, sorumluluğun yalnız devletler arasındaki değil, devletle uluslararası bir örgüt arasındaki bir ilişkiden de kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, bazı çok taraflı uluslararası antlaşmalar da, uluslararası örgütlerin sorumluluğuna ilişkin hükümler içermektedir."* **UZUN**, s. 12-13.

yükümlülükler, uzay faaliyetlerini gerçekleştiren uluslararası örgütler bakımından da aynen geçerlidir. Uluslararası örgüt bakımından uluslararası sorumluluğun doğabilmesi için ise, ilgili uluslararası örgütün, Sözleşme'de yer alan hak ve yükümlülükleri önceden kabul ettiğini bir bildirimle beyan etmesi ve örgüt üyesi devletlerin çoğunluğunun, gerek Sorumluluk Sözleşmesi'ne gerekse Uzay Antlaşması'na taraf devletlerden olması gerekmektedir.[176]

Uzay Antlaşması ve Sorumluluk Sözleşmesi'nde ifade edildiği üzere, doğacak sorumluluğun «**müteselsil sorumluluk**» (***zincirleme sorumluluk***) şeklinde olacağı öngörülmektedir. Bundan ve her iki anlaşmanın da içeriğinden çıkan sonuca göre, uzay faaliyetlerini gerçekleştiren uluslararası örgüt, sebep olduğu zararlardan ötürü, kendisinin üyesi olan devletler ile birlikte **müteselsil sorumluluk** taşıyacaktır.[177]

Müteselsil sorumluluğun öngörülmesinin altında yatan sebep, uzay faaliyetlerinin bizâtihî sahip olduğu doğası ve kendi iç dinamikleridir. Çünkü uzay faaliyetleri, geniş kapsamlı ve ortak çaba gerektiren faaliyetlerden oluşmaktadır. Uzay faaliyetlerinin çok yanlı olması, söz konusu faaliyete ilişkin olarak devletin katkısını, dahası, diğer devletlerle ve bazen de uluslararası örgütlerle işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden, uzay faaliyetlerini düzenleyen Uluslararası Hukuk kurallarının, söz konusu faaliyetlerin nitelikleri göz önünde tutularak değerlendirilmesi ve yorumlanması isâbetli olacaktır.

---

[176] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 22/I. Aynı maddenin II. fıkrasına göre, böyle bir örgüte üye olan ve Sözleşme'ye taraf olan devletler, örgütün, söz konusu bildirimi yapmasını garanti altına alacak her türlü uygun tedbirleri almak durumundadır. İlgili maddelere ilişkin olarak ESA'nın bazı uzay anlaşmalarına doğrudan taraf olması, bu duruma örnek teşkil etmektedir.

[177] Uzay Antlaşması, madde 6; Sorumluluk Sözleşmesi, madde 22/III-a ve III-b.

IV. Sorumluluğun Devlete Atfedilebilmesi

Uzay faaliyetleri beraberinde devletlere yüklenebilen veya atfedilebilen (*imputability* ya da *attribution*) türden sorumluluklar getirmektedir. Bu faaliyetler, genellikle devletlerin ilgili faaliyete dâhil olmasıyla beraber çoğu zaman kamu ya da özel teşebbüsler kanalıyla gerçekleştirilmektedir.

A. Kamu Teşebbüsleri Tarafından Gerçekleştirilen Uzay Faaliyetleri

Kamu kuruluşları eliyle ifa edilen uzay faaliyetleri, genel itibariyle, devletlere yüklenebilen eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, böylesi bir faaliyet gerçekleştiren her devletin, bundan dolayı uluslararası sorumluluk taşıyacağı kabul edilmektedir. Bu duruma, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun devletlerin sorumluluğuna ilişkin sunduğu taslak metinde de değinilmiştir.[178] Bu sebeple, uzay faaliyetleri sonucu hasar veya zarara neden olan devlet, zarar gören devletin, zarar oluşmadan önceki durumunu ödeyeceği tazminat ile telafi ederek önceki durumun iade ve tesisini (*restitutio in integrum*) biran önce gerçekleştirmekle yükümlü kılınmaktadır. Böylesi bir sorumluluk, Uzay Antlaşması'nın 6. maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Esasında, zikredilen madde ile Uluslararası Hukuk'ta var olan devletlerin sorumluluğu ilkesi, tekrardan ifade bulmuştur.[179]

[178] Taslak Maddeler, madde 5 ve 7.

[179] **LEE**, s. 130.

B. Özel Teşebbüsler Tarafından Gerçekleştirilen Uzay Faaliyetleri

Uluslararası Hukuk'un genel ilkelerine bakıldığında, özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilen uzay faaliyetinin sorumluluğunun bir devlete yükletilebilmesi (*imputability to the State*), o devletin bu faaliyete tesir ve etkisinin bulunduğunun objektif bir şekilde tespitine ve bunun sonucunda da faaliyetin ilgili devlete atfedilebilir olmasına bağlıdır. Dolayısıyla, özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilen bir uzay faaliyeti, devletin yönlendirmesiyle ya da tesiriyle gerçekleştirilmiyor ise, kural olarak, bu faaliyetin devlete atfedilebilmesi mümkün **olmayacaktır**.[180]

Devletler, bir uzay faaliyetinden doğacak uluslararası sorumluluğu, bu faaliyetin kamu ya da özel teşebbüs tarafından gerçekleştirilmesine bakılmaksızın kendisinin yönlendirmesi ya da nüfuz ederek idare etmesi nedeniyle üstleneceklerdir. Bunun karşıt ifadesinden ise, devletlerin yönlendirmesi, müdahalesi ya da tesiri olmaksızın gerçekleştirilen uzay faaliyetlerden ilgili devletlerin sorumlu olmayacağı anlamı çıkmaktadır. Bir nebzeye kadar bunun geçerli olabileceği ileri sürülebilir, fakat Uzay Antlaşması'nın 6. maddesine göre, özel teşebbüslerin uzaydaki faaliyetleri, ilgili devletin müsaadesine ve devamlı nezaretine tâbi olduğundan, devletlerin sorumluluğu yine de devam etmektedir. Dahası bu sorumluluk, devletin ülkesi dışında gerçekleştirilen faaliyetler açısından da geçerli olmaktadır.[181]

---

[180] **LEE**, s. 130. Ayrıca bkz.: Taslak Maddeler, madde 11.

[181] **LEE**, s. 131. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1. *"(...) Öte yandan 1967 Uzay Andlaşmasının 6. maddesi, uluslararası genel hukukta kabul edilen uluslararası sorumluluk rejimini, uzay çalışmalarına ilişkin olarak, haksız eylemin yükletilmesi konusunda, daha da genişletmektedir. Genel uluslararası sorumluluk kurallarına göre, bir Devlet yalnızca organlarınca işlenen haksız eylemlerden sorumlu tutulmaktadır. Oysa, 1967 Andlaşmasının 6. maddesine göre, Devletler yalnızca Devlet organlarının haksız eylemlerinden değil,*

V. Öngörülen Sorumluluk ve Sorumluluğu Yüklenme Biçimi

Anlaşmalarda yer alan uluslararası sorumluluğa ilişkin hükümlere bakıldığında, öngörülen sorumluluğun neye dayandığı hususunda *objektif sorumluluk* ile *kusur sorumluluğu* işlenmiş; kimlerin ne şekilde sorumlu olacağı hususunda ise *müşterek* ve *müteselsil sorumluluk* işlenmiştir.

Sorumluluğa ilişkin Uzay Antlaşması'nda yer alan hükümlere bakıldığında, uzay araçlarının verdikleri zararlardan kaynaklanacak sorumluluğun, söz konusu zararın verildiği yer veya verildiği kişi bakımından bir ayrıma gidilmeksizin, ***objektif sorumluluk*** esası kapsamında mütalâa edildiği görülmektedir.[182] Bu kabule göre, bir uzay aracını fırlatan ya da fırlattıran her devlet ya da uluslararası örgüt, bu faaliyetleri sonucu karada, denizde ya da havada doğabilecek maddî zararlardan dolayı uluslararası anlamda sorumlu olacaktır. Bununla birlikte, meydana gelen zarar yüzünden tazminat talebinde bulunma noktasında, fırlatan veya fırlattıran devletin ya da uluslararası örgütün kusurlu olduğunu ispat etmek, kural olarak, gerekli **görülmeyecektir**.[183]

Uzay Antlaşması'nın 7. maddesine göre:

> "Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzaya bir araç fırlatan veya fırlattıran her taraf devlet ve ülkesinden veya tesislerinden bir araç fırlatılan her taraf devlet, Antlaşma'ya taraf diğer bir devlete veya bu devlete tâbi gerçek veya tüzel kişilere karşı, söz konusu aracın veya bu aracı meydana getiren parçaların

---

ayrıca yetkileri altında bulunan öteki kişi ve kurumların haksız eylemlerinden de sorumlu tutulmaktadırlar. Bu amaçla, özel kişi ve kurumların uzay çalışmalarında bulunabilmeleri için ilgili Devletten izin almaları gerektiği gibi, söz konusu Devlet bu kişi ve kurumların çalışmalarını sürekli gözetim altında tutmak zorundadır." **PAZARCI (1981):** s. 245.

[182] **ÖNEN (1984):** s. 174. Bkz.: Uzay Antlaşması, madde 7.

[183] Uzay Antlaşması'nın yapılmasından çok önce yazdığı eserinde Seha L. MERAY, bu hususu dile getirmiştir. Bkz.: **MERAY (1964):** s. 265.

> yeryüzünde, hava sahasında veya Ay ve diğer gökcisimleri dâhil, uzayda oluşturdukları zararlar için uluslararası bakımdan sorumludur."

Hatırlanacağı üzere, uluslararası örgütlerin sorumluluğunun doğduğu durumlarda, ilgili uluslararası örgüte ve örgüt üyesi olan Antlaşma'ya taraf devletlerin Uzay Antlaşması'nda yer alan hükümlere uyma yükümlülüğünün bulunduğu belirtilmişti.[184] Aynı konu bakımından Sorumluluk Sözleşmesi'nde ise sorumluluk açısından ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Sözleşme'ye göre, zararların verildiği yer, zarara uğrayan kişi veya şeyler şeklinde bir ayrım yapılarak hem ***objektif sorumluluk*** hem de ***kusur sorumluluğu*** düzenlenmiş ve bunlara ilâveten ***müteselsil sorumluluk*** durumları da belirlenmiştir.[185]

A. Objektif Sorumluluk

Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında ele alınan objektif sorumluluk, Sözleşme'nin 2. maddesinde, 4. maddesinin I-a fıkrasında ve 6. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Bunlar arasında, objektif sorumluluk açısından değinilecek ilk düzenleme, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 2. maddesinde yer almaktadır. Buna göre:

> "Fırlatan Devlet, kendi uzay aracının yeryüzünde ve uçuş hâlindeki uçaklara verdiği zararlardan dolayı tazminat ödenmesinden mutlak olarak sorumlu olacaktır."

[184] Uzay Antlaşması, madde 6.

[185] **ÖNEN (1984):** s. 175.

İlgili maddeye bakıldığında, sorumluluk esası bakımından kullanılan «**mutlak sorumluluk**» (***absolute*** ya da ***strict liability***)[186] deyimi ile fırlatan devletin ***objektif sorumluluğunun bulunduğu*** kastedilmektedir.

Objektif sorumluluk açısından değinilmesi gereken ikinci düzenleme ise, Sorumluluk Sözleşmesi'nde yer alan, uzay araçlarının çarpışması (*collide*) nedeniyle karıştığı kazalar sonucunda meydana gelen zarardan doğacak sorumluluktur.

Söz konusu çarpışmalar çeşitli şekillerde olabilmektedir. Bunlar arasında, uzayda meydana gelen kazalar olabileceği gibi, yeryüzünde meydana gelen kazalar da olabilmektedir. İlkinde, genellikle uzay araçlarının birbirleriyle çarpışması söz konusudur. İkincisinde ise, bir uzay aracı tarafından uçuşta bulunan bir hava aracına zarar verilmesi ya da doğrudan yeryüzünde[187] bir zararın oluşması ihtimâlleri söz konusudur. Bunlardan ilki, aynı türden; ikincisi ise, farklı türden araçların karıştığı kazalara örnektir. Çarpışmayla meydana gelen kazalar sonucunda oluşan zararın objektif sorumluluk doğurması, ikinci türdeki çarpışmalar bakımından söz konusu olmaktadır. Bu durum, Sözleşme'nin 4. maddesinin I-a fıkrasında düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre:

> "Üçüncü Devlete yeryüzünde ve üçüncü Devletin uçuş hâlindeki uçağına zarar verilmesi hâlinde, bu iki Devletin üçüncü Devlete karşı sorumlulukları mutlaktır."

[186] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **KOVUDHIKULRUNGSRI / NAKSEEHARACH**, s. 294-295.

[187] Okyanus derinliklerindeki tabanda yer alan ve Uluslararası Hukuk'ta «derin deniz yatağı» (*deep seabed*) olarak adlandırılan bölgelerin, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 2. maddesinde ifade edilen "yeryüzü" (*surface of the Earth*) ibaresine dâhil olup olmadığı konusu ise, tartışmalıdır. Bkz.: **LEE**, s. 140.

İlgili hükümde görüleceği üzere, karıştığı kaza sonucu meydana gelen zarardan dolayı fırlatan devletin objektif sorumluluğuna gidilebilmesi için fırlatan devlet bakımından ayrıca bir kusurun aranmasına ya da araştırılmasına gerek yoktur. Diğer bir deyişle, zarar gören devlet, fırlatan devletin kusurunu ispat etmek zorunda **değildir**. Kaldı ki, zarar veren devlet, bu zarar dolayısıyla kusuru bulunmadığını öne **süremeyecektir**.

Objektif sorumluluk doğurduğu belirtilen son düzenleme ise, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 6. maddesinin II. fıkrasında öngörülmüştür. Bu hükme göre:

> **"**Zararın, Fırlatan Devletin, özellikle Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma [*Uzay Antlaşması*] da dâhil olmak üzere, uluslararası hukuka uygun olmayan bir faaliyetinden ileri geldiği durumlarda Fırlatan Devlet hiçbir şekilde sorumluluktan kurtulamaz.**"**

İlgili maddede, zararın, fırlatan devletin, Uzay Antlaşması ve Birleşmiş Milletler Antlaşması dâhil Uluslararası Hukuk'a uygun olmayan faaliyetleri dolayısıyla kaynaklanması durumunda, fırlatan devletin hiçbir suretle sorumluluktan **kurtulamayacağı** açıkça ifade edilmektedir. Dolayısıyla, ilgili maddenin karşıt anlamından anlaşılacağı üzere, uzay faaliyetlerinin Uluslararası Hukuk'a uygun olarak gerçekleştirilmesi durumunda, bu faaliyeti gerçekleştirenin sorumluluğunun, kusuru oranında hafifletilmesi ya da bu sorumluluktan kurtulması, ihtimâl dâhilindedir.[188]

---

[188] *"Sorumluluktan kurtulma hâli ve istisnası, Konvansiyon* [Sorumluluk Sözleşmesi] *m. 4 no. 1 a)'da öngörülen, birlikte sorumluluk* [müteselsil sorumluluk] *durumunda da söz konusudur."* **ÖNEN (1984):** s. 177.

B. Kusur Sorumluluğu

«**Kusur**» (***fault***) kavramına Sorumluluk Sözleşmesi'nin 3. maddesinde değinilmiş, fakat kavrama ilişkin herhangi bir tanımlamada **bulunulmamıştır**. Bunun nedeni, kavramın içeriğinin farklı hukuk sistemlerinde farklı şekillerde ifade edilebilmesidir.[189]

Kusur kavramı, Kara Avrupası Hukuk Sistemleri'nde (*civil law*) genellikle mahkemeler tarafından uyuşmazlık temelli yorumlanmaktayken, Anglo-Amerikan Hukuk Sistemleri'nde (*common law*) ise çoğu kez özensizlik veya ihmâl (*omission*) ile ilişkilendirilmektedir. Böylesi bir ilişkilendirilme de, hesaba katılması gereken uygun yükümlülük ve özen standardının belirlenmesinde bir değerlendirilmenin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.[190] Kusur hakkında bahsi geçen sistemler açısından öngörülen hukukî anlamdaki yaklaşım farklılığı, pratikte farklılık doğurmayabilecektir. Çünkü mağdur olunmuş olayın şartları gereği, mevcut durum, hâlin icabından anlaşılabilecektir (*res ipsa loquitur*).[191]

Kusurun ele alındığı Sorumluk Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre:

> "Yeryüzünden başka bir yerde, bir Fırlatan Devletin uzay aracına veya uzay aracı içinde bulunan insanlara veya mallara, başka uzay aracı tarafından verilen zararlarda, zarar veren uzay aracını Fırlatan Devlet, zarar ancak

[189] **LEE**, s. 146.

[190] **LEE**, s. 146, dn. 227.

[191] **LEE**, s. 146-147. Bu hususa ilişkin bir örnek verecek olursak, uzayda belirli bir yörüngeye konuşlandırılmış bir uydunun yörüngesine, onu engelleyebilecek nitelikte yeni bir uydunun konuşlandırılmak istenmesi sonucunda, meydana gelebilecek çarpışma riski oranı oldukça yüksek olacak ve bu da, ikinci uyduyu gönderen açısından kusurlu bir hareket olarak addedilecektir. Dolayısıyla, kusurun belirlenmesinde ister uyuşmazlık temelli bir yaklaşım benimsensin, ister ihmâl temelli bir yaklaşım benimsensin, ortada kusurlu bir eylemin olduğu, olayın meydana gelişinden anlaşılacaktır.

kendisinin ve hareketlerinden sorumlu olduğu kişilerin herhangi bir kusurundan kaynaklanmışsa sorumlu olur.**"**

Hüküm incelendiğinde, iki farklı fırlatan devlet uzay aracından ve bu araçlar içinde bulunan mürettebattan söz edildiği görülmektedir.[192] Uzay faaliyetlerinin karmaşık ve zorlu doğası gereği bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmesi esnasında, faaliyette bulunanların karşılıklı zarar verebilme olasılıkları Sözleşme tarafından göz önünde bulundurulmuş ve «**objektif sorumluluk**» esası yerine «**kusur sorumluluğu**» esasına dayanan bir çözüm şekli benimsenmiştir.[193]

Aynı hükümde, zararın, zarar verici faaliyette bulunan fırlatan devletin kusurundan (kastından veya ağır ihmâlinden) kaynaklandığının ispat edilmesi koşuluyla fırlatan devletin sorumlu tutulacağı; aksi takdirde ise, fırlatan devlet bakımından öngörülen sorumluluğun, onun kusuruna göre ya hafifletilebileceği ya da tamamen ortadan kaldırılabileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla ilgili hüküm açısından kusur sorumluluğu uygulama alanı bulacak ve duruma göre müterafik kusur[194] (*contributory negligence*) da söz konusu olabilecektir.[195]

Sorumluk Sözleşmesi'nin 4. maddesinin I. fıkrasına göre:

---

[192] Sorumluluk Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yer alan «başka uzay aracı» ibaresinden ne anlaşılacağı, ilk bakışta (*prima facie*) belirsiz görünebilir fakat maddenin bütünü ele alındığında bunun, ilk uzay aracını gönderen devlet dışındaki bir devlet olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, zikredilen madde doğası gereği, kapsam bakımından ulusal değil uluslararası niteliğe sahip zararlar hakkında uygulanacaktır. Bkz.: **LEE**, s. 141.

[193] **ÖNEN (1984):** s. 177.

[194] Diğer bir deyişle, «zarar görenin kusuru» ya da «karşı kusur».

[195] **ÖNEN (1984):** s. 177.

> **"**Yeryüzünden başka bir yerde, bir Fırlatan Devletin uzay aracına veya uzay aracının içinde bulunan insanlar ve mallara, başka bir Devlet uzay aracı tarafından verilen zararlarda ve bu zarar nedeniyle [*herhangi*] bir üçüncü Devlete veya üçüncü Devletin gerçek ve tüzel kişilerine zarar verilmesi hâlinde, ilk iki Devlet, üçüncü Devlete karşı, aşağıda belirtilen sınırlar içinde müştereken ve müteselsilen sorumlu olacaklardır:
>
> **a)** Üçüncü Devlete yeryüzünde ve üçüncü Devletin uçuş hâlindeki uçağına zarar verilmesi hâlinde, bu iki Devletin üçüncü Devlete karşı sorumlulukları mutlaktır.
>
> **b)** Eğer bir üçüncü Devletin uzay aracına veya uzay aracının içinde bulunan insanlar ve mallara yeryüzünden başka bir yerde zarar verilmişse, bu iki Devletin üçüncü Devlete karşı sorumlulukları her birinin veya her birinin hareketlerinden sorumlu oldukları kişilerin kusuruna dayanır.**"**

Söz konusu hükümde, iki farklı devlete ait iki uzay aracının çarpışması durumunda, bir üçüncü devletin veya onun tâbiiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin zarar görmeleri hâlinde, ilk iki devletin[196], üçüncü devlete karşı **müteselsilen sorumlu** olacakları ifade edilmiştir. Fakat Sözleşme, üçüncü devletin uğradığı zarar bakımından bir ayrıma giderek ilk iki fırlatan devletin, üçüncü devlete karşı sorumluluğunun ya **(1)** objektif sorumluluk esasına dayanacağını[197] ya da **(2)** kusur sorumluluğu esasına dayanacağını[198] öngörmüştür.[199]

[196] Diğer bir deyişle, uzay araçları çarpışarak bir üçüncü devlete zarar veren iki devlet.

[197] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/I-a.

[198] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/I-b.

[199] **ÖNEN (1984):** s. 177-178.

Kusur sorumluluğuna ilişkin Sorumluluk Sözleşmesi'nde değinilen bir diğer düzenleme ise, fırlatan devletin sorumluluktan kurtulması olarak ifade edilebilecek Sözleşme'nin 6. maddesinin I. fıkrasında öngörülen hükümdür. Buna göre:

> "Bu maddenin II. fıkra hükmü saklı kalmak kaydıyla, Fırlatan Devlet, zararın tamamının veya bir kısmının, talep eden Devletin, bu Devletin temsil ettiği gerçek veya tüzel kişilerin ağır ihmâli sonucu veya zarar verme kastı ile yapılmış bir eylem veya eksik işleminden meydana geldiğini ispat ettiği ölçüde mutlak sorumluluktan kurtulur."

Uluslararası Hukuk'a uygun olmak şartıyla yürütülen uzay faaliyetleri açısından fırlatan devletin mutlak sorumluluktan vareste tutulması, ilgili zararın, **(1)** zarar gören devletin tamamen veya kısmen ağır kusurundan (*gross negligence*); **(2)** ya da ihmalî (*omission*) veya kastî davranışından (*intentional act*) ileri gelmiş olmasıyla mümkündür.[200] Bununla birlikte, fırlatan devletin gerçekleştirdiği bu uzay faaliyetinin de, Uluslararası Hukuk açısından caiz görülmeyen hukuka aykırı bir eylem (*unlawful act*) niteliğinde **olmaması** gerekmektedir.[201] Aksi takdirde, fırlatan devlet hiçbir şekilde mutlak sorumluluktan **kurtulamayacaktır**.[202] Diğer taraftan, zararın, tazminat talebinde bulunanların[203] kusurundan[204] kaynaklandığının ispat edilmesi koşuluyla fırlatan devlet bakımından

---

[200] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 6/I.

[201] **LEE**, s. 140.

[202] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 6/II.

[203] Diğer bir deyişle, gerçekleştirilen uzay faaliyeti sonucu zarar görenlerin.

[204] Diğer bir deyişle, müterafik kusur (*contributory negligence*). Bu, zarar görenin kastından veya ağır ihmâlinden kaynaklanabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **BRESSACK, Lauren:** *"Addressing the Problem of Orbital Pollution: Defining a Standard of Care to Hold Polluters Accountable"*, George Washington International Law Review, Vol. 43, s. 756-758.

öngörülen objektif sorumluluğun hafifletilebileceği veya tamamen ortadan kaldırılabileceği söz konusu hükümde ifade edilmektedir.[205] Böylesi bir ispat sonucu ise, fırlatan devlet, olaydaki mevcut kusuru ölçüsünde sorumlu tutulacaktır.

C. Müşterek ve Müteselsil Sorumluluk

Sorumluluk Sözleşmesi, uzay araçları tarafından meydana getirilen zararların birden çok taraf ile –*ki bunlar,* ***devlet ile devlet*** *veya* ***devlet ile uluslararası örgüt*** *arasında olabilir*– ilişkili olması durumunu da düzenleme altına almıştır. Burada bahse konu olan «**taraf**» deyimine, hem «**zarar gören**» hem de «**zararı veren**» dâhildir.[206] Birden çok tarafın, zarar doğuran olaya bahsi geçen şekilde karıştığı durumlarda, sorumlular arasındaki sorumluluk ilişkisinin nasıl ele alınacağı, Sözleşme'nin 4, 5 ve 22. maddelerinde düzenlenmiştir. Sözleşme'ye göre, ilgili maddelerde yer alan şartların gerçekleşmesi durumunda, tarafların, «**müştereken ve müteselsilen sorumlu**»[207] (***jointly and severally liable***) olacakları ifade edilmiştir.

Müşterek ve müteselsil sorumluluğa ilişkin düzenlemelerden ilki, Sözleşme'nin 4. maddesinde yer almaktadır. 4. maddenin I. fıkrasına göre; yeryüzünden başka bir yerde çarpışan uzay araçları[208], çarpışma olayı ile bağlantılı olarak aynı zamanda bunları fırlatan

---

[205] **ÖNEN (1984):** s. 175.

[206] Diğer bir deyişle, Sözleşme'ye taraf birden çok devletin veya uluslararası örgütün zarar veren faaliyette ya da zarar görülen faaliyette birlikte olması durumu.

[207] Diğer bir deyişle, birlikte ve zincirleme sorumluluk durumu.

[208] *"Konvansiyonun* [Sorumluluk Sözleşmesi] *4 üncü maddesinin 1 no.lu bendinde sözkonusu olan olgu, kısaca, «Uzay Araçları arasında çatma» olarak nitelendirilebilir."* **ÖNEN (1984):** s. 178.

devletlerden başka, üçüncü bir devlete veya bu devletin tâbiiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilere karşı zarara sebebiyet vermişler ise[209], ilk iki devlet[210], üçüncü devlete karşı «**müştereken ve müteselsilen sorumluluk**» (***joint and several liability***) taşıyacaktır. Zarar gören üçüncü devlet, maruz kaldığı zarar konusunda, müteselsilen sorumluluk taşıyan fırlatan devletlerden herhangi birisine başvurarak, bu zararının tamamını tazmin ettirebilme imkânına sahiptir.[211]

Uzay araçlarının çarpışması sonucu üçüncü bir devletin zarar görmesi, iki şekilde söz konusu olabilir. Bunlardan ilki, (**1**) üçüncü bir devletin yeryüzündeki veya uçuş hâlindeki bir hava aracının zarar görmesi şeklinde olabilir.[212] İkincisi ise, (**2**) üçüncü bir devletin, uzay aracına veya uzay aracının içinde bulunan mürettebata ve mallara yeryüzünden başka bir yerde zarar verilmesi şeklinde olabilir.[213] Bu noktada, yeryüzünde oluşan hasarlar bakımından sorumluluğun mutlak olacağı belirtilmelidir.[214]

Müşterek ve müteselsil sorumluluğa ilişkin düzenlemelerden ikincisi, Sözleşme'nin 5. maddesinde yer almaktadır. Maddede, uzay faaliyetini ortaklaşa gerçekleştiren ve ortak fırlatma teşebbüsünde bulunan devletlerin sorumlulukları düzenlenmiştir. Buna göre:

> "(**1**) İki veya daha çok Devlet bir uzay aracını birlikte fırlatırlarsa, bundan doğan tüm zararlardan müştereken ve müteselsilen sorumlu olacaklardır.

---

[209] Diğer bir deyişle, iki tane fırlatan devlet uzay aracının çarpışması sonucu bir üçüncü devletin veya onun tâbiiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin zarar görmeleri hâli.

[210] Diğer bir deyişle, uzay aracını fırlatan iki devlet.

[211] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/II-son cümle.

[212] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/I-a.

[213] Diğer bir deyişle, atmosfer ötesinde veya uzayda meydana gelen kazalar. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/I-b.

[214] **LEE**, s. 141.

> **(2)** Zararı tazmin eden bir Fırlatan Devletin, ortak fırlatmada yer alan diğer katılımcı Devletlere karşı rücû hakkı vardır. Ortak fırlatmaya katılan Devletler müştereken ve müteselsilen sorumlu oldukları malî yükün paylaşımına ilişkin anlaşma yapabilirler. Bu anlaşmalar, zarar gören bir Devletin, müştereken ve müteselsilen sorumlu olan Fırlatan Devletlerin birisinden veya hepsinden, işbu Sözleşme'de öngörülen tazminatı talep etme hakkına halel getirmeyecektir.
>
> **(3)** Toprakları veya tesisleri uzay aracının fırlatılmasında kullanılan bir Devlet, ortak fırlatmaya katılmış sayılır.**"**

Maddede, iki veya daha fazla devletin bir uzay aracını ortak fırlatması hâlinde, doğacak zararlardan devletlerin «**müştereken ve müteselsilen sorumlu**» olacağını hükme bağlanmıştır. Maddede geçen «**birlikte fırlatma**» (**ortak fırlatma**) tabiri ile kastedilen ya **(1)** iki veya daha çok devletin bir uzay aracını birlikte fırlatmasıdır ya da **(2)** ülke topraklarını veya tesislerini bir başka devletin uzay aracının fırlatılmasında kullandıran devlettir.[215] Böylesi bir ortak fırlatma teşebbüsü sonucu herhangi bir zararın meydana çıkması durumunda, zarar gören devletin, ortak fırlatan devletlerden herhangi birine müracaat ederek zararının tümünün tazminini talep edebileceği, Sözleşme'nin 5. maddesi uyarınca öngörülmüştür.[216]

Müşterek ve müteselsil sorumluluk konusundaki bir diğer düzenleme ise, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 22. maddesinin III. fıkrasında ifade edilmiştir. Hükümde yer alan «**müştereken ve müteselsilen sorumluluk**» olarak nitelendirilen sorumluluk hâli, Uzay Hukuku'nun **kendine özgü** (***sui generis***) bir kurumu olarak addedilebilir.[217] Çünkü

---

[215] Diğer bir deyişle, hizmet veren devlettir. Söz konusu durum, bu çalışmanın ***"Fırlatma Araçları"*** başlığında incelenen hususlarla ilgilidir. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 5/I ve III.

[216] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 5/II-son cümle.

[217] **ÖNEN (1984):** s. 179.

hükümde, Sözleşme gereğince, bir uluslararası örgüt ile bu örgüte üye olup da Sözleşme'ye taraf olan devletlerin birlikte sorumlu olmaları durumu düzenlenmiştir.

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 22. maddesinin III. fıkrasına göre:

> "**(3)** Bir uluslararası örgütün, bu Sözleşme hükümleri çerçevesinde zarardan sorumlu olması hâlinde, bu örgüt ve örgütün bu Sözleşme'ye taraf olan üyeleri müştereken ve müteselsilen sorumludurlar. Ancak,
>
> **a-** Böyle bir zarardan doğan tazminat talepleri ilk önce uluslararası örgüte sunulmalıdır.
>
> **b-** Uluslararası örgütün, bu tür bir zarara karşılık olarak, belirlenen veya kararlaştırılan tazminat miktarını altı ay içerisinde ödememesi hâlinde, Talep Eden Devlet, bu miktarın ödenmesi için, bu Sözleşme'ye taraf Devletlerin sorumluluğunu öne sürebilir."

Söz konusu hükme göre, uluslararası örgüt ile bu örgüte üye devletler, müteselsil olarak ortaklaşa sorumluluk taşımaktadırlar. Zarar gören devletin, zararına ilişkin tazminat taleplerini öncelikli olarak zarara sebebiyet veren uluslararası örgüte yöneltmesi gerekmektedir. Meydana gelen zarara ilişkin, tarafların görüşmeleri sonucu üzerinde karara varılan veya belirlenen bir tazminat miktarı söz konusu olabilir. Bu tazminat miktarının, uluslararası örgüt tarafından **altı aylık süre** zarfında, zarar gören devlete ödenmesi gerekmektedir. Bu süre içinde, böylesi bir ödemenin uluslararası örgüt tarafından zarar gören devlete ödenmemesi durumunda, zarar gören devlet, söz konusu örgüte üye olan Sözleşmeye taraf devletlere müracaat hakkını kullanabilir.[218]

[218] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 22/3-a ve 3-b.

VI. Zarar

A. Zarara Neden Olan Etken Olarak Uzay Aracı

1. Kavram

Öncelikle belirtmek gerekirse, söz konusu kavram için her iki sözleşmenin gerek İngilizce orijinal metinlerinde gerekse Türkçe resmî çevirilerinde, «**uzay aracı**» yerine «**uzay cismi**» (***space object***) tabiri kullanıldığı görülmektedir. Gökbilim (astronomi) açısından ele alındığında, uzayda yer alan herhangi bir doğal cisim de, «uzay cismi» olarak adlandırılmaktadır. Zikredilen her iki sözleşmede ifadesini bulan ve genel olarak da Uzay Hukuku'nda yer alan bu tabir ile ***insan yapımı yapay cisimler*** kastedildiğinden; söz konusu kavramın, gökbilimde kullanıldığı anlam ile karışması ihtimâl dâhilinde olup böylesi bir anlam ve kavram karmaşasına sebebiyet vermemek için bu çalışmada, «**uzay aracı**» tabirinin kullanımı tercih edilmiştir.[219]

Uzay Hukuku'nda devletlerin sorumluluğuna ilişkin uluslararası metinlerden birisi olan Uzay Antlaşması'na bakıldığında, yalnızca uzay araçları veya uzay araçlarını oluşturan ekipmanlarca verilen zararlardan söz edildiği görülmektedir.[220] Aynı durum, Sorumluluk Sözleşmesi açısından da geçerlidir.[221]

---

[219] Aynı tabiri kullananlar: **ÖNEN, Mesut:** Türk Sivil Havacılık Mevzuatı ve Uluslararası Uzay Hukuku Kuralları, Marmara Üniversitesi Yayın No: 430, Hukuk Fakültesi Yayın No: 3, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1986, s. 617-629; **ÖNEN, Mesut:** *"Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Sorumluluk"*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, İstanbul, 1984, s. 165-190; **BAL**, s. 1483 vd..

[220] Uzay Antlaşması, madde 7.

[221] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1 vd..

«Uzay aracı»nın nasıl tanımlanacağına ilişkin husus oldukça önemlidir. Çünkü, Uluslararası Uzay Hukuku'na ilişkin akdedilmiş anlaşmalar kapsamında doğabilecek herhangi bir sorumluluk, uzay aracı tarafından verilen zararlar açısından söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla da yapılacak tanımlamaya göre sorumluluk ve bu sorumluluk sonucu ileri sürülebilecek taleplere ilişkin yöntem belirlenmektedir.

Uluslararası metinlere bakıldığında, uzay aracına ilişkin tanıma, Sorumluluk Sözleşmesi ile Tescil Sözleşmesi'nde karşılaşılmaktadır.

Sorumluluk Sözleşmesi'nde verilen tanıma göre:

> "«Uzay aracı» terimi, bir uzay aracını meydana getiren kısımlarla, fırlatma aracı ve onu oluşturan kısımları içerir."[222]

Aynı kavram, benzer şekilde Tescil Sözleşmesi'nde ise şöyle tanımlanmıştır:

> "«Uzay aracı» terimi, bir uzay aracının parçalarını olduğu kadar, onu gönderen uzay aracı ve onun parçalarını da kapsar."[223]

Her iki sözleşmede yer alan tanımlara bakıldığında, uzay aracının ne olduğuna ilişkin doğrudan bir tanımlamaya gidilmediği görülecektir. Buna karşın «uzay aracı» kavramı, onu meydana getiren ve onu uzaya fırlatan nesnelerin ifade edilmesi yoluyla dolaylı şekilde tanımlanmaktadır.[224]

---

[222] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1/d.

[223] Tescil Sözleşmesi, madde 1/b.

[224] **MARTIN, Rebecca J.:** *"Legal Ramifications of the Uncontrolled Return of Space Objects to Earth"*, Journal of Air Law and Commerce, Vol. 45, Issue 2, 1980, s. 467-469; **FREELAND, Steven:** *"There's a Satellite in*

Zikredilen her iki sözleşmeye göre, bir uzay aracı, onu tamamlayan birtakım parçalardan, modüllerden ya da kısımlardan meydana gelmektedir. Uzay teknolojisi kapsamında geliştirilen uzay araçları, doğası gereği pek çok parçayı ve karmaşık ekipmanı bünyesinde barındırmakta ve bu parça ile kısımların oluşturduğu bütün, uzay aracını, uzaya gönderilmeye hazır hâle getirmektedir.

Yine sözleşmelerde görüleceği üzere, *uzay aracı* kavramına, uzay aracını uzaya göndermekle görevli olan *yardımcı elemanlar* da dâhil edilmektedir. Bunlar arasında; *fırlatma roketi*, *fırlatma rampası*, *taşıyıcı roket* ve *yakıt doldurma istasyonu gibi* birlikte işlev gören bazı elemanlar yer almaktadır. Sözleşmeler kapsamında, bahsi geçen bu yardımcı elemanlar, «**fırlatma aracı**» (***launch vehicle***) ve «**fırlatma aracını oluşturan kısımlar**» (***component parts of a space object***) olarak ifade edilmiştir.[225]

2. Uzay Araçlarının Tescili

Bir devletin, devletlerin yetki kapsamlarının dışında kalan uluslararası bir alandaki aracı ile olan arasındaki «**uyrukluk**» (***tâbiiyet***) ilişkisi, günümüzde yürürlükte olan Uzay Hukuku'na göre, birçok yetki ve sorumluluğun ana nedenini oluşturmaktadır.[226] Çünkü, bir

---

My Backyard - Mir and the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects", University of New South Wales Law Journal, Vol. 24, Issue 2, 2001, s. 464, dn. 8. s. 471; **GOROVE (1993)**, s. 25-26.

[225] «**Uzay aracı**» kavramına ve bu kavramın içeriğine nelerin dâhil olduğuna ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: **GOROVE (1993)**, s. 11-26. Ayrıca bkz.: **PAZARCI (1981)**, s. 230-231.

[226] **PAZARCI (1981)**, s. 231. *"Günümüzde vatandaşlık veya daha genel mânâsı ile tâbiiyet, uluslararası alanda kişilerin veya şeylerin belli bir devlete aidiyetini gösteren temel unsurlardan birisi olmaya devam etmektedir. Devlet, ancak kendi vatandaşlarından belli mükellefiyetlere katlanmasını talep edebilir. Kişiler de ancak vatandaşlık bağı ile bağlı oldukları devletten belli hakları talep edebilirler. Bu yönü ile tâbiiyet, kişi veya şeyi*

uzay aracının nasıl tescil edileceği, o aracın hukukî niteliği ve tâbi olacağı hukukî rejim açısından önemli bilgiler sunacaktır.[227] Bu yüzden, uluslararası alanda bulundukları sürece bu araçlar, uyruğunda bulunduğu devletin yetkisinde kabul edilmektedirler. Böylece, bu araçlar nedeniyle meydana gelen zararlardan, uyruğunda bulunduğu devlet açısından bir sorumluluk doğmaktadır.[228]

Genel olarak bakıldığında, uzay araçlarının tescil edilmesinin altında yatan esas nedenin, söz konusu araç üzerinde yetki ve sorumluluğa sahip olan ilgili devlet veya devletlerin belirlenmesini sağlamak olduğu görülmektedir.[229] Diğer bir deyişle tescil işlemi, bir devlete aidiyeti gösteren temel unsur olarak ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra, diğer bir neden olarak, uzay araçlarının ve bunlarda bulunan mürettabatın emniyeti gösterilmektedir. Böylece, meydana gelebilecek herhangi bir zarar doğurucu olayda, sorumluluğun

---

diğer kişi veya şeylerden ayırt etmeye yarayan özelliklerden birisidir. Devletler, iç hukuk düzenlemelerinde kendilerine tâbiiyet bağı ile bağlı olan kişi veya şeyleri diğerlerinden ayırmakta ve onlara bir kısım korumalar sağlamakta ya da bir kısım hakları bahşetmekte veya mükellefiyetler yüklemektedirler. Tâbiiyetin iç hukuk veçhesinin yanı sıra bir de uluslararası hukuk veçhesi bulunmaktadır. Uluslararası hukukta tâbiiyet, tâbiiyet bağı ile bağlı olunan devletin kendi tâbiiyetindeki kişileri yabancı ülkelere karşı koruma hakkını bahşeden bir özellik olarak kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, tâbiiyet bağı, devlete, tâbiiyetinde olan kişi veya şeyleri diplomatik himayesine alma imkânı bahşetmektedir. (...) Tâbiiyet kavramı, bakış açılarına göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bir tanımlamaya göre tâbiiyet, 'devletin tek taraflı, egemenlik hakkını kullanarak, koşullarını ve hükümlerini saptadığı bir hukukî statüyü gerçekleştiren fert ile arasında kurulan bir hukukî bağdır'. Uluslararası Adalet Divanının Nottebohm kararında yaptığı tanımlamaya göre tâbiiyet, 'temelinde bir toplumsal bağlılık vakıası, karşılıklı hak ve görevlerle birlikte gerçek bir varlık, menfaat, ilgi ve duygu dayanışması yaratan bir hukukî bağdır'. Diğer bir tanımlamaya göre tâbiiyet, 'bir şahsı veya şeyi devlete bağlayan siyasî ve hukukî bağdır'." **DOĞAN, Vahit:** Türk Vatandaşlık Hukuku, Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 19-22. Konu hakkında genel olarak bkz.: **GÖĞER, E. :** Türk Tâbiiyet Hukuku, 4. Baskı, Ankara, 1979, s. 6; **UNAT, İlhan:** Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, s. 21.

[227] **HOBE, Stephan:** *"Aerospace Vehicles: Questions of Registration, Liability and Institution-A European Perspective"*, Annals of Air and Space Law, Vol. 29, 2004, s. 380-381.

[228] **PAZARCI (1981)**, s. 231.

[229] **CLOPPENBURG, Jürgen:** *"Legal Aspects of Space Tourism"*, Space Law: Current Problems and Perspectives for Future Regulation, Eds.: Marietta BENKÖ / Kai-Uwe SCHROGL, Eleven International Publishing, 2005, s. 209.

belirlenmesi ve sorumlu devlet veya devletlerin bunun sonuçlarına katlanması hedeflenmektedir.[230]

Uzay Hukuku'na ilişkin uluslararası metinlere bakıldığında uzay araçlarının tesciline yönelik hükümlerin düzenleme altına alındığı görülmektedir. Bu hükümler, genel olarak Uzay Antlaşması'nda ve özel olarak da Tescil Sözleşmesi'nde yer almaktadır.[231] Söz konusu hükümlere genel itibariyle bakıldığında, uzay araçlarının tescilinin, ilgili devlet ile uzay aracı arasında bir uyrukluk ilişkisi **doğurmadığı** görülmektedir.[232] Diğer taraftan, uzay araçlarının ve bunlarda yer alan mürettebatın uzayda görevde bulunduğu esnada, tescil devletinin (*state of registry*), bunlar üzerindeki yetki ve kontrolünü muhafaza ettiği de görülmektedir.[233]

Tescil Sözleşmesi incelendiğinde, gerçekleştirilecek tescile ilişkin iki tür tescil sisteminin olduğu öngörülmektedir. İlk olarak, ilgili devletin kendi bünyesinde olmak üzere bir «**millî tescil sistemi**» (**iç tescil**) kurulmalı; ikinci olarak da, herkesin erişimine açık bir «**uluslararası tescil sistemi**» (**dış tescil**) kurulmalıdır. Bahsi geçen ikinci sistem bakımından, uzay aracını fırlatan devlet birden fazla olsa bile, sadece tek bir devletçe tescil işleminin gerçekleştirilmesi yeterli görülmüştür. Sorumluluk Sözleşmesi, uzay aracına

---

230 **BAL**, s. 1506. *"Uzaya ilişkin olarak yapılan antlaşmalar içinde uzay araçlarının tesciline ilişkin bir antlaşma yapılması özellikle şu iki husus bakımından önem taşır: İyi düzenlenmiş, tam ve uzay aracı hakkında bilgiler içeren bir tescil sistemi 1967 Uzay Antlaşması'yla yasaklanan, gerek kitle imha silâhlarının gerek nükleer silâhların gizlice uzaya yerleştirilme ihtimâlini azaltmaktadır. Ayrıca tutulacak tescil, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından uzay aracının yol açtığı zararın tazmininin talep edilebilmesi açısından, zarar veren uzay aracını fırlatan devletin tespit edilebilmesini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle uluslararası çapta tutulan ve kamuya açık olan bu nitelikte bir sicil uzay aracı hakkında bilgi edinmek için en önemli araç hâline gelmiştir."* **ERDEM**, s. 55.

231 Bkz.: Uzay Antlaşması, madde 8; Tescil Sözleşmesi, madde 1 ve 2.

232 **PAZARCI (1981)**, s. 231. Buna karşın, Hava Hukuku bakımından hava araçlarının tescili, ilgili devlet ile hava aracı arasında uyrukluk ilişkisi doğurmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **BAL**, s. 1503.

233 Bkz.: Uzay Antlaşması, madde 8.

yönelik devletin kendi bünyesinde gerçekleştireceği iç tescili ve buna ait düzenlemeyi, devletin kendi inisiyatifine bırakmış, fakat iç tescile ilişkin durumun, söz konusu devlet tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirilmesini öngörmüştür.[234] Uluslararası tescilde, diğer bir deyişiyle, dış tescilde ise, bu tescile ilişkin devletlerin kaydettirmeleri gereken bilgilerin neler olacağı, yine Sözleşme'de açıkça belirtilmiştir.[235] Tescil Sözleşmesi'nin 4. maddesine göre:

> "**(1)** Tescil eden her Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne, mümkün olan en kısa sürede, kendi tescil sistemindeki her uzay aracı ile ilgili olarak aşağıdaki bilgileri verecektir:
>
> **a.** Uzaya araç fırlatan Devlet veya Devletlerin isimleri,
>
> **b.** Uzay aracını tanıtan uygun bir isim veya tescil numarası,
>
> **c.** Fırlatılış tarihi ile fırlatılış bölge veya yeri,
>
> **d.** Aşağıdakiler dâhil olmak üzere temel yörünge parametreleri:
>
> **i)** Yörüngenin ekvator düzlemini kestiği noktalar arasındaki süre,
>
> **ii)** Yörüngenin eğimi,
>
> **iii)** Dünya'dan en uzak noktası,
>
> **iv)** Dünya'ya en yakın noktası.
>
> **e.** Uzay aracının genel fonksiyonu.
>
> **(2)** Tescil eden her Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne zaman zaman kendi kayıt sistemindeki bir uzay aracına ilişkin ilâve bilgi verebilir.
>
> **(3)** Tescil eden her Devlet, hakkında daha önce bilgi verdiği Dünya etrafındaki bir yörüngeye yerleştirilmiş ancak artık yörüngede olmayan uzay araçlarıyla ilgili olarak, mümkün olan en geniş şekilde ve mümkün olan en kısa sürede Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bilgi verecektir."

---

[234] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **PAZARCI (1981):** s. 234-235.

[235] **ERDEM**, s. 56.

Tescil işleminin nasıl yapılacağı ise, Tescil Sözleşmesi'nin 2. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre:

> "**(1)** Bir uzay aracı dünya etrafında bir yörüngeye girmek veya daha uzağa gitmek üzere fırlatıldığında, aracı uzaya fırlatan Devlet, kayıtların tutulduğu tescil sistemine kaydettirmek suretiyle aracın tescil işlemini yapacaktır. Uzaya araç fırlatan her Devlet, böyle bir tescil işlemi yapıldığını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirecektir.
>
> **(2)** Bir uzay aracı ile ilgili olarak, aracı fırlatan iki veya daha fazla Devlet söz konusu olduğunda, Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın [***Uzay Antlaşması***] 8. maddesi hükümleri göz önüne alınarak ve uzaya araç fırlatan Devletler arasında uzay aracının ve ilgili personelin yetki ve kontrolüne ilişkin yapılmış veya yapılacak ilgili anlaşmalara herhangi bir halel getirilmeksizin, bu maddenin 1. paragrafı uyarınca aracın tescil işlemini kimin yapacağını, bu Devletler müştereken belirleyecektir.
>
> **(3)** Her bir tescil işleminin kapsamı ve hangi şartlar altında sürdürüleceği, tescili yapan ilgili Devlet tarafından belirlenecektir."

Görüleceği üzere, uzay aracını fırlatan ve bu araca yönelik tescil işlemini gerçekleştiren her Devlet, tescilin yapıldığını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirmekle yükümlü tutulmuştur.

Sözleşme'nin 3. maddesinin I. fıkrasına göre, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, kendisine sunulan bu bilgiler uyarınca sicil tutmak ve bunları bir «**Tescil Sistemi**» altında muhafaza etmekle yükümlü olacaktır. Aynı maddenin II. fıkrasına göre, Tescil Sistemi'nde yer alan bu bilgiler, söz konusu sisteme erişimin tam ve açık olması nedeniyle *aleniyet* taşıyacaktır.

Tescil Sözleşmesi'nin içerdiği hükümlerin uygulanması sırasında Sözleşme'ye taraf herhangi bir devletin, kendisine veya tâbiiyetindeki gerçek veya tüzel kişilere zarar veren ya

da zararlı addedilebilecek türden bir uzay aracını belirleyemediği durumlarda, Sözleşme'ye taraf diğer devletler –*bunlardan özellikle, uzayın gözlemine ve uzay faaliyetlerinin takip edilmesine tahsis edilmiş tesislere sahip olanları*– sahip oldukları imkânlar dâhilinde zarar görmüş olan taraf devlet ya da onun adına Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri yoluyla yapılacak bir istem üzerine, zarara sebep olan uzay aracının teşhisi için gereken yardımı sağlamakla yükümlü tutulmuştur. Böylesi bir istemde bulunan devlet ise, imkânları dâhilinde, bu isteme konu olan olayların içeriği, gerçekleşme zamanı ve olay hakkındaki diğer tüm noktalar hakkında bilgi sunmak durumundadır.[236]

Tescil Sözleşmesi'nde yer alan hükümler, uzay faaliyetinde bulunan devletler gibi uluslararası örgütler açısından da bağlayıcılık taşımaktadır. Ancak, bunun için, Sözleşme'nin 7. maddesinde belirtildiği üzere, ilgili uluslararası örgütün, Tescil Sözleşmesi'nden kaynaklanan hak ve yükümlülükleri kabul ettiğini deklare etmesi ve ayrıca, uluslararası örgüte üye devletlerin çoğunluğunun da Tescil Sözleşmesi'ne ve Uzay Antlaşması'na taraf olması gerekmektedir. Bu hususta, uluslararası örgüte üye devletler, söz konusu uluslararası örgütün Tescil Sözleşmesi'ne tâbi olmasını sağlayacak her türlü tedbiri almakla da yükümlü tutulmuşlardır.[237]

---

[236] Tescil Sözleşmesi, madde 6. Ayrıca bkz.: **PAZARCI (1981)**, s. 234-235.

[237] Bkz.: Tescil Sözleşmesi, madde 7. Bunun yanı sıra, dikkate alınacak diğer bir husus, çoğu devletin hâlen Tescil Sözleşmesine taraf **olmayışıdır**. Fakat yine de, bir gönüllülük esası olmak üzere, Sözleşme'ye taraf olmayan devletlerin Genel Kurul Kararı uyarınca Birleşmiş Milletler siciline tescil yaptırdıklarına da rastlanılmaktadır. Bkz.: **LEE,** s. 109, dn. 95; s. 113-114, dn. 122; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı, A/16/1721B (1961).

B. Zararın Türleri

Günlük hayatta karşılaşılabilecek zararlar ile bunların etkileri farklı şekillerde vuku bulabilmektedir. Bu sebeple, meydana gelen zarar ile bu zararın nasıl tazmin edileceği hususu, uygulamada devletler açısından büyük önem taşımaktadır.

Sorumluluk Sözleşmesi'nde yer alan «zarar» teriminden, uzayda veya yeryüzünde meydana gelen her türden fiziksel yaralanmalar (*personal injury*) ile mallar üzerinde meydana gelen her türden zararlar (*property injury*) kastedilmektedir.[238]

Sözleşme'nin 1. maddesinde, «**zarar**» (***damage***) teriminin muhtevasından bahsedilmiştir. Buna göre:

> **"**İşbu Sözleşme bakımından,
>
> **a)** «Zarar» terimi, insan hayatının kaybını, vücut yaralanmalarını veya sağlığın uğradığı diğer zararları, veya Devletin veya, gerçek veya tüzel kişilerin mallarının, veya uluslararası örgütlere ait malların kaybını, veya söz konusu mallara verilen zararları ifade eder.**"**

[238] **LAY, S. Houston:** *"The 1972 Convention on Liability for Damage Cause by Falling Space Objects"*, Western State University International Law Journal, Vol. 1, Issue 1, Spring 1981, s. 58. *"(...) Bu zararın niteliğine gelince, Sözleşmenin 1. madde, (a) bendinde, bunun kişilerin öldürülmesi, yaralanması ya da sağlıklarına zarar verilmesi ile Devletlerin, uluslararası örgütlerin ve gerçek ya da tüzel kişilerin mallarının yokedilmesi ya da bunlara zarar verilmesini kapsadığı bildirilmektedir. Ancak söz konusu hüküm de birtakım belirli zararların adı geçen Sözleşme hükümleri çerçevesine girip girmediği konusunda açıklık getirir nitelikte görünmemektedir. Örneğin, bir uzay aracının yeryüzünde ya da uzayda neden olacağı çevre kirlenmesi sonucu kişilerin sağlıklarına verilecek zararların adı geçen Sözleşme çerçevesinde mi yoksa genel olarak uzaya ilişkin uluslararası sorumluluk kuralları çerçevesinde mi değerlendirilmeleri gerektiği konusu tartışmalara yer verebilecek nitelikte görünmektedir."* **PAZARCI (1981):** s. 246-247.

Söz konusu hüküm çerçevesinde ele alındığında «zarar», yeryüzünde, atmosferde veya Ay ve diğer gökcisimleri dâhil uzayda meydana gelmiş herhangi bir zarar şeklinde gerçekleşebilmektedir.[239]

Öğretide, uzay araçlarının meydana getirdiği zararlar açısından «doğrudan zarar» ve «dolaylı zarar» ayrımına gidildiği görülmektedir.[240] Zararın türüne yönelik yapılan bu ayrım pratikte zararın tazmini ve zararın gerekçelendirilmesi noktasında kolaylık sağlamaktadır.

1. Doğrudan Zarar

«**Doğrudan zarar**» (***direct damage***)[241] ile kastedilen, Sözleşme çerçevesinde açıkça ifade edilen türdeki zararlardır. Sorumluluk Sözleşmesi'ne göre «zarar», insan hayatı kaybı, yaralanmalar ve insan sağlığına verilen diğer zararları veya devlet malları ile tüzel kişiler ve uluslararası örgütlerin mallarının kaybı ile bu mallara verilen zararları ifade etmektedir. Bu bağlamda, doğrudan zarar kapsamında değerlendirilebilecek başlıca hususlar şunlardır:

- Ölüm,
- Yaralanmalar,

---

239 Uzay Antlaşması, madde 7. *"Sözleşme, uzayda uluslararası işbirliğini kuvvetlendirecek prensip ve kuralları ihtiva ettiğinden ilk bakışta uzaydaki askerî faaliyetlerle ilgili görülmeyebilir. Buna rağmen uzay faaliyetlerinden kaynaklanan zararların tanziminde sorumluluk esaslarını düzenlediğinden, bu sorumluluk, askerî faaliyetleri de kapsamaktadır. Sözleşme açık olarak uzaydaki askerî faaliyetlerden bahsetmiyor olmakla birlikte, askerî faaliyetleri açık bir şekilde kapsamı dışında da bırakmamaktadır."* **SORGUCU**, s. 209. Ayrıca bkz.: **BRESSACK**, s. 755.

240 Bkz.: **LEE**, s. 148-150.

241 Kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **GRANT / BARKER**, s. 111.

- İnsan sağlığına verilen diğer zararlar,
- Devlet mallarının kaybı ve bu mallara verilen zararlar,
- Devlete bağlı tüzel kişilerin mallarının kaybı ve bu mallara verilen zararlar,
- Uluslararası örgütlerin mallarının kaybı ve bu mallara verilen zararlar.[242]

2. Dolaylı Zarar

Kısaca, doğrudan gerçekleşmeyen zarara, «**dolaylı zarar**» (***indirect damage***)[243] denilmektedir. Dolaylı zararlar ve bununla ilişkilendirilebilen diğer ekonomik kayıplar (*economic loss*) açısından, Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında giderim yükümlüğünün açıkça amaçlanmadığı savunulmuştur.[244] Diğer taraftan, Sözleşme'nin genelinde ifade edilen

---

[242] Öğretide, ABD'nin genel görüşü ve uygulaması doğrultusunda, nelerin doğrudan zarar kapsamında değerlendirilebileceği şöyle ifade edilmektedir:

- Kişiler açısından meydana gelen yoksun kalınan fiziksel kapasite,
- Kişiler açısından meydana gelen her türlü ağrı ve acı veren durumlar ile fiziksel ve ruhsal bozukluklar,
- Kişiler açısından meydana gelen yaralanmalar ile ilgili mâkul sağlık, hastane ve bakım giderleri,
- Kişiler açısından zarar sonrası meydana gelen küçük düşürülme durumu,
- Kişiler açısından meydana gelen zaman ve kazanç kaybı,
- Gündelik işin sekteye uğramasından kaynaklanan kâr kaybı (*lucrum cessans*),
- Malın yok olması ya da malın kullanılmasında mahrumiyet yaşanması sonucu oluşan kayıplar (buna zarar nedeniyle malın kullanım amacına uygun olmayan bir hâle gelmesi de dâhildir),
- Zarar görmüş mala ilişkin kira kaybı,
- Zarar görmüş malın onarımına ilişkin yapılacak mâkul masraflar,
- Maruz kalınan zararın sonuçlarının azaltılmasına ilişkin yapılan masraflar.

Bkz.: **LEE**, s. 149, dn. 236. ABD uygulamasından anlaşılacağı üzere, manevî zararlar (*moral damages*) da doğrudan zarar kapsamında değerlendirilmektedir.

[243] Kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **GRANT / BARKER**, s. 232.

[244] Müzakereler esnasında Macaristan ve Sovyetler Birliği bu görüşü desteklemiştir. Bkz.: **CHRISTOL, Carl Q.:** *"International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, American Journal of International Law, Vol. 74, Issue 2, April 1980, s. 359.

«uzay aracı tarafından verilen zarar» tabirinden, dolaylı zararların tazmininin de amaçlandığı ileri sürülmüştür.[245] Öğretide baskın görüş olarak, Uzay Antlaşması'nın 7. maddesi ile Sorumluluk Sözleşmesi hükümlerinin yorumu çerçevesinde söz konusu tabirin, doğrudan zararların yanı sıra dolaylı zararların tazminini de kapsaması gerektiği ifade edilmektedir.[246] Bu cihetle, doğrudan zararlar dışında kalan zararlar, dolaylı zarar kapsamında değerlendirilebilecek ve Sözleşme kapsamında bunların tazmini istenebilecektir.

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 1. maddesinde ele alınan «zarar» tanımında sayılanlar arasında ifade edilen «insan sağlığına verilen diğer zararlar» hususunun nasıl yorumlanacağı, sorumlu olacak devletin bu sorumluluğunun hangi kapsamda olacağı ile bu sorumluluk dâhilinde ödeyeceği tazminat açısından büyük önem taşımaktadır.

«İnsan sağlığına verilen diğer zararlar» bağlamında çoğu zaman dolaylı zararların kastedildiği ifade edilmektedir. Bir uzay aracının neden olduğu zarara doğrudan ve yakın etkiyle *(proximate damage)* maruz kalınabileceği gibi, bu zararın uzak etkisine (*remote damage*) de maruz kalınabilir. Her iki durum açısından da insan sağlığı tehlikeye düşebilir.[247] Örneğin, uzay aracının yeryüzüne düşmesi sonrası çevrede oluşacak herhangi bir nükleer

---

[245] Müzakereler esnasında İtalya ve Japonya bu görüşü desteklemiştir. Bkz.: **CHRISTOL (1980-*International Liability*)**, s. 359.

[246] **CHRISTOL (1980-*International Liability*)**, s. 362; **HAANAPPEL, Peter P. C.:** *"Some Observations on the Crash of Cosmos 954"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 148.

[247] **FOSTER, W. F.:** *"The Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, Canadian Yearbook of International Law, Vol. 10, 1972, s. 155.

kirlenme hâlinde, bunun yakın ya da uzak etkisi sonucu, insan sağlığında bozulmalar meydana gelebilecektir.[248]

Son olarak değineceğimiz husus, manevî zararların tazmininin Sözleşme kapsamında talep edilip edilemeyeceğidir. Doğrudan veya dolaylı zararların, yalnızca maddî zararları (*pecuniary damages*) kapsadığı düşünmek, meydana gelen zararların gereği gibi giderilememesine neden olacaktır. Bu bakımdan, Sözleşme'de yer alan «diğer zararlar» ibaresini geniş yorumlamak ve böylece maddî zararlar kadar manevî zararları (*moral damages*) da Sözleşme dâhilinde ele almak, gerek neden-sonuç ilişkisi bakımından gerekse hakkaniyet açısından yerindelik sağlayacaktır.[249]

---

[248] 1978 tarihinde gerçekleşen Sovyetler Birliği yapımı Cosmos 954 adlı uzay aracının karıştığı kazada, Kanada'nın kuzey batı bölgesinde radyoaktif kirlenme meydana gelmiş ve Kanada Hükûmeti Sovyetler Birliği'nden Sorumluluk Sözleşmesi ve Uzay Antlaşması kapsamında 6 milyon dolarlık bir tazminat talebinde bulunmuştur. Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca mala zarar kapsamında telâkki edilen radyoaktif atıklar nedeniyle kullanılamayacak olan bölgelerin eski hâline getirilmesi, bu tazminat talebine dâhil edilmiştir. Sovyetler Birliği ise Mart 1981 tarihinde, Sorumluluk Sözleşmesi hükümlerine binaen Kanada Hükûmetine 3 milyon dolarlık bir tazminat ödemesinde bulunmuştur. Bkz.: **DEMBLING, Paul G.:** *"Cosmos 954 and the Space Treaties"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 133; **LAY**, s. 58 ve s. 58'deki dn.: 13; **BÖCKSTIEGEL, Karl-Heinz:** *"Settlement of Disputes Regarding Space Activities"*, Journal of Space Law, Vol. 21, Issue 1, s. 3; **BRESSACK**, s. 760-763; **KOVUDHIKULRUNGSRI / NAKSEEHARACH**, s. 295-296. Söz konusu kaza hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **GOROVE, Stephen:** *"Cosmos 954 Issues of Law and Policy"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 137-146.

[249] ABD'nin görüşü de bu doğrultudadır. Bkz.: **LEE**, s. 150, dn. 242. Uluslararası Hukuk'ta «manevî zarar» (*moral damage*), bir devletin egemenliğinin ya da saygınlığının zedelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin bir anlaşma yükümlülüğünü ihlâl etmesi sonucu ortada maddesel bir zarar olmasa da sırf ihlâl sebebiyle ihlâl eden devletten beklenen uygun bir parasal cezanın istenmesi, buna örnek olarak gösterilebilir. Benzer şekilde, gerçek kişiler açısından mânen acı ve ızdırap çekilmesi, yaşamdan zevk almayı engelleyecek derecede kapasite kaybının yaşanması gibi durumlar, gerçek kişiler açısından manevî zarar bahsinde düşünülebilir. **LEE**, s. 149.

VII. Nedensellik Bağı

Zarar ile zarar veren olay arasındaki «**nedensellik bağı**» (***lien of causality*** ya da ***causal link***) noktasında, gerek Uzay Antlaşması gerekse Sorumluluk Sözleşmesi'nde özel düzenlemelere **rastlanmamaktadır**. Uzay Antlaşması, Ay ve diğer gökcisimleri dâhil uzaydaki faaliyetlerden ve bunların Antlaşma hükümlere uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini himaye etmekten dolayı Antlaşma'ya taraf olan devletlerin veya uluslararası örgütlerin[250], uluslararası sorumluluğunun bulunduğunu ifade etmiştir. Bahsi geçen sorumluluğun kaynağı olarak ise, bir uzay aracının veya uzay aracını meydana getiren parçaların sebep olduğu zararlar gösterilmiştir.[251] Nedensellik bağı noktasında, Sorumluluk Sözleşmesi'nde ise, bir uzay aracının sebep olduğu zararlar hâlinde uluslararası sorumluluğun doğacağı belirtilerek[252] Sözleşme'de yer alan «uzay aracı» tabirinin, söz konusu aracı oluşturan parçalar ile birlikte, uzay aracını uzaya taşıyan fırlatıcıyı ve bu fırlatıcının parçalarını da içerdiği vurgulanmıştır.[253]

Değinilenlerin dışında, ne Uzay Antlaşması'nda ne de Sorumluluk Sözleşmesi'nde nedensellik bağı ile ilişkilendirilebilecek başkaca bir hükme rastlanmaktadır. Sorumluluk bağlamında genel olarak bakıldığında, uzaya fırlatılan, hâlihazırda hareket eden ya da iniş yapmakta olan uzay araçları veya onun parçaları ile zarar arasında bir nedensellik bağının, zarara uğrayan devletin iç hukuk kuralları uyarınca ispat edilmiş olması, tazminat için hak

---

250 Uzay Antlaşması, madde 6 ve 13.

251 Uzay Antlaşması, madde 13.

252 Sorumluluk Sözleşmesi, madde 2 ve 3 vd..

253 **ÖNEN (1984):** s. 170-171. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1-d.

iddiasında yeterli bir dayanak sayılmaktadır.[254] Diğer bir deyişle, nedensellik bağı noktasında meydana çıkabilecek sorunlara yönelik çözümler için devletlerin kendi iç hukuk kurallarına (millî mevzuata) bakılacak ve Devletler Özel Hukuku kurallarına göre saptanacak iç hukuk hükümlerine başvurulacaktır.[255] Meydana gelen zarar ile nedensellik bağı arasındaki ilişkinin kurulmasında zarar gören devletin iç hukuk kurallarına başvurulmasının pratikteki amacı, zarar gören devletin, oluşan zararın tazminine ilişkin talepte bulunabilmesinin kolaylaştırılması ve böylece zararın rahat şekilde tazmin edilebilmesidir. Kaldı ki, zarar veren devletin iç hukuk kurallarına göre zararın ve nedensellik bağının ispatına gidilmesi şeklindeki aksi bir durum, zaten zarara uğramakla olumsuz bir hâl ile karşılaşan devletin, bu hâline ek bir külfet getirecektir. Bu ise, hukukun genel mantığı ile bağdaşmamaktadır.

VIII. Tazminat

Sorumluluk dendiğinde, ortaya çıkabilecek bir zarar ve bu zararın nasıl tazmin edileceği sorusu akla gelmektedir. Uzay Antlaşması'na bakıldığında, uzay araçları tarafından verilen zararlardan dolayı devletin sorumluluğu noktasında genel düzenlemelere gidildiği

---

[254] Uzay Antlaşması'nın yapılmasından çok önce yazdığı eserinde Seha L. Meray, bu hususu dile getirmiştir. Bkz.: **MERAY (1964):** s. 266-267.

[255] Oluşan zararın, bir uzay aracından ileri gelip gelmediği ya da uzay faaliyetlerinden veya bu faaliyetlerin Uluslararası Hukuk kurallarına uygunluğunun denetiminden kaynaklanıp kaynaklanmadığı noktasında, durum, uygulanacak millî mevzuata (iç hukuk hükümlerine) göre belirlenecektir. Bkz.: **ÖNEN (1984):** s. 171. Sorumluluk konusunda öğretide genel olarak kabul edilen görüş, «Uygun Nedensellik Bağı Teorisi»dir ve Türk Hukukunda «uygun nedensellik bağı» kavramı uygulanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **EREN, Fikret:** Sorumluluk Hukuku Bakımından Uygun İlliyet Bağı Teorisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 361, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.

görülmektedir. Bu yüzden, «**tazminat**» (***compensation***) konusunda ayrıntılı düzenlemeler içeren Sorumluluk Sözleşmesi'ne başvurmak gerekmektedir.[256]

Sorumluluk Sözleşmesi'nin tazminat taleplerine ilişkin hükümleri incelendiğinde, bu hükümleri şu ayrıma tâbi tutarak sınıflandırmak konu açısından faydalı olacaktır. Buna göre:

- *Tazminat talebinde bulunma yetkisine sahip olanlar,*
- *Tazminat talebinin muhatabı,*
- *Tazminat talebinin usûlü,*
- *Tazminat miktarının belirlenmesi*
- *Tazminatın türü ve ödeme şekli.*

A. Tazminat Talebinde Bulunma Yetkisine Sahip Olanlar

Sorumluluk Sözleşmesi'ndeki tazminat talebine ilişkin hükümlere bakıldığında, zarara yönelik talepte bulunabilecekler açısından Sözleşme'nin 8 ve 22. maddelerinde detaylı düzenlemelere yer verilmektedir.

Sözleşme'nin 8. maddesine göre:

> "**(1)** Zarara uğrayan veya gerçek veya tüzel kişileri zarar gören bir Devlet, bu zarardan dolayı Fırlatan Devlete tazminat talebinde bulunabilir.
>
> **(2)** Eğer uyrukluğunda bulundukları Devlet tazminat talebinde bulunmazsa, başka bir Devlet, topraklarında bulunan gerçek ve tüzel kişilerin gördükleri zarar nedeniyle, Fırlatan Devletten tazminat talebinde bulunabilir.

[256] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 7, 8 ve 22.

> **(3)** Eğer ne uyrukluğunda bulundukları Devlet ne de toprakları üzerinde zarar meydana gelen Devlet tazminat talebinde bulunmaz veya bu yöndeki talebini belirten bir bildirimde bulunmazsa, başka bir Devlet, toprakları üzerinde devamlı oturan kişilerin uğradıkları zarar nedeniyle Fırlatan Devletten tazminat talebinde bulunabilir.**"**

Sözleşme'nin 22. maddesinin IV. fıkrasına göre ise:

> **"(4)** (...) bir uluslararası örgütün uğradığı zararın bu Sözleşme hükümlerine göre tazmin edilmesi için yapılacak talebin, bu Sözleşme'ye taraf olan uluslararası örgüte üye bir Devlet tarafından yapılması gerekir.**"**

İlgili madde hükümlerinden açıkça görüleceği üzere, Sorumluluk Sözleşmesi'ne göre tazminat talebinde bulunma yetkisi, yalnızca ***devletlere*** hasredilmiş bir yetkidir.[257] Dolayısıyla, bu noktada, uzay araçlarından doğan zararın kime verildiği önem arz **etmeyecektir**. Diğer bir deyişle, herhangi bir devletin, herhangi bir uluslararası örgütün ya da herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin uğradığı zarara yönelik olarak gerçekleştirilecek tüm talepler, mutlaka bir devlet tarafından öne sürülecektir.[258]

Hem Uzay Antlaşması hem de Sorumluluk Sözleşmesi, zarara uğrayanlar açısından da birtakım şartların varlığına gereksinim duymaktadır. Bu şartlar, Antlaşma veya Sözleşme'ye binaen mevcut zararlarının giderilmesini talep edebilmeyi sağlayan şartlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden, zarara uğrayanlar bu şartlara sahip değil iseler, Antlaşma

---

[257] Sorumluluk Sözleşmesi'nin 8. maddesinin II ve III. fıkrasında yer alan düzenlemelerde, zarar gören devletin yanı sıra Sözleşme'ye taraf diğer bazı devletlerin de söz konusu fıkralarda zikredilen durumlar karşısında fırlatan devlete karşı başvurma olanağı öngörülmüştür. Böylece, talepte bulunma ehliyetinin genişletildiği görülmektedir.

[258] **ÖNEN (1984):** s. 181.

veya Sözleşme'ye binaen herhangi bir talepte bulunamayacaklar ve fakat bazı başka kurallara binaen[259] zararlarının tazminini isteyebileceklerdir.[260]

Uzay Antlaşması'na göre, meydana gelmiş bir zarardan söz edilebilmesi ve «**zarar gören**» (*claimant State*) sıfatının kazanılabilmesi için, Antlaşma'ya taraf bir diğer devlete veya bu diğer devlet tâbiiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilere verilmiş bir zararın söz konusu olması gerekmektedir. Bahsi geçen bu ilke, Uzay Antlaşması'nın 7. maddesinde ifadesini bulmuştur. Aynı ilke, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 7. maddesinde daha açık bir dille ifade edilmektedir. İlgili maddeye göre:

> "Fırlatan Devletin uzay aracının sebep olduğu zararlarda, işbu Sözleşme hükümleri,
>
> **a)** Fırlatan Devletin vatandaşlarına uygulanmayacaktır;
>
> **b)** Fırlatma anından sonra veya uzay aracının düşmesine kadar olan zaman içerisinde uzay aracının çalıştırılması işlemlerine katılan yabancı ülke vatandaşlarına veya Fırlatan Devletin daveti üzerine, uzay aracının fırlatılması ve geri dönmesine tahsis edilen alanın çok yakınında bulunan yabancı ülke vatandaşlarına uygulanmaz."

Bahsi geçen hükümde, tazminata ilişkin olarak zarara uğrayanlar açısından **talepte bulunulamayacak durumlar** düzenlenmiştir. Böylece, meydana gelen zararlar için Sözleşme'ye dayanarak herhangi bir tazminat talebinin ileri sürülemeyeceği ifade

[259] Devletler Özel Hukukuna göre saptanacak iç hukuka (millî mevzuat) göre veya Sorumluluk Sözleşmesi'nin 23. maddesinde saklı tutulan diğer uluslararası anlaşmaların hükümlerine göre, oluşan zararlar giderilebilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **ÖNEN (1984):** s. 170, dn. 9.

[260] **ÖNEN (1984):** s. 169-170.

edilmiştir.[261] İlgili hükümde, Sözleşme'nin kendileri bakımından uygulanamayacağı dile getirilenler şu şekilde belirlenmiştir:

- Fırlatan devletin vatandaşları,
- Uzay aracının çalıştırılması işlemlerine katılan yabancı devlet vatandaşları,
- Fırlatan devletin daveti üzerine orada bulunan yabancı devlet vatandaşları.[262]

Yukarıda sayılanların, tazminat talebi dışında tutulmasının nedeni, bunların aynı Sözleşme'nin 1. maddesinde tanımlanan «**fırlatan devlet**» kapsamında mütalâa ediliyor olmasıdır.[263] Unutulmamalıdır ki, Sözleşme hükümlerinin kendileri bakımından uygulanamayacağı dile getirilenler, meydana gelen zarar bakımından fırlatan devletin iç hukuk yollarına başvurabilecekler ve konuya ilişkin tazminat taleplerini dile getirebileceklerdir.[264]

---

[261] **LEE**, s. 106; **ÖNEN (1984):** s. 182.

[262] Sorumluluk Sözleşmesi, fırlatan devletin vatandaşları hakkında veya fırlatma faaliyetine katılım için davet edilen yabancı devlet vatandaşları hakkında meydana gelen bir zarar hâlinde ne olacağını, kendi çerçevesinde değerlendirmeyerek bu durumu, kapsam dışı bırakmaktadır. Dolayısıyla böylesi durumlarda, fırlatan devletin iç hukukuna göre zarara uğrayanların mağduriyetleri giderilebilecektir. Bkz.: **LEE**, s. 106. Konu hakkında ayrıca bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 11.

[263] Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1/c.

[264] Sorumluluk Sözleşmesi dışında başvurulabilecek diğer yollar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 11. Örneğin, ABD'de doğrudan devlet eliyle veya ABD'deki herhangi bir özel teşebbüs ya da kuruluş eliyle uzaya gönderilen araçlardan doğacak bir zararda, **Haksız Fiil Taleplerine İlişkin Federal Yasa** (***Federal Tort Claims Act***) uygulanmaktadır. Eğer zarar, ABD'deki özel teşebbüs kanalıyla gönderilen araçlardan oluşmuşsa, ABD Hükûmeti, zararın tazminine ilişkin olarak öncelikle söz konusu teşebbüse ya da kuruluşa başvurmaktadır. Fakat bu durum, ABD'nin uzay faaliyetleri kapsamında fırlattığı araçlardan kaynaklanan ve yabancı bir devlette meydana gelen zararlar açısından Uluslararası Uzay Hukuku'na ilişkin fırlatan devlet sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Bu durum, uzay faaliyetlerinde bulunan diğer devletler için de geçerlidir. Bkz.: **LAY**, s. 55.

B. Tazminat Talebinin Muhatabı

«**Tazminat talebinin muhatabı**» ile kastedilen, tazminat talebinin ***kime*** yöneltileceğidir. Sorumluluk Sözleşmesi'nin 8. maddesinde bu konu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Maddeye göre:

> "**(1)** Zarara uğrayan veya gerçek veya tüzel kişileri zarar gören bir Devlet, bu zarardan dolayı Fırlatan Devlete tazminat talebinde bulunabilir.
>
> **(2)** Eğer uyrukluğunda bulundukları Devlet tazminat talebinde bulunmazsa, başka bir Devlet, topraklarında bulunan gerçek ve tüzel kişilerin gördükleri zarar nedeniyle, Fırlatan Devletten tazminat talebinde bulunabilir.
>
> **(3)** Eğer ne uyrukluğunda bulundukları Devlet ne de toprakları üzerinde zarar meydana gelen Devlet tazminat talebinde bulunmaz veya bu yöndeki talebini belirten bir bildirimde bulunmazsa, başka bir Devlet, toprakları üzerinde devamlı oturan kişilerin uğradıkları zarar nedeniyle Fırlatan Devletten tazminat talebinde bulunabilir."

Maddede görüldüğü üzere, tazminat talepleri, uzay aracını fırlatan devlete yapılacaktır.[265]

Uzay faaliyetleri sonucu meydana gelen zararın bir uluslararası örgüt tarafından verilmesi durumu ise, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 22. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddenin III. fıkrasına göre:

> "**(3)** Bir uluslararası örgütün, bu Sözleşme hükümleri çerçevesinde zarardan sorumlu olması hâlinde, bu örgüt ve örgütün bu Sözleşme'ye taraf olan üyeleri müştereken ve müteselsilen sorumludurlar. Ancak,
>
> **a-** Böyle bir zarardan doğan tazminat talepleri ilk önce uluslararası örgüte sunulmalıdır.
>
> **b-** Uluslararası örgütün, bu tür bir zarara karşılık olarak, belirlenen veya kararlaştırılan tazminat miktarını altı ay içerisinde ödememesi hâlinde, Talep Eden Devlet, bu miktarın ödenmesi

[265] Ayrıca bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 7, 9 vd..

için, bu Sözleşme'ye taraf Devletlerin sorumluluğunu öne sürebilir.**"**

Bu hükme göre, bir uluslararası örgütün gerçekleştirdiği uzay faaliyetleri dolayısıyla zarar gören devlet, öncelikle bu zararı veren uluslararası örgüte karşı tazminat talebinde bulunacaktır. Eğer bu uluslararası örgüt, zarara karşılık belirlenen veya kararlaştırılan tazminat miktarını «**altı ay**» içerisinde ödemez ise, talepte bulunan devlet, bu miktarın ödenmesi için söz konusu uluslararası örgüte üye olan Sözleşme'ye taraf devletlere karşı, konuya ilişkin talepte bulunabilir. Çünkü Sorumluluk Sözleşmesi'ne göre, uluslararası örgütün Sözleşme'ye taraf olan üyeleri, uluslararası örgütün uzay araçlarının verdiği zararlardan dolayı müştereken ve müteselsilen sorumludurlar.[266]

C. Tazminat Talebinin Usûlü

Tazminat talebinin nasıl yapılacağına ilişkin olarak Uzay Antlaşması'nda bir hükme **rastlanmamaktadır**. Sorumluluk Sözleşmesi'ne bakıldığında ise konu hakkında ayrıntılı düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Uzay araçlarının sebep olduğu zararlardan kaynaklanan tazminat talepleri hakkında Sözleşme'de, (**1**) ***Diplomatik yol*** ve (**2**) ***Talep Komisyonu'na müracaat yolu*** olmak üzere iki ayrı yöntem belirlenmiştir.[267] Bununla birlikte, yine Sözleşme'de, söz konusu yöntemlere başvurmaya ilişkin düzenlemelerin,

[266] Bkz.: **LAY**, s. 57.

[267] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 9 ve 14.

fırlatan devletin yargı organlarına veya idarî otoritelerine karşı gerçekleştirilecek talepleri **engellemediği** de ifade edilmiştir.[268]

1. Diplomatik Yol

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 9. maddesine göre:

> "Fırlatan Devletten tazminat talebi, diplomatik kanallardan yapılacaktır. Fırlatan ilgili Devletle diplomatik ilişkisi bulunmayan her Devlet, bir üçüncü Devlete, tazminat talebinde bulunması ve Fırlatan Devlet nezdinde bu Sözleşme'den doğan menfaatlerini koruması için talepte bulunabilir. Talep eden Devlet, kendisinin ve Fırlatan Devletin, Birleşmiş Milletler üyesi olmaları kaydıyla, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile de talepte bulunabilir."

Maddede görüldüğü üzere, uzay araçları tarafından verilen zararlardan dolayı ileri sürülecek tazminat talebi, fırlatan devlete karşı diplomatik yollar (*diplomatic channels*) kullanılarak yapılacaktır.[269] Eğer zarar gören devlet ile fırlatan devlet (zarar veren devlet) arasında doğrudan bir diplomatik ilişki mevcut değilse, zarar gören devlet, oluşan zarar hakkında bir tazminat talebinde bulunulması ve fırlatan devlet nezdinde Sözleşme'den doğan menfaatlerinin korunabilmesi amacıyla Sözleşme'ye taraf diğer bir devletten konuya ilişkin olarak kendi adına bir talepte bulunulmasını isteyebilecektir.[270] Yine aynı maddeye göre, zarar gören devlet, kendisinin ve fırlatan devletin Birleşmiş Milletler üyesi olmaları

---

[268] **ÖNEN (1984):** s. 183. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 11/II-ilk cümle.

[269] Ayrıca bkz.: **BRESSACK**, s. 756-758.

[270] Bahsi geçen bu talep, tazminat talebinin bizâtihî kendisi için gerçekleştirilen ikinci bir taleptir ve bir nevi «öntalep» ya da «talep için istem» olarak anlaşılabilir.

koşuluyla, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile de zikredilen talepte bulunabilecektir.

2. Zararın Tazminine Yönelik Olarak Kurulacak Talep Komisyonu

Sorumluluk Sözleşmesi'ne bakıldığında, meydana gelen zararın tazminine yönelik olarak gerekli işlemlerin yürütülmesini sağlayacak bir komisyonun kurulması öngörülmektedir. Diğer bir deyişle, uzay araçlarının verdikleri zararlardan doğan tazminat taleplerinin diplomatik görüşmeler yoluyla sonuca **bağlanamaması** durumlarında, uyuşmazlıkların çözümünde yardımcı olacak bir komisyonun teşekkül ettirilmesi istenmektedir. Sözleşme'ye binaen kurulacak olan bu komisyon, «**Talep Komisyonu**» (***Claims Commission***) olarak adlandırılabilir.[271]

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 14. maddesine göre:

> "Eğer Talep Eden Devletin Fırlatan Devlete, talebine dayanak oluşturan belgeleri sunduğunu bildirdiği tarihten itibaren bir yıl içinde 9. madde uyarınca tazminat talebi diplomatik görüşmeler yolu ile bir sonuca bağlanmazsa, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, ilgili taraflar Talep Komisyonu kurarlar."

Sözleşme'nin 15 ilâ 20. maddeleri, Talep Komisyon'u hakkında ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Bunlar arasında, söz konusu Komisyon'un nasıl teşekkül edeceği, çalışma usûlü, hangi tür yetkilere sahip olduğu, kararlarının niteliği, fırlatan devletin ya da talepte bulunan devletin birden çok olması durumunda Komisyon'un

[271] Konu hakkında bkz.: **BRESSACK**, s. 756-758.

genişletilemeyeceği ve çözüm için yürütülen çalışmalar esnasında oluşabilecek masraflarının taraflar arasında eşit olarak dağıtılacağı gibi pek çok hüküm yer almaktadır.

a. Talep Komisyonu'nun Oluşumu ve Yapısı

Talep Komisyon'u, bir üyesi talep eden devlet tarafından, bir üyesi fırlatan devlet tarafından ve başkan olacak üçüncü üyesi de her iki tarafın ortak kararı ile belirlenmek suretiyle toplamda üç üyeden oluşmaktadır. Sorumluluk Sözleşmesi'ne göre, Talep Komisyonu'nun kurulmasına ilişkin talebin yapılmasından itibaren **iki aylık** süre zarfında, her iki taraf, üye belirleme işlemini gerçekleştirmelidir.[272] Eğer taraflardan biri, öngörülen süre içinde üye belirleme işlemini gerçekleştirmez ise, diğer tarafın talebi ile başkan, tek başına Talep Komisyonu'nu oluşturur.[273] Herhangi bir nedenle Komisyon üyeliklerinde boşalma olması durumunda, yeni üyelerin belirlenebilmesi için başlangıçta izlenen usûl aynen takip edilerek meydana gelen boşluklar doldurulacaktır.[274]

Sözleşme'ye göre, Komisyon'un kurulması talebi üzerinden **dört aylık** süre içerisinde, Komisyon'a bir başkan seçilecektir. Eğer seçilecek başkan hususunda taraflar arasında bir uyuşma sağlanamaz ise, taraflardan biri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden **iki aylık** ek süre talep ederek yine bu süre içerisinde bir başkanın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından tâyin edilmesini isteyebilecektir.[275]

---

[272] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 15/I.

[273] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 16/I.

[274] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 16/II.

[275] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 15/II.

Sözleşme'ye göre, Talep Komisyonu'nun teşekkül yapısı, iki veya daha çok sayıda talep eden devletin veya iki veya daha çok fırlatan devletin Komisyon önündeki bir işleme birlikte taraf olması nedeniyle **genişletilemeyecektir**. Böyle bir işleme taraf olan talep eden devletler, talep eden tek bir devletin olması durumundaki aynı şekil ve şartlarda, ortaklaşa olarak bir Komisyon üyesi tâyin edeceklerdir. Eğer böyle bir prosedüre iki veya daha çok sayıda fırlatan devlet taraf olmuş ise, bu devletler, ortaklaşa olarak aynı yöntemle bir Komisyon üyesi tâyin edeceklerdir. Eğer talep eden veya fırlatan devletler öngörülen süre içerisinde bu tâyini gerçekleştirmez ise, Komisyon Başkanı, tek başına Komisyon'u oluşturma yetkisine sahip olacaktır.[276]

b. Talep Komisyonu'nun Vereceği Karar

Sorumluluk Sözleşmesi'ne göre, Komisyon, kendi usûl kurallarını ve uygulayacağı yöntemi kendisi belirleyecektir.[277] Bunun gibi, Komisyon, durumla ilişkili diğer tüm idarî konularda[278] da gündem belirleme ve karar verme yetkisine sahip olacaktır.[279]

Sözleşme'ye göre, Komisyon, gerçekleştirilen tazminat talebinin haklı olup olmadığına karar verecektir. Eğer Komisyon, talebin haklılığına ilişkin bir karar verirse, bu kararına binaen, talebe konu olan tazminatın miktarı hakkında da karar verecektir.[280]

---

[276] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 17.

[277] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 16/III.

[278] Örneğin, toplanma yerlerinin kararlaştırılması.

[279] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 16/IV. Ayrıca bkz.: **BÖCKSTIEGEL**, s. 2-3.

[280] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 18.

Komisyon'un bütün karar ve hükümleri, kural olarak, **oyçokluğu** ile alınacaktır. Bu durumun tek istisnası ise, Komisyon'un tek üye ile karar verdiği durumlardır.[281]

Komisyon'un kararları, taraflar açısından nihaî ve de bağlayıcıdır. Fakat taraflar bunun aksini öngörebilir. Tarafların aksini kararlaştırdıkları böylesi durumlarda Komisyon, tarafların iyiniyetle göz önünde bulundurması gereken tavsiye niteliğinde bir karara (*recommendatory award*) hükmedecektir.[282] Komisyon verdiği kararın veya belirlediği tazminat miktarının gerekçelerini ilgili hükümde belirterek bunları taraflara bildirecektir.[283]

Komisyon, mümkün olan en kısa sürede kararını veya tazminat hükmünü vermekle yükümlüdür. Sözleşme'ye göre, Komisyon'un kararını verme süresi, Komisyon'un kuruluşundan itibaren geçen **bir yıllık** süreyi **aşamayacaktır**. Bunun yanı sıra, Komisyon, gerekli gördüğü takdirde bu süreyi uzatabilme imkânına sahiptir.[284]

Komisyon verdiği kararın veya tazminat hükmünün onaylı birer örneğini tarafların her birine ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne vermekle yükümlüdür. Bununla birlikte, Komisyon, söz konusu kararı veya tazminat hükmünü kamuya da açıklayacaktır.[285]

---

[281] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 16/V.

[282] **LEE**, s. 106-107.

[283] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 19/II. Ayrıca bkz.: **BÖCKSTIEGEL**, s. 3.

[284] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 19/III.

[285] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 19/IV.

c. Zararın Belirlenmesi ve Tazminat Miktarının Hesaplanması

Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde tazminat talebinin haklılığına ilişkin karar verme yetkisi ile gereken hâllerde tazminat miktarı üzerinde karar verme yetkisi, Talep Komisyonu'na tanınmıştır.[286]

Sözleşme'ye göre, fırlatan devletin zarar için ödemek zorunda olacağı tazminat miktarı, zarar gören gerçek veya tüzel kişilerin, devlet veya uluslararası örgütlerin, eğer zarar meydana gelmeseydi elde edebilecekleri çıkarları ihya edecek şekilde, Uluslararası Hukuk ile adalet ve hakkaniyet ilkelerine (*international law and the principles of justice and equity*) uygun olarak tespit edilecektir.[287] Diğer bir deyişle, zararın hesaplanması, hak ve adalet ilkeleri gözetilerek zarardan önce var olan durumun tahsisi (*restoration*) amacıyla yapılmaktadır. Bu durum, yalnızca parasal tazminat hâllerinde söz konusudur.[288] Böylesi bir çözüm yolu, ne fırlatan devletin millî hukukuna ne de zararın meydana geldiği devletin millî hukukuna bağlı olarak gerçekleşmektedir.[289]

Sözleşme çerçevesinde, oluşan zarara yönelik ödenecek tazminat miktarının meblâğının hangi limitte olacağı sorusu akla gelebilmektedir. Bu hususta, Sözleşme kapsamında herhangi bir miktar sınırlamasına **gidilmemiştir**.[290]

---

[286] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 18.

[287] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 12 ve 19/I.

[288] **BROWNLIE, Ian:** Principles of Public International Law, Third Edition, Clarendon Press, Oxford, UK, 1979, s. 457-464'ten nakleden **LAY**, s. 58, dn.: 14.

[289] **LAY**, s. 58.

[290] **LEE**, s. 106. Oysa ki, 1976 Tarihli Deniz Hukuku Talepleri İçin Sorumluluğun Sınırlandırılması Sözleşmesi (*1976 Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims*) ile 1929 Tarihli Taşıyıcının Sorumluluğu Çerçevesinde Hava Yoluyla Uluslararası Taşımacılığa İlişkin Belirli Kuralların Birleştirilmesine Dair Varşova Sözleşmesi'nde (*1929 Warsaw Convention for the Unification of Certain*

Uzay araçlarının verdikleri zararların giderilmesi için ödenecek tazminat miktarının belirlenmesinde yol gösterici bir ilke niteliğinde olan Sözleşme'nin 12. maddesinin yanı sıra, 4. maddenin II. fıkrası ve 5. maddenin II. fıkrasında, belirlenen tazminat miktarının, sonradan müşerek ve müteselsil sorumlular arasında paylaştırılmasına ilişkin iki hüküm daha yer almaktadır. Bunlardan ilk hüküm, **(1)** iki ayrı fırlatan devletin uzay araçlarının çarpışması sonucu üçüncü bir devlete zarar verilmesi durumunda hükmolunacak tazminat miktarının, müşterek ve müteselsil sorumlu olan iki fırlatan devlet arasında ***kusurları oranında paylaşılacağını*** öngörmektedir. Eğer meydana gelen olay açısından kusur oranlarının belirlenmesi mümkün değil ise, kusurun ***eşit oranda*** yüklenileceği ilgili hükümde ifade edilmiştir. Bahsi geçen ikinci hüküm ise, **(2)** uzay aracını ortaklaşa fırlatan devletlerin verilen zararlardan ötürü müşerek ve müteselsilen sorumlu olduklarını ve söz konusu devletlerin, oluşan malî yükün (tazminat) kendi aralarında paylaşımına yönelik anlaşmalar yapabileceğini öngörmektedir. Diğer taraftan, söz konusu her iki hüküm bakımından, Sözleşme uyarınca müşerek ve müteselsil sorumlular arasındaki anlaşmaya dayanan böyle bir «**paylaştırma**» (***apportionment***) durumunun zarar gören açısından bir sonuç doğurmayacağı belirtilmiş ve böylece zarar görenin, müşerek ve müteselsil sorumluluğun bir gereği olarak, sorumlulardan herhangi birine özgürce müracaat ederek zararının tamamını talep edebileceği özellikle **vurgulanmıştır**. Sözleşme'nin 4. maddesinin II. fıkrasında öngörülen «**paylaştırma**» ile 5. maddesinin II. fıkrasında öngörülen «**paylaştırma**

Rules Relating to International Carriage by Air) bu durumdan farklı hükümlere yer verilmiştir. Bkz.: **LEE**, s. 106, dn. 74.

anlaşması»nın söz konusu olduğu durumlarda, müşerek ve müteselsil sorumlular arasında rücû ilişkisinin doğması gündeme gelecektir.[291]

Ç. Tazminatın Türü ve Ödeme Şekli

Sorumluluk Sözleşmesi'nin 13. maddesine göre:

> **"**Talep Eden Devlet ile bu Sözleşme dolayısıyla tazminat ödemek zorunda olan Devletin başka bir tazminat biçimi kararlaştırmadıkları hâllerde, tazminat tutarı, Talep Eden Devletin parasıyla veya bu Devletin talebi üzerine, tazminatı ödemek zorunda olan devletin parasıyla ödenir.**"**

Sözleşme hükmünden çıkan anlama göre, uzay araçlarının verdikleri zararların tazmininde, para dışında diğer başka giderim şekilleri de olası görünmektedir. Dolayısıyla, taraflar, bir başka giderim şeklini kendi aralarında belirleyebilirler.[292]

Tazminatın para dışındaki diğer giderim şekilleri ile ödenmesi taraflar arasında **açıkça kararlaştırılmamış** ise, söz konusu ödeme, kural olarak, para ile yapılacaktır. Sözleşme hükmüne göre, gerçekleştirilecek para ödemesi ya zararının karşılanmasını talep eden devletin[293] para birimi ile (*the currency of the claimant State*) ya da zararın tazmininin

---

[291] **ÖNEN (1984):** s. 188.

[292] Örneğin, aynî tazminat olarak ya da kısmen aynî kısmen nakdî tazminat olarak.

[293] Diğer bir deyişle, «zarar gören devlet».

kendisinden talep edildiği devletin[294] para birimi ile (*the currency of the State from which compensation is due*) yapılacaktır.[295]

D. Rücû Hakkı

Yukarıda bahsi geçen üç değişik müşterek ve müteselsil sorumluluk durumlarından, uzay aracının ilgili devletlerce ortak fırlatılması durumunda, meydana gelen zarara ilişkin ödemede bulunan Sözleşme'ye taraf fırlatan devletin, ortak fırlatmaya katılan diğer Sözleşme'ye taraf fırlatan devletlere yönelik «**rücû hakkı**»nın (***the right to recourse***) söz konusu olduğu, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 5. maddesinin II. fıkrasının ilk cümlesinde (*the right to present a claim for indemnification to other participants*) ifade edilmiştir.[296] İlgili hükme göre:

> "Zararı tazmin eden bir Fırlatan Devletin, ortak fırlatmada yer alan diğer katılımcı Devletlere karşı rücû hakkı vardır."

Zikredilen hükme karşın, yukarıda değinilen diğer iki müşterek ve müteselsil sorumluluk durumlarında ise böylesi bir rücû hakkından **bahsedilmemiştir**. Daha açık ifadesiyle, uluslararası örgüt ile bu örgüte üye olan devlet arasında bir rücû ilişkisinin Sözleşme bakımından bahse konu **olmadığı** görülmektedir. Aynı şekilde, uzay araçlarının

---

[294] Diğer bir deyişle, «zarar veren devlet».

[295] Böylesi bir belirlemenin yapılamadığı ya da üzerinde anlaşmaya varılamadığı durumlarda ise, nakdî tazminat ve bunun ödeneceği para birimi konusunda bazı sorunların yaşanabileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bkz.: **ÖNEN (1984):** s. 189.

[296] **ÖNEN (1984):** s. 179.

çarpışması sonucunda fırlatan devletler açısından doğan müşterek ve müteselsil sorumluluk konusunda da, yalnızca zararın ilk iki devlet arasında ve kusurları oranında paylaştırılacağı öngörülmüş ve fakat, her bir devletin hangi oranda kusurlu olduğunun belirlenme olanağı bulunmayan hâllerde ise, tazminat yükünün, bu iki devlet arasında eşit şekilde paylaştırılacağı[297] Sözleşme'de ifade edilmiştir.[298] Diğer taraftan, uzay araçlarının çarpışmaları hâllerinde meydana gelen zararların tazminine ilişkin sorumlular arasında vuku bulan *zarar miktarının paylaştırılması* hususunun, zarara uğrayan tarafından, zararının tamamının tazminine ilişkin olarak müşterek ve müteselsil sorumlulardan herhangi birine başvurup zararının tazminini elde etmesini engellemeyeceği de, özellikle belirtilmiştir.[299]

Söz konusu iki hüküm beraber değerlendirildiğinde, Sözleşme'nin 4. maddesinde öngörülen müşterek ve müteselsil sorumluluk durumunda da bir rücû ilişkisinin bulunduğu ifade edilmelidir. Ancak, söz konusu iki hüküm, Sözleşme'nin 22. maddesi ile beraber düşünüldüğünde, bir uluslararası örgüt ile bu örgüte üye devlet arasında herhangi bir rücû ilişkisinin varlığı noktasında ve dolayısıyla da rücû hakkının olduğu konusunda açık bir sonuca ulaşmak zor görünmektedir. Bunun nedeni, Sorumluluk Sözleşmesi bağlamında yer verilen «uluslararası örgütün sorumluluğu» müessesesinin, örgüte üye devletlerin sorumluluğuna ek bir sorumluluk niteliğinde kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla, böylesi bir durum söz konusu olduğunda, zararı ödeyen üye devletin, esas sorumlu konumda bulunan uluslararası örgüte karşı zararın tazmini noktasında rücû

[297] Diğer bir deyişle, zararın eşit paylaşımı ilkesi.

[298] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/II.

[299] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 4/II-ikinci cümle.

hakkının bulunduğunu; buna nazaran, zararı ödeyen uluslararası örgütün ise, üye devletlere karşı zararın tazmini noktasında bir rücû hakkının bulunmayacağının kabulü gerekecektir.[300]

Bu başlık altında son olarak, özel teşebbüsler tarafından gerçekleştirilen fırlatmaların doğuracağı sorumluluğa ve aradaki rücû ilişkisine da değinmek gerekmektedir. Sorumluluğa ilişkin kuralları belirleme noktasında devletlerin kendi millî hukuklarında sergiledikleri tutum, Uluslararası Teamül Hukuku dâhilinde sorumluluğun billurlaştırılmasını ve tazminat miktarı bakımından kıymet takdirinin yapılmasını, bir devlet pratiği olarak yansıtmaktadır. Bu açıdan bazı devletler, özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilen uzay faaliyetleri hakkında iç hukuklarında mevzuatlar oluşturmuştur. Devletler, iç hukuklarında yer alan bu mevzuatlar vasıtasıyla Uzay Antlaşması ve Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde doğan sorumluluklarını, uzay aracının fırlatılmasını sağlayan özel teşebbüse nakletmiştir.[301]

Özel teşebbüs tarafından gerçekleştirilen ve devletin doğrudan doğruya müdahil olmadığı bir fırlatma sonucu üçüncü bir devlette bir zarar meydana geldiğinde, kendi ülkesinden bu fırlatmanın gerçekleştirildiği devlet, zararın tazmin edilmesi noktasında Uzay Antlaşması ile Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında sorumlu olacaktır. Çünkü söz konusu anlaşmalarda, kendi ülkesinden fırlatma eyleminin gerçekleştirildiği devletin (ki bu da fırlatan devlettir) mutlak sorumlu olacağı belirtilmiştir. Böylesi bir sorumluluğun söz konusu olabilmesi için zarar gören devletin, zarar ile bu zararı meydana getiren uzay aracının

[300] **ÖNEN (1984):** s. 179-180.

[301] **LEE**, s. 107 ve ayrıca dn. 79-80. Örneğin, ABD, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Brezilya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hollanda, İsveç, Japonya, Norveç, Rusya ve Ukrayna gibi devletler.

kimliği dışında herhangi bir belirlemede bulunmasına da gerek olmayacaktır. Bunun sonucunda, zarar gören devlet (*claimant State*), oluşan bu zarara ilişkin yapacağı tazminat talebini, doğrudan doğruya özel teşebbüse yöneltemeyecek; bunu, zarar veren taraf olarak fırlatan devlete (*respondent State*) yöneltecektir. Zararı tazmin eden fırlatan devlet ise, ödemiş olduğu bu tazminatı, kendi iç hukukuna göre, fırlatma işleminin esas gerçekleştiricisi olan özel teşebbüse rücû edebilecektir.[302]

E. Talepte Bulunma Süresi ve Talep Hakkının Kaybedilmesi

Sorumluluk Sözleşmesi'nde, uzay araçları tarafından verilen zararlardan dolayı devletin sorumluluğuna Sözleşme kapsamında gidilebilmesi için bazı süreler öngörülmüştür. Söz konusu süreler, tazminat talebinin diplomatik yoldan yapılması hususunda ele alınmıştır. Sözleşme'nin 10. maddesinin I ve II. fıkralarına göre:

> "**(1)** Fırlatan Devletten, tazminat talebi zararın meydana gelmesinden veya sorumlu olan Fırlatan Devletin belirlenmesinden itibaren bir yıl içinde yapılabilir.
>
> **(2)** Eğer bir Devlet, zararın meydana geldiğinden haberdar değilse veya sorumlu Fırlatan Devleti tespit edememişse, söz konusu fiilleri öğrendiği tarihten itibaren bir yıl içinde talebi kabul olunur. Ancak, hiçbir durumda, bu süre, söz konusu Devletin gerekli özeni göstermesi hâlinde fiillerden haberdar olabileceği tarihten itibaren bir yılı geçemez."

[302] **LAY**, s. 60.

Maddede zikredilen süreler, talepte bulunma hakkının kaybedilmesi sonucunu doğurduğundan, «**hak düşürücü süre**» niteliğindedir.[303] Dolayısıyla zarar gören devlet, uğradığı zararın tazminine ilişkin talebini, bu süreler içerisinde ileri sürmelidir. Aksi takdirde, zarar gören devlet, uğradığı zararın tazminine ilişkin olarak Sözleşme bağlamında herhangi bir talepte **bulunamayacaktır**.[304]

Sözleşme'nin 10. maddesinin III. fıkrasına göre ise:

> "**(3)** Bu maddenin I. ve II. fıkralarında belirtilen süreler zararın kapsamının tam olarak bilinmediği durumlarda da uygulanır. Ancak böyle bir durumda, Talep Eden Devletin belirlenen tarihin ötesinde, zararın boyutlarının kesin olarak belirlendiği andan itibaren bir yıllık sürenin bitimine kadar, talebini yeniden gözden geçirme ve ek belgeleri sunma hakkı vardır."

---

303 *"Zamanaşımı, yasanın belirttiği koşullar altında bir zaman geçmesiyle bir hak kazanmak, bir yükümlülükten kurtulmak veya bir hakkı talep etme imkânını kaybetmek durumudur. Hak düşürücü süre ise yasada veya mukavelede düzenlenmiş olan belli bir sürenin geçmesiyle sadece dâva hakkının değil, bizzat hakkın kendisinin düşmesidir. Yasada belirtilmiş olan bir sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğunun saptanması sorunu son derece önemlidir. Çünkü hak düşürücü süreyi yargıç kendiliğinden incelemek zorunluluğunda olduğu hâlde zamanaşımı süresinden yararlanacak olan tarafın bunu ileri sürmesi gerekir. Yani, yargıç taraflar ileri sürmedikçe zamanaşımını kendiliğinden inceleyerek karar veremez. Oysaki hak düşürücü süre, taraflarca ileri sürülmese bile yargıç kendiliğinden incelemek zorundadır. Demek ki zamanaşımını geçiren kimsenin dâva açarken gene bir ümidi vardır. Oysa hak düşürücü süre geçirilmişse, dâvadan beklenilen ümitler tamamen yok olmuştur. Öte yandan zamanaşımı süresi sadece yasadan doğabileceği hâlde hak düşürücü süre taraflarca akitle düzenlenebilir. Kaldı ki yasada yazılı nedenlerle zamanaşımının kesilmesi ve tatili mümkün olabileceği hâlde, hak düşürücü sürenin kesilmesi ve tatili söz konusu değildir. Ancak hak düşürücü sürenin mücbir sebeple veya yasanın belirttiği durumlarda saklı tutulması mümkün bulunmaktadır. Hak düşürücü süreler ile zamanaşımı sürelerini birbirinden ayıracak kesin bir ölçünün varlığından söz edilemez. Bununla beraber hak düşürücü sürelerin genellikle zamanaşımı sürelerinden daha kısa oluşları ve daha çok kamu hukuku sahasına giren yasalarda yer alışları, iki süreyi birbirinden ayırt edebilecek kriterler olabilir."* **UYGUR, Tanju:** *"Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler"*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 1975, Sayı: 5, Ankara, 1975, s. 675-676.

304 Bkz.: **SMITH, Lesley Jane / DOLDIRINA, Catherine:** *"Jurisdiction and applicable law in cases of damage from space in Europe - The advent of the most suitable choice - Rome II"*, Acta Astronautica, Issue 66, s. 239.

İlgili hükümde bahsi geçen olasılığa göre; talepte bulunacak devlet, zararın meydana geldiğini veya fırlatan devletin hangi devlet olduğunu öğrenmiş olabilir, fakat zararının kapsamını belirleyememiş olabilir. Devletlerin kendi iç hukuklarında yer alan bazı düzenlemelere göre, sürelerin işlemeye başlayabilmesi için zararın kapsamının da bilinmesi gerekmektedir. Sorumluluk Sözleşmesi ise bu durumu, sürenin başlamasına engel olarak **görmemiştir**. Sözleşme'ye göre, talepte bulunan devlet, daha sonra da talebini tekrar gözden geçirebilir ve bahsi geçen sürelerin sona ermesinden sonra da ek belgeler (*additional documentation*) takdim edebilir. Fakat, zararın gerçek kapsamına ilişkin bahsi geçen ek belgelerin, zararın boyutunun tam olarak öğrenildiği tarihten itibaren geçecek **bir yıllık** süre zarfında talepte bulunan devlet tarafından verilmesi gerekmektedir.[305]

F. Tazminat Kararının Niteliği

Yukarıda da belirtildiği üzere, Komisyon, tazminat talebinin haklı olduğuna kanaat getirdiğinde, tazminat miktarı hakkında bir karar verecektir. Bu karar, taraflar için nihaî ve bağlayıcı bir karar olmakla birlikte, taraflarca bunun aksi öngörülebilecektir.[306]

Tazminata ilişkin karar sonucunda, zarar veren devlet zararın tazminine yanaşmaz ise, bu konuda özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapabileceği herhangi bir zorlama veya yaptırımın söz konusu olup olmayacağı tartışılmıştır. Böylesi bir durumda, Birleşmiş Milletler'in zarar gören taraf lehine bir karar verebileceği, fakat uluslararası

[305] **ÖNEN (1984):** s. 184-185. Bkz.: Sorumluluk Sözleşmesi, madde 10/III.

[306] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 18 ve madde 19/II.

arenada, bir *uluslararası polis gücünün*, *yürütme yetkisine sahip organın* ya da *ortak yasal otoritenin* bulunmayışı dolayısıyla, zarar verene, bu zararın ödenmesine yönelik bir zorlama veya yaptırım gücünün uygulanamayacağı ifade edilmiş ve bu realitenin Uluslararası Hukuk'un zayıf yönünü teşkil ettiği belirtilmiştir.[307]

IX. Zararın Sözleşme'ye Dayanmaksızın Talep Edilmesi

Uzay araçlarının verdikleri zararlardan dolayı, Sözleşme gereğince gerçekleştirilebilecek talepler ile Sözleşme hükümlerine başvurmaksızın diğer hukuksal imkânlar vasıtasıyla gerçekleştirilebilecek talepler arasındaki bağlantı, Sözleşme'nin 11. maddesinde ele alınmaktadır.[308] Bu maddenin I. fıkrasına göre:

> "**(1)** Bu Sözleşme dolayısıyla Fırlatan Devlete sunulacak tazminat talebi, Talep Eden Devlete, menfaatlerini temsil ettiği gerçek veya tüzel kişilere açık olan iç hukuk yollarının önceden tüketilmesini gerektirmez."

İlgili maddede görüldüğü üzere, Sözleşme'ye dayanarak tazminat talebinde bulunmak isteyen bir devlet, iç hukuk (*domestic law* ya da *municipal law*) kurallarına binaen yaptığı taleplerin (iç talepler) sonuca bağlanmasını beklemekle yükümlü **değildir**. Bazen zarara uğrayan taraf, zarar gördüğü devlet nezdinde veya bu devletin çıkarlarını temsil eden gerçek veya tüzel kişilere karşı, iç hukuk kurallarına binaen tazminat talebinde bulunmuş olabilir. Sözleşme'deki hâliyle bu türden talepler, zarara uğrayanların kendi iç hukuk

---

[307] **LAY**, s. 60.

[308] **ÖNEN (1984):** s. 185.

kurallarına göre sorumluluk taşıyan kişilere karşı tazminat talebinde bulunabilmesi ve dâva açabilmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Böylesi bir durumda ilgili devlet, bünyesinde vuku bulan söz konusu tazminat talebini, diplomatik yolla gerçekleştirmelidir.[309] Bu durum, talepte bulunacak devlet açısından bir hak olmakla birlikte aynı zamanda bir yükümlülük de teşkil edecektir. Çünkü, iç hukuk yollarına başvurularak yapılan taleplerin bir sonuca bağlanamamış olması, Sözleşme kapsamında tazminat talebinde bulunabilmek için öngörülen sürelerin işlemesini **etkilemeyecektir**.[310]

Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca yapılabilecek talepler ile Sözleşme'ye dayanmaksızın yapılabilecek diğer talepler arasındaki durum, Sözleşme'nin 11. maddesinin II. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre:

> **"(2)** İşbu Sözleşme'nin hiç bir hükmü bir devletin veya temsil edebileceği gerçek veya tüzel kişilerin, Fırlatan Devletin adlî veya idarî mahkemelerine veya kurumlarına, bu Sözleşme dolayısıyla başvuru yapmalarına engel teşkil etmez. Ancak, bir Devlet, Fırlatan Devletin adlî veya idarî makamları nezdinde takip konusu yaptığı veya ilgili taraf Devletleri bağlayan diğer bir uluslararası sözleşmenin uygulanması çerçevesinde daha önce tazminat talebinde bulunduğu zararlar için bu Sözleşme'ye göre ayrıca tazminat talebinde bulunamaz.**"**

İlgili maddede görüldüğü üzere, bir devletin veya gerçek veya tüzel bir kişinin, fırlatan devletin yargısal mercileri veya idarî organlarına yapabileceği müracaat hakkı, Sözleşme hükümlerince **engellenmemektedir**. Bununla birlikte, zarar gören devlet tarafından fırlatan devlet yargı organlarına veya idarî organlarına zararın tazminine yönelik

---

[309] Bu çalışmada yer alan ***"Diplomatik Yol"*** başlıklı konuya bakınız.

[310] **ÖNEN (1984):** s. 185.

bir müracaatta bulunulduğu takdirde talepte bulunan devlet, uğramış olduğu aynı zarara ilişkin olarak Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında bir talepte **bulunamayacağı** gibi, ilgili devletleri bağlayan ve Sorumluluk Sözleşmesi'nin dışındaki bir diğer uluslararası antlaşmaya dayanarak da zararın tazminine yönelik bir talepte **bulunamayacaktır**.[311] Bu durum, zarar görenin, ödenecek tazminat sonucu zararından fazla miktarda bir yarar ya da kazanım elde etmesini engellemek amacıyla öngörülmüştür. «**Çifte tazminat yasağı**» olarak adlandırılabilecek olan bu durum[312], tazminatın, zarar gören açısından bir zenginleşme aracı olarak kullanılamamasını ifade etmektedir.[313]

X. Sorumluluk Konusuna İlişkin Diğer Hükümler

Sorumluluk Sözleşmesi, sorumluluk konusunda diğer bazı hükümler de ihtiva etmektedir. Değineceğimiz bu hükümlerden ilki, özellikle fırlatan devlet olmak üzere Sözleşme'ye taraf devletlerin, meydana gelen zararlar dolayısıyla –*zarar gören devletin tazminat talepleri bunun dışında değerlendirilmek üzere*– zarar gören devlete karşı yardımda bulunma yükümlülüğüdür. İkincisi ise, devletler arasında yapılabilecek olan ve Sorumluluk Sözleşmesi dışında yer alan herhangi bir özel nitelikli anlaşmalardır.

---

311 **ÖNEN (1984):** s. 185-186.

312 Tazminatın zenginleşme aracı olamayacağı ilkesinden hareketle bu durum, tazminat talebinin derdestliği şeklinde de ifade edilebilir.

313 Sigorta Hukuku alanında da yansımasını bulan söz konusu ilke hakkında Ayrıntılı bilgi için bkz.: **IVAMY, E. R. Hardy:** General Principles of Insurance Law, London, 1966, s. 394; **ULAŞ, Işıl:** Uygulamalı Sigorta Hukuku Mal ve Sorumluluk Sigortaları, Ankara, 1998, s. 150; **OMAĞ, Merih Kemal:** *"Sigorta Hukukunda Zenginleşme Yasağı"*, Prof. Dr. Ergun ÖNEN'e Armağan, İstanbul, 2003, s. 253; **ARĞILLI, İslim:** *"Sigorta Hukukunda Halefiyet"*, İstanbul Barosu Dergisi, Yıl: 2013, C: 87, S: 2013/4, s. 82-83.

A. Yardım Yükümlülüğü

Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında devletler açısından öngörülen yardım yükümlülüğü, zarar gören devlete uygun ve süratli bir şekilde yardımda bulunma imkânı sağlamaktadır. Bu hususu düzenleyen 21. madde hükmüne göre:

> "Bir uzay aracının neden olduğu zarar, insan hayatını büyük ölçüde tehlikeye atar veya halkın yaşam şartları ve hayatî merkezlerinin çalışmasını ağır bir şekilde engellerse, özellikle Fırlatan Devlet olmak üzere, taraf devletler, talep etmesi hâlinde zarar gören Devlete uygun ve süratli bir şekilde yardımda bulunma imkânlarını incelerler. Ancak bu maddedeki hiçbir hüküm, Taraf Devletlerin Sözleşme'den doğan hak ve yükümlülüklerine halel getirmez."

Bu hüküm dolayısıyla, zarar gören devletin zararının giderilmesi öncesinde diğer devletler tarafından durumun gereği olarak ona destek verilmesi Sözleşme bağlamında istenmiştir. Söz konusu hüküm genel olarak değerlendirildiğinde, hükmün, uluslararası işbirliği açısından uzay faaliyetlerini geliştirici bir etki doğurduğu görülmektedir.

B. Devletler Arasındaki Özel Anlaşmalar

Sorumluluk Sözleşmesi, devletlerin uzay araçları dolayısıyla herhangi bir zarar doğması durumunda ne yapılabileceğine ilişkin kendi aralarında akdedebilecekleri özel nitelikli anlaşmalara da olanak tanımaktadır. Bu hususu düzenleyen Sözleşme'nin 23. maddesine göre:

> "**(1)** Bu Sözleşme hükümleri Taraf Devletler arasındaki ilişkilerde yürürlükte olan diğer uluslararası anlaşmaları etkilemez.

(**2**) Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, Devletlerin, bu Sözleşme hükümlerini teyit eden, tamamlayan veya geliştiren uluslararası anlaşmalar yapmalarını engellemez.**"**

İlgili madde, Sözleşme'de yer alan hiçbir hükmün, bu Sözleşme'ye taraf devletler arasındaki ilişkilerde yürürlükte olan diğer uluslararası sözleşmeleri etkilemeyeceğini vurgulamıştır. Yine aynı hükümde, bizâtihî Sözleşme'nin kendisinin, Sözleşme'ye taraf devletlerin kendi aralarında, bu Sözleşme hükümlerini teyit eden, tamamlayan veya geliştiren uluslararası sözleşmeler yapmalarına engel teşkil etmeyeceği de belirtilmiştir. Bunun mefhum-u muhalifinden (*argumentum a contrario*) çıkan anlama göre ise, devletler, Sözleşme hükümlerini ortadan kaldırıcı etki doğuran herhangi bir anlaşmayı kendi aralarında akdedemeyecek veya Sözleşme hükümlerini ortadan kaldırıcı etki doğuran herhangi bir eylemde bulunamayacaklardır.

XI. Sorumluluk Konusuna İlişkin Güncel Tartışmalar

Uzay araçlarının verdikleri zararın doğurduğu sorumluluk konusunda, bazı problematik hususlar açısından akademik çevrelerde güncel tartışmalara rastlanmaktadır. Bu tartışmalar genel olarak anlaşmalarda yer alan ve üzerinde bazı noktalar bakımından uzlaşma sağlanamamış kavramlar çevresinde yoğunlaşmaktadır. Bu kavramların yer aldığı hükümlerin nasıl yorumlanacağına ilişkin belirsizlikler ve fikir ayrılıkları söz konusudur. Dolayısıyla, Uzay Hukuku'nda güncel sorunlara ilişkin belirsizliklerin neden olduğu istikrarsız ve tahmin edilemeyen ortam, uzay sektörüne zarar verici bir etki oluşturarak uzay

faaliyetlerini aksatabilmektedir.[314] Söz konusu durumun içerdiği önemden ötürü, bu başlık altında, *fırlatan devlet*, *uzay aracı*, *kusur*, *zarar*, *tescil*, *yargı yetkisi*, *uzay çöpü* ve *uzay turizmi* hususları hakkında ihtilâf oluşturabilen bazı konular üzerinde durulacaktır.

A. Fırlatan Devlet Kavramına İlişkin Tartışma

Bugün de etkisini sürdüren ilk ve belki de en önemli tartışma, «fırlatan devlet» (*launching State*) kavramının tanımı ve bunun günümüzdeki uzay endüstrisinin çokuluslu yapılanmasına nasıl uygulanacağı üzerine yapılmaktadır. Bu husus, özellikle deniz yüzeyinden yapılacak fırlatma projeleri (*sea launch projects*) bağlamında sorun oluşturabilmektedir. Örneğin, ABD, Rusya, Norveç ve Ukrayna gibi devletler, özel teşebbüsler ve iş ortaklıklarının dâhil olduğu projeler kapsamında, fırlatma rampalarına dönüştürülen açık denizlerdeki petrol sondaj platformları (*oil drilling platforms* ya da *oil rigs*) aracılığıyla uzaya fırlatmalar gerçekleştirebilmektedirler.[315] Öğretideki bazı yazarlarca bu durumun, Sorumluluk Sözleşmesi'nin uygulanmasında yasal boşluk (*lacuna*) oluşturacağı öne sürülmüştür.[316] Hâlbuki Sözleşme çerçevesinde, fırlatmanın açık denizden veya açık deniz üstündeki hava sahasından gerçekleştirilmesi gibi bir ayrıma gidilmeksizin, yapılacak fırlatma esnasında fırlatma aşamalarına katılan ve bu ortak fırlatmanın gerçekleşmesinde

---

[314] **LEE**, s. 96.

[315] **LEE**, s. 142; **KERREST, Armel:** *"Launching Spacecraft from the Sea and the Outer Space Treaty: The Sea Launch Project"*, Air and Space Law, Vol. 23, Issue 1, 1998, s. 16.

[316] **LEE**, s. 142; **SCHROGL, Kai-Uwe / DAVIES, Charles:** *"New Look at the Concept of the Launching State - The Results of the UNCOPUOS Legal Subcommittee Working Group 2000-2002"*, Zeitschrift fur Luft- und Weltraumrecht (German Journal of Air and Space Law), Vol. 51, Issue 3, 2002, s. 365-367.

yardımcı olan her devlet açısından müşterek ve müteselsil sorumluluk öngörülmektedir.[317] Dahası, ortak fırlatmaya katılan devletlerin müşterek ve müteselsil sorumlu oldukları zarara ilişkin malî yükün paylaşımı hakkında özel anlaşmalar yapabilecekleri de öngörülmektedir.[318]

Ayrıca öğretide, uzay aracı üreticisinin Sözleşme bağlamında sorumlu tutulup tutulamayacağı, tartışma konusu yapılmaktadır. Uygulamada devletler, «fırlatan devlet» kavramının olabildiğince dar yorumlanması gerektiği eğilimindedir. Özellikle, fırlatan devlet kapsamında mütalâa edilen «fırlattıran devlet» açısından geniş bir tanımlamaya gidilmesi durumunda, ortak fırlatmaya katılım sürecinin karmaşık bir hâl alacağından bahisle devletlerin, potansiyel uluslararası sorumluluğa mâni olmak pahasına uluslararası katılımlı uzay faaliyetlerine pek sıcak bakmayabileceği dile getirilmektedir.[319] Söz konusu kavram geniş yorumlandığı takdirde, uzaya gönderilen aracın yalnızca üretimini üstlenen devletin, meydana gelebilecek bir zarar karşısında ürün sorumluluğu (*products liability*) kapsamında bir sorumluluğunun doğup doğmayacağı, öğretide tartışmalıdır.[320] Bir görüşe göre; uzay aracını üretenin de oluşan zarar açısından muhtemelen sorumlu olacağı ifade edilmiştir. Bunun gerekçesi olarak ise, konuya ilişkin anlaşmaların, «fırlatan devlet» terimi kapsamına,

---

317 Sorumluluk Sözleşmesi, madde 5/I ve III.

318 Sorumluluk Sözleşmesi, madde 5/II.

319 **LEE**, s. 143. Fırlatan devlet kavramı hakkında geniş tanımlama yoluna gidilirse, kapsamlı bir içerikle karşılaşılacaktır. Bu bağlamda; uzay aracının sahibi olan devlet, bir devlet için uzay aracı üreten devlet, uzay aracının yapımı için bileşen sağlayan devlet, fırlatma tesisinin sahibi olan devlet, fırlatma tesisini kuran devlet, fırlatma tesisi için bileşen sağlayan devlet, fırlatma tesisine fırlatma için gerekli bileşenleri taşıyan devlet, uzay aracını fırlatma tesisine nakleden devlet, fırlatma tesisinin inşa edildiği bölgenin sahibi olan devlet, fırlatma düzenini sağlayan devlet, fırlatma aracı veya rampasını sağlayan devlet, fırlatma faaliyetine gözlemci olarak katılan devlet ve fırlatma faaliyetinin tümünü yöneten devlet gibi ihtimâller, «fırlatan devlet» çatısı altında değerlendirilebilecektir.

320 **LAY**, s. 61-62; **FREELAND**, s. 471, dn. 55.

fırlatma teşebbüsüne katkıda bulunan diğer unsurları da dâhil ettiği söylenmiştir. Dolayısıyla aracı üreten de bu kapsamda mütalâa edilebilecektir.[321] Bunun sonucu olarak ise, mutlak sorumluluğun kapsamının oldukça genişletildiği görülmektedir. Diğer bir görüşte ise; uzay aracındaki üretim hatası sonucu veya araçta bulunan kusurun sebebiyet verdiği bir arıza sonucu herhangi bir zararın meydana gelmesi durumunda, söz konusu aracı imâl edenin, Sözleşme kapsamında doğrudan bir sorumluluğunun bulunmadığı; fakat bu sorumluluğun, uzay aracını kendi ülkesinden uzaya gönderilmesine vesile olan devlette olacağı ifade edilmiştir. Diğer taraftan, oluşan zarar hususunda, uzay aracının sahibi olan devletin imâlatçı firmayı kendi iç hukukuna göre dâva edebilmesi de her zaman mümkündür.[322]

Özellikle fırlatma endüstrisi açısından dile getirilebilecek bir diğer realite, fırlatma yöneticisinin (*launch operator*) genellikle bir teşebbüs veya kuruluş şeklinde teşkil etmemesidir. Genel olarak bakıldığında, fırlatma yöneticisinin esas görevinin, uzay aracının fırlatılmasını yönlendirip kontrol ederek aracı, uzayda önceden belirlenmiş yörüngeye düzgün bir şekilde yerleştirmekten ibaret olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bahsi geçen aşamadan sonraki bir dönemde gerçekleşebilecek bir kazadan, fırlatma yöneticisini de fırlatan devlet kapsamında değerlendirip bu olaydan sorumlu tutmak, isâbetli bir yaklaşım olmayacaktır. Bazı devletler tarafından bu durum göz önünde bulundurularak, Sorumluluk Sözleşmesi'nin 5. maddesinin II. fıkrası uyarınca, ikili özel anlaşmalarla sorumluluk

---

321 Bu görüşte olan S. Houston Lay için bkz.: **LAY**, s. 62.

322 Bu görüşte olan Carl Cristol için bkz.: **LAY**, s. 62. Üçüncü tarafın uğradığı zararlara ilişkin durumlar için NASA, üçüncü taraf sorumluluk sigortası adı altında bir yöntem ileri sürmektedir. Buna göre, uzay aracını kendi ülke topraklarından fırlatan devlet, anlaşmalar uyarınca öncelikle sorumlu (mutlak sorumlu) olmakla birlikte, bu sorumluluğu sigortalayana rücû ederek sorumluluğun son tahlilde kendi üzerinde kalmasının önüne geçebilecektir. Fakat ne böylesi bir sigorta konusunda ne de bu sigortayı kimin yapacağı konusunda uluslararası metinlerde bir düzenleme bulunmaktadır. Bkz.: **LAY**, s. 62.

hususunun düzenlenmesi yoluna gidilmektedir. Bu doğrultuda, uzay aracını fırlattıran devlet, yapılan bu özel anlaşmada, fırlatmayı yöneten devletten (*operating State*), uzay aracının yörüngeye yerleştirilmesi işlemi sonrasında meydana gelebilecek herhangi bir zarar için, bu zararın tazminine yönelik bir teminat vermesini şart koşabilmektedir. Akdedilen bu ikili özel anlaşmalar, uzayda meydana gelen zararlar için sorumluluğun temelinin biçimlenmesinde fırlatan devletlerin müşterek kusurluluğuna dayanan kusur sorumluluğu noktasında bilhassa önem arz etmektedir.[323] Dahası, devletler arasındaki malî sorumluluğun paylaşımına ilişkin olarak Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında hükûmetlerarası gerçekleştirilecek özel anlaşmalar (*agreement on the apportionment of liability*) haricindeki diğer anlaşmalara, Sözleşme'nin 5. maddesinde yer **verilmemiştir**. Dolayısıyla, Sözleşme temelli olmayan hükûmetlerdışı gerçekleştirilecek böylesi özel anlaşmalar göz önünde bulundurulduğunda, bunların tatbiki olarak yürütülmesi hususunda bazı sorunlar yaşanabilecektir.[324] Fakat yine de söz konusu anlaşmalar, zarar gören devletin, müşterek ve müteselsil sorumluluk taşıyan fırlatan devletlerin birisinden veya hepsinden, Sorumluluk Sözleşmesi kapsamındaki tazminat talep edebilme hakkına halel **getirmeyecektir**.[325]

Öğretide, «fırlatan devlet» tabirinin tanımlanmasına ilişkin kavramsal açıdan karşılaşılan zorluklara ilâveten, yapılacak bir tanımlamanın ifade tarzıyla, diğer bir deyişle, üslubuyla alâkalı yorum sorunlarının olabileceği de dile getirilmiştir. Öğreti tarafından dikkat çekilen bu durum, yine öğretide yapılan hava sahası ile uzay sahasının sınırına yönelik

[323] **LEE**, s. 143-144.

[324] **LEE**, s. 144.

[325] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 5/II.

tartışmanın bir uzantısı sayılabilecek türdendir. Bu çerçevede ifade edilen bir görüşe göre, yörünge altı yapılan fırlatmalar (*suborbital launch*), Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında değerlendirilemeyecektir. Böylece Sözleşme'nin uygulanma alanı daraltılacaktır. Diğer bir görüşe göre, fırlatmaya teşebbüs etmenin (*attempted launch*) ne ifade ettiğine Sözleşme'de açıkça değinilmese de[326], fırlatma teşebbüsleri de dâhil yörüngealtı yapılan tüm fırlatmalar hakkında Sözleşme'nin uygulanamayacağının belirtilmesi söz konusu değildir.[327] Bahsi geçen görüşler haklı olarak devletler tarafından uluslararası anlamda genel kabul **görmemiştir**. Çünkü bu görüşlerin kabulü, hem Sözleşme'nin yorumu açısından isâbetli olmayacak hem de Sözleşme'nin uygulanabilirlik alanını kısıtlayacaktır ki böylesi bir yaklaşım, Sözleşme taslaklarını hazırlayan devletlerin amaçları arasında yer **almamaktadır**.[328]

Bu başlık altında son olarak, fırlatan ile fırlattıran devlet arasındaki ilişkiye de değinmek yararlı olacaktır. Fırlatmayı sağlayan devletin (fırlattıran devlet), Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında «fırlatan devlet» olarak sorumlu tutulması noktasında bazı sorunlarla karşılaşılabilmektedir. Buna özellikle bir devlet adına ve hesabına diğer bir devletin kendi bünyesindeki özel teşebbüsleri (*non-governmental entity*) aracılığıyla gerçekleştirdiği fırlatma faaliyetlerinde rastlanabilmektedir. Bu hususta ileri sürülen bir görüşte, bir devlet adına ve hesabına fırlatma işlemini gerçekleştiren özel teşebbüsün ve onun bağlı olduğu devletin bu doğrultuda «fırlattıran devlet» olarak kabulü için[329], bu özel

[326] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1/b.

[327] Zikredilen görüşler hakkında bkz.: **LEE**, s. 144, dn. 210, 211 ve 212.

[328] **LEE**, s. 144. Devletlerin görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.4; UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.8; UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.7; UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.10.

[329] Diğer bir deyişle, Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1/c kapsamında «fırlatan devlet» sayılabilmesi için.

teşebbüs ile kendi devleti arasındaki tâbiiyet bağının kendi başına yeterli olmayacağı ifade edilmiştir.[330] Dolayısıyla, fırlatmayı yöneten özel teşebbüsün tâbiiyet bağıyla bağlandığı devletin «fırlattıran devlet» olarak kabul edilebilmesi için bu devletin, uzay aracının kendisinden fırlatılmasına izin vermesi, fırlatma faaliyetine istekli olması ya da bu faaliyeti aktif bir şekilde desteklemesi gerektiği ifade edilmektedir.[331]

B. Uzay Aracı Kavramına İlişkin Tartışma

Sözleşme'de geçen «uzay aracı» (*space object*) tanımdan açıkça görüleceği üzere, bir uzay aracının ne olduğundan ziyâde onun bölümsel açıdan bir tanımlaması veya açıklamasına yer verilmiştir. Bu tanım dolayısıyla, uzaya gönderilme aşamasında kendisinden yararlanılan diğer araçlar da dâhil olmak üzere, insanlar tarafından Dünya yörüngesine veya onun ötesine gönderilen her araç, bu fiilî durum gereği kendiliğinden (*ipso facto*) «uzay aracı» kapsamında mütalâa edilebilecektir.[332]

Bir devletin hava sahası içerisindeki hava aracından, bir uzay aracının roket vasıtasıyla fırlatılması ihtimâlinde, Sözleşme açısından nasıl bir değerlendirme yapılacağının üzerinde durulması gerekmektedir. Bu durumda, hava aracının bünyesindeki roketin gerçekleştireceği ilk hareketle uzay aracının fırlatılma işlemi başlatılacağından, hava aracının «fırlatma tesisi» (*launching facility*) olarak, hava sahasının ise «devletin ülkesi» (*territory*)

---

330 İleri sürülen görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **LEE**, s. 144, dn. 214.

331 Bkz.: **LEE**, s. 144, dn. 214 ilâ 217.

332 **LEE**, s. 145.

olarak değerlendirilmesi ve bunun sonucunda da ilgili devletin, Sözleşme kapsamında uzay aracını «fırlatan devlet» olarak kabul edilmesi söz konusu olacaktır.[333]

C. Kusur Kavramına İlişkin Tartışma

Yukarıda ***"Kusur Sorumluluğu"*** bahsinde de belirtildiği üzere, «kusur» kavramının tanımına ilişkin herhangi bir açıklamaya Sorumluluk Sözleşmesi'nde **rastlanmamaktadır**. Bunun gibi, kusur derecelerinden birisi olan «ağır kusur» (*gross negligence*) ifadesinden neyin anlaşılması gerektiği hususunda da Sözleşme'de açık bir tanıma yer **verilmemiştir**. Öğretide tartışma konusu olan[334] bu kavramdan ne anlaşılması gerektiğine ilişkin öne sürülen bir görüşte; söz konusu kavramın içeriği hakkında Sözleşme'de ayrıntılı bir açıklama olmamakla birlikte, zarar gören devletin zarara sebebiyet verdiği ya da bu zararın oluşmasına bir şekilde katkıda bulunduğu belirlendiği takdirde, zarar veren devletin mutlak sorumluluktan tamamen kurtulması ihtimâlinin gündeme gelebileceği[335] ifade edilmiştir. Benzer şekilde, zarar gören devletin kendi uzay aracı ile arasındaki iletişiminin veya kontrolünün kaybedilmesi nedeniyle araçla irtibatının kurulamaması sonucu diğer bir devletin uzay aracı ile bu esnada bir çarpışmanın meydana gelmesi hâlinde, meydana gelen zarara yönelik tazminatın bir şekilde taraflar arasında

---

[333] **LEE**, s. 145. Aynı durum, bir üst başlıkta değinilen denizden fırlatmalar hakkında da uygulanabilecektir.

[334] Bkz.: **ALEXANDER, Ronald E.:** *"Measuring Damages under the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 151; **CHRISTOL** (**1980-*International Liability***), s. 366-367.

[335] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 6/I.

bölüştürülmesi gerekeceği (*apportionment*) ifade edilmiştir.[336] Bu bölüştürmede ise, doğal olarak, tarafların kusur oranlarının tespiti büyük önem taşıyacaktır.[337]

Ç. Zarar Kavramına İlişkin Tartışma

Sorumluluk Sözleşmesi kapsamında «zarar» kavramından, insan hayatı kaybı, yaralanmalar ve insan sağlığına verilen diğer zararları veya devlet malları ile tüzel kişiler ve uluslararası örgütlerin mallarının kaybı ile bu mallara verilen zararlar anlaşılmaktadır. Bu bağlamdan bakıldığında, uzay araçlarından kaynaklanabilecek çevresel zararlardan (*environmental damage*) dolayı oluşacak sorumluluk konusuna Sözleşme kapsamında açıkça **değinilmediği** görülmektedir.[338] Uzay araçlarının yaptığı kazaların doğada meydana getirebileceği etkilerinin taşıdığı önem nedeniyle, çevresel zararlardan dolayı sorumluluk konusu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1992 yılında deklare edilen ***Nükleer Güç Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler***[339] kapsamında özel olarak ele alınmıştır. Söz konusu belgenin *"Sorumluluk ve Zararın Tazmini"* başlıklı 9. ilkesinde, Uzay Antlaşması'nın 7. maddesi ile Sorumluluk Sözleşmesi'nin hükümlerine atıf yapılmak suretiyle sorumluluğa ilişkin benzer nitelikteki hükümlere yer verilmiştir. Böylece, duruma

---

[336] Ian Awford tarafından *"Legal Liability Arising from Commercial Activities in Outer Space"* adlı tebliğde öne sürülen bu görüşü nakleden **LEE**, s. 140-141.

[337] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 6/I ve madde 4/II.

[338] Aynı görüşte olan: **LEE**, s. 148 ve dn. 232.

[339] Bkz.: ***"Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/SpaceLaw/nps.html (12.12.2014). Söz konusu ilkelerin gelişim süreci hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: **KOPAL, Vladimir:** *"The Use of Nuclear Power Sources in Outer Space: A Net Set of United Nations Principles"*, Journal of Space Law, Vol. 19, Issue 2, 1991, s. 103-122.

göre doğrudan ya da dolaylı zararlar çerçevesinde değerlendirilebilecek çevresel zararlar açısından doğacak sorumluluğun, söz konusu ilkeler aracılığıyla fırlatan devlette olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Bu bağlamda, oluşan çevresel zararların giderilmesi bakımından, Nükleer Güç Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler'e başvurmaksızın da Sorumluluk Sözleşmesi hükümlerine gidilebilecektir.[340]

D. Tescil Kavramına İlişkin Tartışma

Tescil kavramına ilişkin tartışma iki konuda yapılmaktadır. Bunlardan ilki, tescilin devrine ilişkin tartışmadır. Tescil Sözleşmesi'nin 2. maddesinin II ve III. fıkraları uyarınca, fırlatma faaliyetinde birden fazla devletin (yani fırlatan devletlerin) yer aldığı durumlarda, bu devletlerden yalnızca birisinin «tescil devleti» (*State of registry*) olarak addedilip uzay aracını kendi üzerine tescil ettirebileceği öngörülmektedir. Söz konusu hükümler değerlendirildiğinde, önceki devletin gerçekleştirdiği tescil kaydının başka bir devlete geçişinin öngörülmediği gözlenmektedir. Bu nedenle, uzay aracının fırlatılması faaliyetine katılmayan, yani fırlatan devlet olmayan herhangi bir devletin, bu aracı sonradan kendi mülkiyetine alıp tescili kendi üzerine geçirmek istemesine ve bunun sonucunda da uzay aracı üzerinde yetki ve kontrolü sağlamasına Tescil Sözleşmesi kapsamında cevaz verilmediği görülmektedir.[341]

---

[340] Ayrıntılı bilgi için bkz.: **DEMBLING**, s. 133.

[341] **LEE**, s. 108, dn. 92. Uzay araçlarının tescilinin bir başka devlete transferi durumu, Uzay Antlaşması'nda da **düzenlenmemiştir**. Tescilin başka bir devlete devri, uzay aracı üzerindeki kontrolü ve yargı yetkisinin tesisini de etkileyeceğinden, öğretide tartışma konusu olmuştur. Bkz.: **LEE**, s. 135.

Tescil hususundaki ikinci tartışma ise, tescili bulunmayan uzay araçlarına ilişkin tartışmadır. İki uzay aracının çarpışması (*collide*) sonucu üçüncü bir devletin **(1)** uçuş hâlindeki uçağına veya **(2)** yeryüzündeki herhangi bir malına ya da **(3)** vatandaşlarına zarar verilmesi durumunda, çarpışan araçlardan birisinin Tescil Sözleşmesi hükümleri gereğince tescil ettirilmediği ortaya çıkarsa, tescil edilen diğer uzay aracının bağlı bulunduğu devlet, anlaşma çerçevesinde oluşan zarara ilişkin yükümlü olduğu mutlak sorumluluğunu, sırf diğer devletin tescil yükümlülüğünü yerine getirmediğini öne sürerek bertaraf edebilecek midir? Çarpışmaya karışan bir uzay aracının, kendisini uzaya gönderen devlet tarafından tescil kaydının yaptırılmamış olması, çarpışmaya karışan ve tescil kaydı bulunan diğer aracın bağlı bulunduğu devleti, sırf bu kaydı yaptırmış olmasından ötürü tescilsiz aracı fırlatan devlet nezdinde ve onun lehinde mutlak sorumluluktan bağışık tutulmasını **sağlamayacaktır**. Bu yüzden, kazaya karışan ve zarar meydana getiren uzay aracının aidiyetinin herhangi bir şekilde belirlenebildiği durumlarda, tescil işleminin sorumluluk açısından olmazsa olmaz bir şart (*sine qua non*) olarak aranması istenmemektedir.[342]

E. Yargı Yetkisine İlişkin Tartışma

Uzay Antlaşması'na bakıldığında, devletlerin kendi uzay araçları üzerindeki yargı yetkisi ve kontrolüne ilişkin bazı düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Buna göre, üzerine tescilli bir uzay aracı bulunduran devlet, bu araç ile araçta yer alan mürettebat

[342] **LAY**, s. 61.

kapsamındaki yargı yetkisini (*jurisdiction*) ve denetlemesini, aracın yeryüzünde olduğu gibi uzayda veya bir gökcisminde bulunduğu esnada da muhafaza edecektir.[343]

Söz konusu denetleme ve yargı yetkisini elinde bulunduran devlet, fırlatan devlet ve tescil devleti olarak tek ise, bir karışıklık yaşanmayacaktır.[344] Asıl sorun, birden fazla fırlatan devletin olması ya da tescil edilmiş uzay aracının sonradan el değiştirmesi durumlarında ortaya çıkacaktır. İlk durumda, Tescil Sözleşmesi uyarınca, uzay aracının hangi devlet üzerine tescil edileceği, ilgili devletler tarafından müştereken belirlenecektir.[345] Böylece, uzay aracı için belirli bir devlet, ortak mutabakatla tescil devleti olacaktır. İkinci durumda ise, uzay aracı üzerindeki denetleme ve yargı yetkisinin hangi devlette olacağı, öğretide tartışmalıdır. Çünkü uzay araçlarının tescilinin bir başka devlete transferi durumu, ne Uzay Antlaşması'nda ne de Tescil Sözleşmesi'nde düzenleme altına alınmıştır.[346] Tescilin başka bir devlete devri, uzay aracı üzerindeki denetleme ve yargı yetkisinin tesisini de etkileyeceğinden, önem taşımaktadır. Tescil Sözleşmesi hükümlerine bakıldığında görüleceği üzere, bir uzay aracının tescilini yapma görevi, sadece bu aracı fırlatan devlete tanınmaktadır. Dolayısıyla, fırlatan devlet olmayan ve uzay aracının el değiştirmesi sonucu aracın tescilini sonradan üzerine almak isteyen bir devletin, buna ilişkin talebini ya da ileri süreceği hakkı, Uzay Hukuku temelinde dile getirmesi gerekmektedir. Oysa ki Tescil Sözleşmesi, böylesi bir talebin ya da hakkın ileri sürülmesine cevaz **vermemektedir**. Bu hakka ilişkin çıkar yol olarak, Uzay Antlaşması'nın 8. maddesi ve Birleşmiş Milletler Genel

---

343 Uzay Antlaşması, madde 8/I.

344 Tescil Sözleşmesi, madde 2/I.

345 Tescil Sözleşmesi, madde 2/II ve III.

346 **LEE**, s. 135.

Kurulu'nun 1721B Sayılı Kararı gösterilmektedir. Bu doğrultuda yapılacak bir tescil talebi sonucunda, uzay aracı üzerindeki denetleme ve yargı yetkisinin, tescili üzerine geçiren devlette olabileceği ileri sürülmektedir.[347]

F. Uzay Çöpü Kavramına İlişkin Tartışma

Uzay aracına ilişkin tanım, «**uzay çöpleri**»nin (***space debris***)[348] neden olduğu zararlardan dolayı sorumluluğun kime atfedilebileceği noktasında özel bir ilişki kurmaktadır. Bir uzay aracının parçaları, bölümleri ve diğer cisimleri, genel itibariyle, o aracın kısımlarıyla ilişkilidir. Sorumluluk Sözleşmesi'nde yer alan uzay aracı tanımına, **(1)** uzay aracı, **(2)** aracı meydana getiren tamamlayıcı kısımlar ile **(3)** fırlatma aracı ve **(4)** onu oluşturan kısımlar da dâhil edilmiştir. Tanımda, tamamlayıcı kısımların (*component parts*) da uzay aracı kapsamına alınması, sorumluluk açısından önem arz etmekle birlikte, bunlardan ne anlaşılması gerektiğine ilişkin bazı soruları gündeme getirmektedir. Sözleşme'nin İngilizce metnine bakıldığında, 1 maddenin (d) bendinde *"component parts"* (tamamlayıcı kısımlar) ile *"parts"* (kısımlar) ayrımına gidildiği görülmekte ve öğretide bu

---

347 **LEE**, s. 136.

348 Uzay Hukuku ile ilgili uluslararası anlaşmalarda «**uzay çöpü**» (***space debris***) kavramına ilişkin herhangi bir tanıma **rastlanmamaktadır**. Bkz.: **MIRMINA, Steven A.:** *"The Regulation of Orbital Debris through National Measures"*, Air and Space Law, Vol. 29, Issue 2, 2004, s. 142. Fakat, Uzay Ajansları Arasında Uzay Çöplerinin Koordinasyonu Hakkında Komite (IADC) tarafından yapılmış olan tanımlama ise, uygulamada genellikle kabul görmektedir. Bu tanımlamaya göre: ***"Yörüngesel atıklar olarak da bilinen «uzay çöpleri», tamamıyla insan yapımı olan nesnelerin, Dünya yörüngesinde bulunan ya da Dünya atmosferine tekrar giriş yapan kullanımdışı parça ve bileşenlerini içerir."*** Bkz.: **IADC:** Key Definitions of the Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (IADC), IADC-13-02, April, 2013, http://www.iadc-online.org/Documents/IADC-2013-02,%20IADC%20Key%20Definitions.pdf (12.12.2014).

ayrımın Sözleşme taslaklarını hazırlayanlarca bilinçli olarak yapıldığı ifade edilmektedir.[349] Ancak, öğretideki diğer bir görüşte ise, teknik açıdan böylesi bir ayrımın devlet uygulamasında göz önünde bulundurulmadığı ve pratikte de uygulanmadığı; yine böylesi bir ayrım yapılması sonucu yörüngesel uzay çöplerinin, uzay aracı kapsamında değerlendirilmemesinin Sorumluluk Sözleşmesi'nin hazırlanma amacına da uymayacağı ileri sürülmektedir.[350] Bu hususun pratikteki yansıması ise, uzay çöplerinin oluşturacağı zararların, uzay aracının sahibi olan devlete atfedilip atfedilemeyeceğine ilişkin olacaktır. Dolayısıyla, yukarıda bahsi geçen tarzda bir ayrımın yapılmadığının kabulü, uzay çöpünden ve bunun meydana getireceği zararlardan fırlatan devletin sorumluluğunu doğuracaktır. Aksi durumda ise, uzay çöplerinden dolayı fırlatan devletin sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.[351]

---

349 **LEE**, s. 145-146.

350 **GOROVE (1993)**, s. 13-15; **LEE**, s. 146, dn. 226.

351 Uzay çöplerinin Uzay Hukuku açısından nasıl değerlendirileceği hususunda ayrıntılı bilgi için bkz.: **BAKER, H. A.:** *"Regulation of orbital debris - Current status"*, Preservation of Near-Earth Space for Future Generations, Ed.: J.A. Simpson, Cambridge University Press, New York, 1994, s. 180-188; **BRESSACK**, s. 753-759; **CAN, Nazlı:** *"Uzay Atıkları"*, IV. Ulusal Havacılık ve Uzay Konferansı (12-14 Eylül 2012), Bildiri No: UHUK-2012-1247, Hava Harp Okulu, İstanbul, 2012, s. 4-6; **FLURY, W.:** *"Space Debris Mitigation and Policy Issues"*, Journal of Space Law, Vol. 21, Issue 1, 1993, s. 46-50; **HITCHENS, Theresa:** *"Debris, Traffic Management and Weaponization: Opportunities for and Challanges to Cooperation in Space"*, The Brown Journal of World Affairs, Vol. 14, 2008, s. 173-186; **PERCY, Thomas K. / LANDRUM, D. Brian:** *"Investigation of national policy shifts to impact orbital debris environments"*, Space Policy, Vol. 30, Issue 1, February 2014, s. 23-33; **ROBERTS, Lawrence D.:** *"Addressing the Problem of Orbital Space Debris Combining International Regulatory and Liability Regimes"*, Boston College International and Comparative Law Review, Vol. 15, Issue 1, Winter 1992, s. 53-67; **HOBE, Stephan:** *"Environmental Protection in Outer Space: Where We Stand and What Is Needed to Make Progress with Regard to the Problem of Space Debris"*, Indian Journal of Law and Technology, Vol. 8, s. 1-10; **PLANTZ, Meghan R.:** *"Orbital Debris Out of Space"*, Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 40, Issue 2, 2012, s. 605-606; **PUNNAKANTA, Luke:** *"Space Torts: Applying Nuisance and Negligence to Orbital Debris"*, Southern California Law Review, Vol. 86, Issue 1, November 2012, s. 173-178; **HOLLINGSWORTH, Gabrielle:** *"Space Junk: Why the United Nations Must Step in to Save Access to Space"*, Santa Clara Law Review, Vol. 53, Issue 1, 2013, s. 256-257; **MIRMINA**, s. 141-143; **GOROVE (1993)**, s. 13-16 ve 25.

G. Uzay Turizmine İlişkin Tartışma

Günümüzde uzay faaliyetleri oldukça hızlı şekilde ilerlemekte ve farklı alanlarda gerçekleştirilmektedir. Devletler kadar bireylerin de uzaya gösterdiği ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Son birkaç yıldır, bu ilginin fiilî olarak gerçeğe dönüşmesi noktasında özel şirketler tarafından uzaya bireysel anlamda seyahatler düzenlenmeye başlanmıştır. Bu da, «uzay turizmi» (*space tourism*) kavramını doğurmuş ve bunun popülaritesini artırmıştır.[352]

Bir uzay aracı vasıtasıyla uzay seyahatini gerçekleştiren kişilerin durumu öğretide tartışılmaktadır. Uzay yolculuğu kapsamında, uzay aracının içinde bulunan insanların, **(1)** uzayda başka bir uzay aracının çarpması hâlinde ya da **(2)** aracın başka bir devlet ülkesinde zarar görmesi hâlinde, söz konusu uzay aracını fırlatan özel teşebbüs dahi olsa, bu fırlatmaya izin veren ve bunu kendi kontrolünde gerçekleştiren devlet, Sorumluluk Sözleşmesi çerçevesinde «fırlatan devlet» olarak kabul edildiğinden, doğacak sorumluluğu da üstlenecektir.[353] Fakat burada dikkat çekilmesi gereken husus, bahsi geçen olay açısından, bir devletin ülkesinden uzay turizmi amacıyla fırlatılan aracın, diğer bir devlette zarara sebebiyet vermesi hususudur. Aksi takdirde, uzay aracının fırlatılması esnasında ya da Dünya'ya dönüşü sırasında kendi ülkesi dâhilinde oluşan bir kaza sonucu araçtaki kişilere herhangi bir zararın verilmesi durumunda, ilgili devletin Sözleşme kapsamında sorumluluğuna gidilemeyecektir. Çünkü Sözleşme, fırlatan devletin vatandaşları açısından uygulama alanı

---

[352] Uzay turizminin gelişimi hakkında bkz.: **HOBE, Stephan:** *"Legal Aspects of Space Tourism"*, Nebraska Law Review, Vol. 86, Issue 2, 2007, s. 439-441; **HOBE, Stephan / GOH, Gérardine Meishan / NEUMANN, Julia:** *"Space Tourism Activities - Emerging Challenges to Air and Space Law?"*, Journal of Space Law, Vol. 33, 2007, s. 359-361; **REED, Rebekah Davis:** *"Ad Astra Per Aspera: Shaping a Liability Regime for the Future of Space Tourism"*, Houston Law Review, Vol. 46, Issue 2, Spring 2009, s. 586-589.

[353] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 1; madde 3 ve madde 4/I.

bulmamaktadır.[354] Böylesi durumlarda, zarar gören kişiler, uğradığı zararların tazmini hakkında fırlatan devletin[355] iç hukuk yollarına başvurabilecektir.[356]

[354] Sorumluluk Sözleşmesi, madde 7/a.

[355] Diğer bir deyişle, uzay seyahatinin gerçekleştirildiği uzay aracını kendi üzerine tescil ettiren devlet.

[356] Bkz.: **ERDEM**, s. 173.

SONUÇ

Pek çok devlet, uzaya yönelik çalışmaların daha şimdiden tahmin edilmesi kolay olmayan sonuçlarının gelecek yıllara teknolojik ve stratejik açıdan ne denli katkılar yapacağının farkına erkenden varmıştır. Her geçen gün yeni uygulama alanlarının bulunmasıyla birlikte uzay faaliyetlerinin çeşitlendirilip genişletilmesi, insanlık açısından büyük öneme sahip olduğundan, uluslararası toplum tarafından uzayın kullanım alanlarına ilişkin yeni faaliyetler sürekli desteklenip ortak çalışmalara hız verilmektedir. Ülkemiz açısından uzayda yerimizi almak bu sebepten oldukça önemli bir meseledir. Bir devletin sahip olduğu hava gücü ile birlikte uzay gücünün de varlığı büyük önem taşıdığından, yakın gelecekte havacılık ve uzay sanayii bakımından uzayda yer almayan devletler, teknolojik gelişmişlikte geri kalmaya mahkûm olacaklardır.

Elektronik, iletişim, seyrüsefer, meteoroloji, radyo ve TV yayını gibi yaşamın vazgeçilmez birer parçası olan ve pek çok alana iştirak eden uzay faaliyetleri, devletlerin ticarî, ekonomik ve askerî faaliyetleri açısından günümüzde büyük önem kazanmıştır. Fakat her faaliyet gibi uzay faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde de zarar doğurucu durumların yaşanması, işin doğası gereği kaçınılmazdır.

Devletlerin, gerçekleştirdikleri uzay faaliyetleri dolayısıyla üçüncü taraflar açısından doğacak zararlara ilişkin uluslararası anlamda sorumluluk taşıdıkları, Uluslararası Uzay

Hukuku'nun ilk dönemlerinden beridir genel bir ilke olarak kabul görmektedir. Uluslararası toplumu ilgilendiren uzay faaliyetlerinin tehlike ve risk taşıması nedeniyle diğer devletlerin, meydana gelebilecek zararlı sonuçlardan korunması icap etmektedir. Bu konuda, bir devlet tarafından diğer bir devlette meydana getirilebilecek herhangi bir zarar açısından bu devletin sorumluluğunun bulunduğu, Uzay Antlaşması ve Sorumluluk Sözleşmesi'nde ifade edilmiş ve bu sorumluluğun beraberinde zararın giderimini de gerektirdiği açıkça vurgulanmıştır.

Bahsi geçen zarar oluşumları, uzay araçlarının karıştığı kazalardır. Bu kazalar iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan ilki, bir uzay aracının doğrudan yeryüzünde zarara sebebiyet vermesidir. İkincisi ise, bir uzay aracının hâlihazırda uçuşta bulunan bir hava aracına zarar vermesidir. Bunlardan ilkinde devletlerin kusurları oranında sorumlu oldukları belirtilmiştir. İkinci durum açısından ise, devletlerin kusuru aranmaksızın mutlak sorumluluğuna gidileceği öngörülmüştür. Bu durum, fırlatan devletin doğrudan doğruya kendisinin fırlattığı uzay araçları bakımından geçerli olduğu gibi, söz konusu devlette teşekkül etmiş herhangi bir özel teşebbüsün fırlattığı uzay araçları bakımından da geçer olacaktır. Diğer taraftan, zarara uğrayan devletin ağır kusuru ya da kastî bir hareketi ya da ihmâli nedeniyle, oluşan zarara tamamen veya kısmen sebebiyet vermesi durumunda ise, fırlatan devletin mutlak sorumluluğu, ortadan kalkabilecektir. Buna karşın, fırlatan devlet, Uluslararası Hukuk açısından meşru sayılmayan bir fırlatma faaliyetinde bulunmuş ise, sorumluluktan hiçbir surette kurtulamayacaktır.

Uluslararası Uzay Hukuku'nun gelişmeye başladığı ilk dönemlerde uzay faaliyetleri devletler tarafından gerçekleştirildiğinden, herhangi bir uluslararası girişime konu olan veya özel sektörün doğrudan katıldığı bir uzay faaliyeti söz konusu olmamıştır. Ancak, 30 yıllık

bir süreç sonrasında, çokuluslu bir yapıda ilerleyen ve ticarî işletmelerin de dâhil olduğu özel uzay faaliyetleri, yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu gidişatın aksine, Uzay Hukuku anlaşmalarının geneline ve özellikle de Sorumluluk Sözleşmesi'ndeki düzenlemelere bakıldığında, özel uzay faaliyetleri dolayısıyla üçüncü taraflar hakkında meydana gelen zararlar açısından devletlerin uluslararası sorumlulukları ile bu sorumluluğa ilişkin gidilebilecek dostane çözüm yolları bakımından, sorunlara tam anlamıyla tercüman olunamadığı ve mevcut düzenlemelerin kimi zaman yetersiz kaldığı görülmektedir.

Yakın dönemlerde, uzay faaliyetlerinin gerek özelleşmesi gerekse ticarîleşmesi sonrası bazı devletler, özel uzay faaliyetleri açısından doğan uluslararası sorumluluklarını, fırlatma işlemini gerçekleştiren işletmecilere geçirme çabasına girişmiştir. Bu doğrultuda, özel uzay faaliyetleri açısından doğan sorumluluğun maddî değerinin kapsamlı bir şekilde tâyin edilebilmesi için yalnızca uluslararası anlaşmaların göz önünde bulundurulması yetmemekte, aynı zamanda devletlerin kendi iç hukukları açısından konuyla ilgili özel uzay faaliyetlerine ilişkin mevzuatlarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Diğer taraftan, artan uzay kullanımı sonucu zamanla oluşan uzay çöplerinin meydana getirebileceği zararlar hususunda gerek uygulamadaki gerekse öğretideki belirsizlik hâlen sürmektedir. Çünkü Uzay Hukuku'nun mevcut kuralları çerçevesinde uzay çöplerinin doğrudan bir düzenleme alanı bulmaması, bunlara ilişkin zarar doğurucu olası durumlar karşısında bu çöplerin hangi tür yaptırımlara tâbi olacağının belirlenmemiş olması, tereddütlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Görüleceği üzere, yaşanan gelişmelerle birlikte artan uzay faaliyetleri, Uzay Hukuku'nun kurallarını değişip gelişmeye zorlamaktadır. Bu bakımdan, uzay çöplerinin hukukî rejimine ilişkinin bir uluslararası

anlaşmanın yapılmasının, Uluslararası Uzay Hukuku açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, zikredilen hususların hayata geçirilmesiyle birlikte, hem uzay faaliyetlerini gerçekleştiren devletler ve yatırımcılar açısından hem de bu türden faaliyetlere girişecek diğer devletler ve yeni yatırımcılar açısından güven veren bir ortam oluşacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- **<u>KİTAPLAR:</u>**

ACER, Yücel / KAYA, İbrahim: Uluslararası Hukuk - İngilizce Özetli Ders Kitabı, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

AKSAR, Yusuf: Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

AYBAY, Rona: Kamusal Uluslararası Hukuk, Birinci Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011.

BAŞLAR, Kemal: The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1998.

BOZKURT, Enver / KÜTÜKÇÜ, M. Akif / POYRAZ, Yasin: Devletler Hukuku, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012.

BROWNLIE, Ian: Principles of Public International Law, Third Edition, Clarendon Press, Oxford, UK, 1979.

BROWNLIE, Ian: Principles of Public International Law, Fifth Edition, Oxford University Press, United States of America, 2002.

CHENG, Bin: Studies in International Space Law, Oxford University Press, 1997.

CORNWELL, John: Hitler's Scientists: Science, War, and the Devil's Pact, Viking Press, New York, 2003.

De VISSCHER, Charles: La responsabilité des Etats, C. II, Bibliotheca Visseriana, Leyde, 1924.

DIEDERIKS-VERSCHOOR, I. H. Philepina / KOPAL, Vladimir: An Introduction to Space Law, Third Revised Edition, Kluwer Law International, The Netherlands, 2008.

DOĞAN, Vahit: Türk Vatandaşlık Hukuku, Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

ERDEM, Merve: Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014.

EREN, Fikret: Borçlar Hukuku–Genel Hükümler, C: 1, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1998.

EREN, Fikret: Sorumluluk Hukuku Bakımından Uygun İlliyet Bağı Teorisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 361, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.

ERKİNER, Hakan Hakkı: Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010.

EMME, Eugene M.: Aeronautics and Astronautics - An American Chronology of Science and Technology in the Exploration of Space (1915-1960), NASA Publications, Washington DC, 1961.

GARNER, Bryan A.: Black's Law Dictionary, 9th Edition, USA, 2009.

GOEDHART, Robert F. A.: The Never Ending Dispute: Delimitation of Air Space and Outer Space, Editions Frontières, 1996.

GÖĞER, E. : Türk Tâbiiyet Hukuku, 4. Baskı, Ankara, 1979.

GRANT, John P. / BARKER, J. Craig: Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law, Second Edition, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, New York, US, 2004.

GÜNEL, Reşat Volkan: "Açık Semalar" Antlaşmaları Sürecinde Uluslararası Havacılık Hukuku (Eleştirel Yaklaşım), 1. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.

HAANAPPEL, Peter P. C.: The Law and Policy of Air Space and Outer Space - A Comparative Approach, Kluwer International Law, The Netherlands, 2003.

IVAMY, E. R. Hardy: General Principles of Insurance Law, London, 1966.

KAŞIKÇI, Osman: Hukuk İlmine Giriş, Sürat Üniversite Yayınları, İstanbul, 2013.

KIVILCIM, Zeynep: Uluslararası Kamu Hukuku'nda İnsanlığın Ortak Mirası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010.

LYALL, Francis / LARSEN, Paul B.: Space Law - A Treatise, Ashgate, UK, 2009.

McDOUGAL, Myres S. / LASSWELL, Harold D. / VLASIC, Ivan A.: Law and Public Order in Space, New Haven and London, Yale University Press, 1963.

MARTIN, J. C. / LAW, G. W.: Suborbital Reusable Launch Vehicles and Applicable Markets, U.S. Department of Commerce, Office of Space Commercialization, 2002.

MERAY, Seha L.: Uzay ve Milletlerarası Hukuk (Uzay Hukukunda İlk Adımlar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 186-166, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964.

MOORE, Patrick / ARNOLD, H. J. P.: Uzay: İlk 50 Yıl - Küçük Dünyamızın Büyük Macerası, Çev.: Aylin GÜNERİ, Domingo BKZ Yayıncılık, İstanbul, 2007.

ODUNTAN, Gbenga: Sovereignty and Jurisdiction in the Airspace and Outer Space: Legal Criteria for Spatial Delimitation, Routledge, 2012.

ÖKTEM, Emre: Uluslararası Teamül Hukuku, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.

ÖNEN, Mesut: Türk Sivil Havacılık Mevzuatı ve Uluslararası Uzay Hukuku Kuralları, Marmara Üniversitesi Yayın No: 430, Hukuk Fakültesi Yayın No: 3, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1986.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

SALMOND, John: Jurisprudence, Ed.: Glanville L. WILLIAMS, 10th Edition, Sweet&Maxwell Ltd., UK, 1947.

SHAW, Malcolm N.: International Law, Sixth Edition, Cambridge University Press, UK, 2008.

SORGUCU, Ayhan: Hava ve Uzay Hukuk (Air & Space Law), Birinci Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012.

SUNAR, Filiz / ÖZKAN, Coşkun / OSMANOĞLU, Batuhan: Uzaktan Algılama, Birinci Baskı, Ed. Filiz SUNAR, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2320, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1317, Eskişehir, 2011.

SUR, Melda: Uluslararası Hukukun Esasları, Tıpkı 6. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.

TUNA, Taşkın: Uzayın Sırları, Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995.

TÜRK HUKUK LÜGATİ: Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1998.

TÜRKÇE SÖZLÜK: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 11. Baskı, Hazırlayan: Şükrü Halûk AKALIN ve diğerleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara, 2011.

ULAŞ, Işıl: Uygulamalı Sigorta Hukuku Mal ve Sorumluluk Sigortaları, Ankara, 1998.

UNAT, İlhan: Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.

UNAT, Yavuz: Türk-İslâm Dünyası'nda Bilim, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Konya Şubesi Yayını, Konya, 2013.

UZUN, Elif: Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu, Birinci Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.

WASSENBERGH, Henri A.: Principles of Outer Space Law in Hindsight, Martinus Nijhoff Publishers, 1991.

WILLIAMS, J. E. D.: From Sails to Satellites: The Origin and Development of Navigational Science, Oxford University Press, 1993.

YILMAZ, Ejder: Hukuk Sözlüğü (Öğrenciler İçin), Yenilenmiş 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.

- **<u>TEZLER:</u>**

İBAS, Selahattin: Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007.

KESKİN, Funda: Uzayın Hukuksal Statüsü ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Uzayın Hukuksal Statüsünün Belirlenmesindeki Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 1990.

REINHARDT, Dean N.: The Vertical Limit of State Sovereignty (Master Thesis), Institute of Air and Space Law, McGill University, Montreal, Canada, 2005.

ŞAHİNER, Oktay: Hava ve Uzay Hukukunun Gelişimi Açısından Türkiye'nin Yeri (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Diyarbakır, 2006.

ÜSTÜNER, Mustafa: Destek Vektör Makineleri Yöntemi ile Arazi Kullanımı Sınıflandırılmasında Kernel Fonksiyonlarına Ait Karşılaştırmalı Parametre Duyarlık Analizi - Rapideye ve Spot Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2013.

- **MAKALELER:**

AKGÜL, İbrahim: *"Uzay Hukuku"*, Dünyadaki Uzay Faaliyetleri ve Türkiye'nin Potansiyeli, 1. Uluslararası Uzay Sempozyumu, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2001, http://ibrahimakgül.av.tr/uzayhukuku.html (12.12.2014).

ALEXANDER, Ronald E.: *"Measuring Damages under the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 151-160.

ARĞILLI, İslim: *"Sigorta Hukukunda Halefiyet"*, İstanbul Barosu Dergisi, Yıl: 2013, C: 87, S: 2013/4.

BAKER, H. A.: *"Regulation of orbital debris - Current status"*, Preservation of Near-Earth Space for Future Generations, Ed.: J.A. Simpson, Cambridge University Press, New York, 1994, s. 180-188.

BAL, Ali: *"Hava–Uzay Araçlarının (Aerospacecraft) Hukukî Rejimi"*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2013, Cilt: 15, Özel Sayı, İzmir, s. 1465-1528.

BLOOMFIELD, Lincoln Palmer: *"The Prospects for Law and Order"*, Outer Space: Prospects for Man and Society, Ed.: Lincoln Palmer BLOOMFIELD, Praeger, 1968, s. 150-180.

BÖCKSTIEGEL, Karl-Heinz: *"Settlement of Disputes Regarding Space Activities"*, Journal of Space Law, Vol. 21, Issue 1, 1993, s. 1-10.

BRESSACK, Lauren: *"Addressing the Problem of Orbital Pollution: Defining a Standard of Care to Hold Polluters Accountable"*, George Washington International Law Review, Vol. 43, s. 741-780.

CAN, Nazlı: *"Uzay Atıkları"*, IV. Ulusal Havacılık ve Uzay Konferansı (12-14 Eylül 2012), Bildiri No: UHUK-2012-1247, Hava Harp Okulu, İstanbul, 2012, s. 1-14, http://can.aero/index.php?option=com_content&view=article&id=71:uzay-atklar&catid=21:articles&Itemid=13 (12.12.2014).

CARTER, A. B.: *"The Current and Future Military Uses of Space"*, Seeking Stability in Space Regime, Eds.: Joseph N. NYE / James A. SCHEAR, The Aspen Institute for Humanistic Studies, USA, 1987, s. 29-70.

CHRISTOL, Carl Q.: *"International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, American Journal of International Law, Vol. 74, Issue 2, April 1980, s. 346-371.

CHRISTOL, Carl: *"The Common Heritage of Mankind Provision in the 1979 Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies"*, International Law, Vol.14, 1980, s. 429-483.

CHRISTOL, Carl Q.: *"The Moon Treaty Enters into Force"*, American Journal of International Law, Vol. 79, 1985.

CLOPPENBURG, Jürgen: *"Legal Aspects of Space Tourism"*, Space Law: Current Problems and Perspectives for Future Regulation, Eds.: Marietta BENKÖ / Kai-Uwe SCHROGL, Eleven International Publishing, 2005.

COCCA, Aldo Armando: *"Historical Precedents for Demilitarization"*, Maintaining Outer Space for Peaceful Uses, Ed.: Nandasiri JASENTULIYANA, The UN University, Tokio, Japan, 1984.

COOPER, John Cobb: *"Roman Law and the Maxim «Cujus est solum» in International Air Law"*, McGill Law Journal, Fall, Vol. 1, 1952, s. 23-65.

CRANE, Robert: *"Soviet Attitude Toward International Space Law"*, American Journal of Space Law, Vol. 56, 1962, s. 685-723.

De SAUSSURE, Hamilton: *"Remote Sensing by Satellite: What Future for an International Regime?"*, American Journal of International Law, Vol. 71, Issue 4, 1977, s. 707-724.

DEMBLING, Paul G.: *"Cosmos 954 and the Space Treaties"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 129-136.

FLURY, W.: *"Space Debris Mitigation and Policy Issues"*, Journal of Space Law, Vol. 21, Issue 1, 1993, s. 46-50.

FOSTER, W. F.: *"The Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, Canadian Yearbook of International Law, Vol. 10, 1972, s. 137-185.

FREELAND, Steven: *"There's a Satellite in My Backyard - Mir and the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects"*, University of New South Wales Law Journal, Vol. 24, Issue 2, 2001, s. 462-484.

GOROVE, Katherine M.: *"Delimitation of Outer Space and the Aerospace Object: Where is the Law?"*, Journal of Space Law, Vol. 28, Issue 1, 2000, s. 11-28.

GOROVE, Stephen: *"Aerospace Object: Legal and Policy Issues for Air and Space Law"*, Journal of Space Law, Vol. 25, Issue 2, 1997, s. 101-112.

GOROVE, Stephen: *"Cosmos 954 Issues of Law and Policy"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 137-146.

GOROVE, Stephen: *"Legal and Policy Issues of the Aerospace Plane"*, Journal of Space Law, Vol. 16, Issue 2, 1988, s. 147-156.

GOROVE, Stephen: *"Toward a Clarification of the Term "Space Object" - An International Legal and Policy Imperative?"*, Journal of Space Law, Vol. 21, Issue 1, 1993, s. 11-26.

HAANAPPEL, Peter P. C.: *"Some Observations on the Crash of Cosmos 954"*, Journal of Space Law, Vol. 6, Issue 2, Spring & Fall 1978, s. 147-150.

HITCHENS, Theresa: *"Debris, Traffic Management and Weaponization: Opportunities for and Challanges to Cooperation in Space"*, The Brown Journal of World Affairs, Vol. 14, 2008, s. 173-186.

HOBE, Stephan: *"Aerospace Vehicles: Questions of Registration, Liability and Institution-A European Perspective"*, Annals of Air and Space Law, Vol. 29, 2004, s. 377-392.

HOBE, Stephan: *"Environmental Protection in Outer Space: Where We Stand and What Is Needed to Make Progress with Regard to the Problem of Space Debris"*, Indian Journal of Law and Technology, Vol. 8, s. 1-10.

HOBE, Stephan: *"Legal Aspects of Space Tourism"*, Nebraska Law Review, Vol. 86, Issue 2, 2007, s. 439-458.

HOBE, Stephan / GOH, Gérardine Meishan / NEUMANN, Julia: *"Space Tourism Activities - Emerging Challenges to Air and Space Law?"*, Journal of Space Law, Vol. 33, 2007, s. 359-373.

HOLLINGSWORTH, Gabrielle: *"Space Junk: Why the United Nations Must Step in to Save Access to Space"*, Santa Clara Law Review, Vol. 53, Issue 1, 2013, s. 239-266.

KERREST, Armel: *"Launching Spacecraft from the Sea and the Outer Space Treaty: The Sea Launch Project"*, Air and Space Law, Vol. 23, Issue 1, 1998, s. 16-21.

KOPAL, Vladimir: *"The Question of Defining Outer Space"*, Journal of Space Law, Vol. 8, No. 2, 1980, s. 154-173.

KOPAL, Vladimir: *"The Use of Nuclear Power Sources in Outer Space: A Net Set of United Nations Principles"*, Journal of Space Law, Vol. 19, Issue 2, 1991, s. 103-122.

KOVUDHIKULRUNGSRI, Lalin / NAKSEEHARACH, Duangden: *"Liability Regime of International Space Law: Some Lessons from International Nuclear Law"*, Journal of East Asia and International Law, Vol. 4, Issue 2, Autumn 2011, s. 291-318.

LARSCHAN, Bradley / BRENNAN, Bonnie: *"The Common Heritage of Mankind Principle in International Law"*, Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 21, 1982-1983, s. 305-337.

LAY, S. Houston: *"The 1972 Convention on Liability for Damage Cause by Falling Space Objects"*, Western State University International Law Journal, Vol. 1, Issue 1, Spring 1981, s. 55-62.

LEE, Ricky J.: *"State Responsibility and Liability for Compliance with International Space Law"*, Law and Regulation of Commercial Mining of Minerals in Outer Space, Springer Science+Business Media B.V., 2012, s. 95-151.

McDOUGAL, Myres S. / LIPSON Leo: *"Perspectives for a Law of Outer Space"*, American Journal of International Law, Vol. 52, Issue 3, 1958, s. 407-431.

MARTIN, Rebecca J.: *"Legal Ramifications of the Uncontrolled Return of Space Objects to Earth"*, Journal of Air Law and Commerce, Vol. 45, Issue 2, 1980, s. 457-482.

MENON, P. K.: *"States, International Organizations and Individuals as Subjects of International Law"*, The Korean Journal of Comparative Law, Vol. 20, s. 97-161.

MERAY, Seha L.: *"Uzay Hukuku Çalışmalarında Bilimsi-Uyduru Denemeleri: Dünyadışı Canlılarla Hukuki İlişkiler Sorunu"*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C: XXII, No: 1, 1967, s. 83-96.

NEGER, THOMAS / Walter Edith: *"Space Law: An Independent Branch"*, Outer Space in Society, Politics and Law, Eds.: Christian BRÜNNER, Alexander SOUCEK, Springer, 2011.

MIRMINA, Steven A.: *"The Regulation of Orbital Debris through National Measures"*, Air and Space Law, Vol. 29, Issue 2, 2004, s. 137-146.

ODUNTAN, Gbenga: *"Imagine There are No Possessions: Legal and Moral Basis of the Common Heritage Principle in Space Law"*, Manchester Journal of International Economic Law, Vol. 2, 2005, s. 30-58.

OMAĞ, Merih Kemal: *"Sigorta Hukukunda Zenginleşme Yasağı"*, Prof. Dr. Ergun ÖNEN'e Armağan, İstanbul, 2003, s. 253-262, http://dosya.marmara.edu.tr/huk/fak%C3%BCltedergisi/prof.dr.ergun%20%C3%B6ner/12prof.dr.merih_kemal_oma_.pdf (12.12.2014).

ÖNEN, Mesut: *"Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Sorumluluk"*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, İstanbul, 1984, s. 165-190.

PAZARCI, Hüseyin: *"Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları"*, Seha L. Meray'a Armağan, C. I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 465, Ankara, 1981, s. 223-250.

PERCY, Thomas K. / LANDRUM, D. Brian: *"Investigation of national policy shifts to impact orbital debris environments"*, Space Policy, Vol. 30, Issue 1, February 2014, s. 23-33.

PLANTZ, Meghan R.: *"Orbital Debris Out of Space"*, Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 40, Issue 2, 2012, s. 585-618.

PUNNAKANTA, Luke: *"Space Torts: Applying Nuisance and Negligence to Orbital Debris"*, Southern California Law Review, Vol. 86, Issue 1, November 2012, s. 163-192.

REED, Rebekah Davis: *"Ad Astra Per Aspera: Shaping a Liability Regime for the Future of Space Tourism"*, Houston Law Review, Vol. 46, Issue 2, Spring 2009, s. 585-614.

ROBERTS, Lawrence D.: *"Addressing the Problem of Orbital Space Debris Combining International Regulatory and Liability Regimes"*, Boston College International and Comparative Law Review, Vol. 15, Issue 1, Winter 1992, s. 51-73.

ROSENFIELD, Stanley: *"Where Air Space Ends and Outer Space Begins"*, Journal of Space Law, Vol. 7, Issue 2, 1979, s. 137-148.

SCHROGL, Kai-Uwe / DAVIES, Charles: *"New Look at the Concept of the Launching State - The Results of the UNCOPUOS Legal Subcommittee Working Group 2000-2002"*, Zeitschrift fur Luft- und Weltraumrecht (German Journal of Air and Space Law), Vol. 51, Issue 3, 2002, s. 359-381.

SILVER, Justin: *"Houston, We Have a (Liability) Problem"*, Michigan Law Review, Vol. 112, s. 833-837.

SIMBERG, Rand: *"The Uncertain Future of the International Space Station: Analysis"*, Popular Mechanics, http://www.popularmechanics.com/science/space/nasa/4275571 (12.12.2014).

SMITH, Lesley Jane / DOLDIRINA, Catherine: *"Jurisdiction and applicable law in cases of damage from space in Europe - The advent of the most suitable choice - Rome II"*, Acta Astronautica, Year: 2010, Issue 66, s. 239-244.

TÜTÜNCÜ, Ayşenur: *"Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediği İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış"*, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı: 1-2, İstanbul, 2001, s. 979-989.

UYGUR, Tanju: *"Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler"*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 1975, Sayı: 5, Ankara, 1975, s. 675-691, http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1975-5/4.pdf (12.12.2014).

- **RAPOR ve AÇIKLAMALAR:**

IADC: Key Definitions of the Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (IADC), IADC-13-02, April, 2013, http://www.iadc-online.org/Documents/IADC-2013-02,%20IADC%20Key%20Definitions.pdf (12.12.2014).

BOLDEN, Charlie: *"Statement of NASA Administrator"*, NASA Budget Press Conference, USA, 2010, http://www.nasa.gov/pdf/420994main_2011_Budget_Administrator_Remarks.pdf (12.12.2014).

UNITED NATIONS COMMITTEE ON THE PEACEFUL USES OF OUTER SPACE LEGAL SUBCOMMITTEE: Status of International Agreements Relating to Activities in Outer Space as at 1 January 2014, http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2014_CRP07E.pdf (12.12.2014).

UNITED NATIONS OFFICE FOR OUTER SPACE AFFAIRS: Current and Planned Global and Regional Navigation Satellite Systems and Satellite-based Augmentations Systems of the International Committee on Global Navigation Satellite Systems Provider's Forum, ST/SPACE/50, New York, 2010, http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/icg_ebook.pdf (12.12.2014).

WILLIAMS, David R.: *"Earth Fact Sheet"*, NASA (Last Updated: 01 July 2013), http://nssdc.gsfc.nasa.gov/planetary/factsheet/earthfact.html (12.12.2014).

- **BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DOKÜMANLARI:**

1) UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.4.
2) UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.7.
3) UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.8.
4) UN DOC, A/AC. 105/C.2/L.10.
5) UN DOC, A/56/10.
6) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı, 2777 (XXVI).
7) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı, A/16/1721B (1961).

- **İNTERNET KAYNAKLARI:** (Site adreslerine erişim tarihi: 12.12.2014)

1) ***"An image satellite weather folks check"***, http://www.stuffintheair.com/image-satellite-weather.html
2) ***"Orbit"***, http://gcmd.nasa.gov/add/ancillaryguide/platforms/orbit.html
3) ***"Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/SpaceLaw/nps.html
4) ***"Skylab"***, http://www.nasa.gov/mission_pages/skylab/
5) ***"Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space"***, http://www.unoosa.org/oosa/en/SpaceLaw/treatystatus/index.html
6) ***"UCS Satellite Database"***, http://www.ucsusa.org/nuclear_weapons_and_global_security/space_weapons/technical_issues/ucs-satellite-database.html
7) ***"What Is Orbit"***, http://www.nasa.gov/audience/forstudents/5-8/features/what-is-orbit-58.html
8) http://www.bulutsu.org/sozluk/?sno=926&dil=tr

ÖZET

İnsanlığın uzaya erişmesi, ilk yapay uydu olan Sputnik'in 4 Ekim 1957 tarihinde Dünya yörüngesine (LEO) yollanması sonucu olmuştur. Bu gelişme, insanoğlunun Ay'a ayak basması ile umut edilenin çok ötesinde bir ilerlemeler silsilesine sebebiyet vererek devletlerin dikkatini uzaya yöneltmiştir.

Bu çalışmada, 1957'den bu yana gelişip ilerleyen uzay faaliyetleri ile bu faaliyetlerin devletler açısından sorumluluk doğuran zararlı sonuçları üzerinde durulmuştur. Uluslararası Uzay Hukuku'nun oluşumunda ve gelişiminde öncülük eden Birleşmiş Milletler'in uygulamaları ve onun nezdinde yapılan uluslararası anlaşmalar çerçevesinde, uzay araçlarından kaynaklı zararların devletler üzerindeki yansıması ve devletlerin bundan doğan uluslararası sorumluluğu incelenmiştir.

Uzay Hukuk'u, söz konusu alana yönelik olarak devletlerin sorumluluğunu, bazı uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ele almaktadır. Bu anlaşmalardan birisi olan ve bu çalışmanın belkemiğini oluşturan «1972 Tarihli Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme» (1972 Sorumluluk Sözleşmesi), devletlerin uluslararası anlamdaki sorumluluğunu ayrıntılı şekilde düzenlemektedir. Buna ek olarak, daha genel nitelikli olan ve Uzay Hukuku'nun Anayasası olarak adlandırılabilecek «1967 Tarihli Ay ve Diğer Gökcisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma» (1967 Uzay Antlaşması) ise, konu hakkında bazı temel ilkelere yer vermektedir.

Konu dâhilinde olmak üzere bu çalışmada bazı güncel tartışmalara da değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Uzay Hukuku; Uluslararası Hukuk; 1967 Uzay Antlaşması; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi; uluslararası sorumluluk; devletlerin sorumluluğu; zarar; kusur; uzay aracı; uydu; uzay faaliyetleri; uzay çöpü; uzay turizmi.

ABSTRACT

The access of mankind to the outer space came true when the first artificial satellite Sputnik was launched into LEO on October 4, 1957. This progress followed by landing the humans on the Moon causing a range of improvements far beyond their hope drew the attention of many States into the space.

In this study, space activities which have been evolving and advancing since 1957 and harmful consequences of those actions for States in terms of responsibility are put overall emphasis on. In the light of the United Nations' leading implementations on formation and development of International Space Law and the international agreements, the reflections of damages caused by space objects on States and international responsibilities of States originating from these acts are studied.

Space Law discusses States' responsibilities related to the field in question within the framework of certain international agreements. As one of these agreements and the backbone of this study, «1972 Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects» (1972 Liability Convention), regulates States' responsibilities in detail under Public International Law. In addition, «1967 Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies» (1967 Outer Space Treaty) which is more general and which can be regarded as the Constitution of Space Law embodies certain basic principles related to this issue.

This study also mentions some current debates related to the topic.

Keywords: Space Law; Public International Law; 1967 Outer Space Treaty; 1972 Liability Convention; international liability; state responsibility; damage; fault; space object; satellite; space activities; space debris; space tourism.